

90-3
L 671

PREZIDENTS
ATBILD

Jānis Porietis
**Prezidents
atbilda**

Jāņa Porieša atmiņās un piezīmēs Prezidents atbild lasām par notikumiem Latvijas valsts izkaņošanas un brīvvalsts posmā.

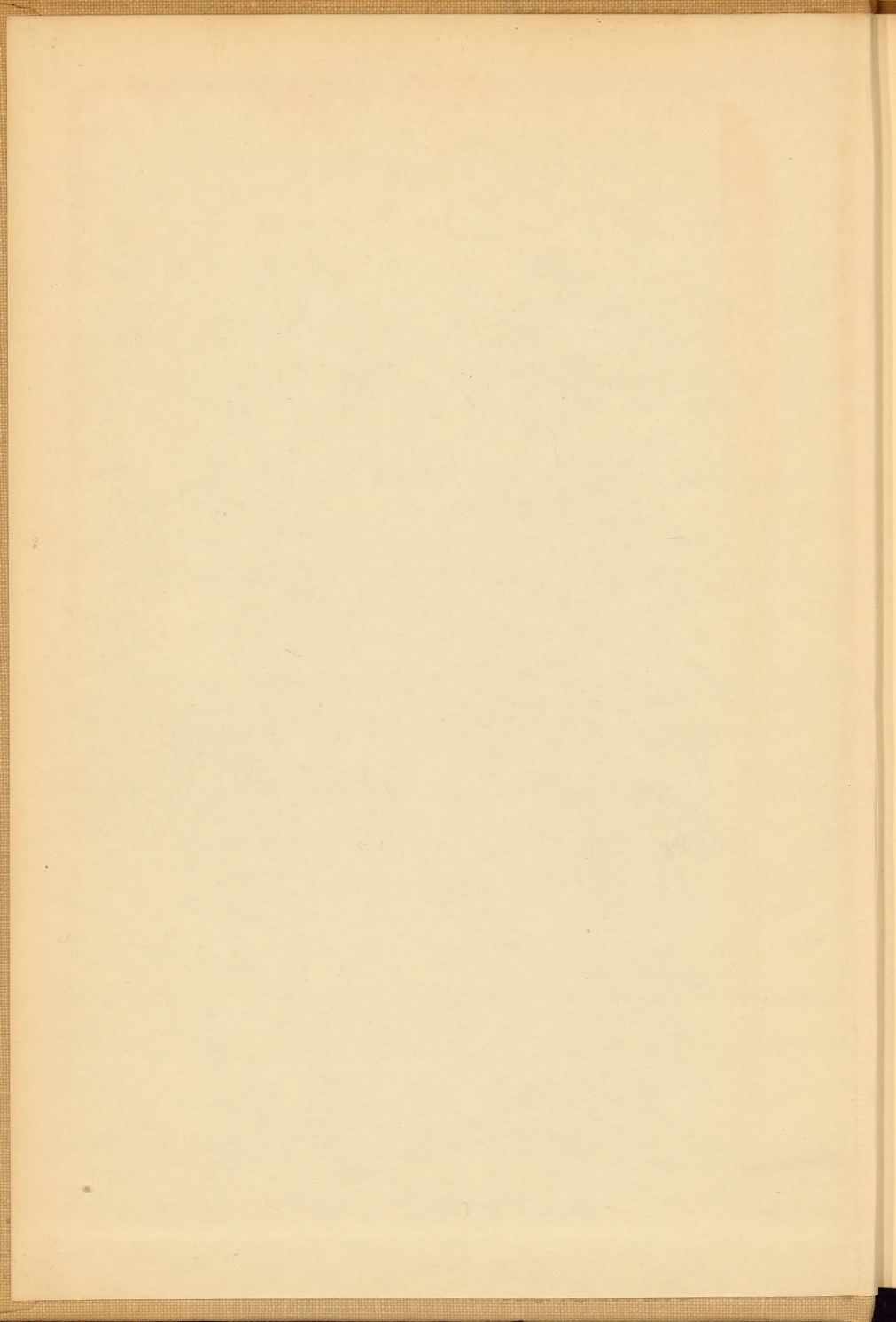
Būdam viens no redzamākajiem latviešu žurnālistiem, J. Porietis sakāries ar nozīmīgiem notikumiem un cilvēkiem Latvijas valsts un sabiedrības dzīvē. Koncentrētā, bet dzīvā stāstījumā viņš attēlo latviešu strēlniekus, to varonīgās cīņas un sašķelšanos; viņš pieskaņas saeimas laika problēmām, apvērsumiem, abām okupācijām.

Sabiedriskās dzīves raksturojumam autors izvēlējies notikumus Mākslinieku klubā, Preses ballē, lauku biedrību sarīkojumos, kā arī stāstus par dienām un nedienām žurnālista gaitās.

Katrā šīs grāmatas lappusē tiekamies ar pazīstamiem valstsvīriem,

(Turpinājums uz pēdējā vāka)

PREZIDENTS ATBILD

PREZIDENTS ATBILD

PREZIDENTS ATBILD

REDAKCIJA ATBILDAS UN PREZIDENTS

1996

SILVA APODE

B, L

PREZIDENTS ATRILD

L $\frac{90-3}{671}$

dubl. $\frac{2}{9(N)}$

JĀNIS PORIETIS

PREZIDENTS ATBILD

ŽURNALISTA ATMIŅAS UN PIEZĪMES

1966

TILTA APGĀDS

122

JĀNIS PORIETIS

PREZIDENTS ATBILD

LATVIJAS VALSTIS
BIBLIOTEKA

91-~~10199~~

0306118859

1991

1991.03.06

IEVADAM

Ir iznākušas vairākas atmiņu grāmatas, ko var lasīt lielā un neatslābstošā interesē. Laika tecējumā aizvien vairāk un vairāk aizmirstas pārdzīvotie laiki un līdz ar tiem zūdībā aiziet daudz vērtīgu atmiņu, kas lieti noderētu mūsu vēsturniekiem.

Uzrakstītās atmiņas ne tikai atsvaidzina aizgājušo laiku notikumus, bet nāk arī mūsu jaunajai paaudzei palīgā ieskatīties latviešu tautas brīvības cīņu un Latvijas valsts tapšanas posmā.

Ilgus gadus darbojoties par latviešu žurnālistu, man nācies daudz vērot un piedzīvot. Manas atmiņas un vērojumi skar latviešu tautas baltās un nebaltās dienas.

Jānis Porietis

REVIEWS

The first of the two volumes is a history of the
people of the island of Java, from the earliest
times to the present day. It is a very
interesting and useful work, and one
which should be read by every student
of the history of the East Indies.

The second volume is a history of the
people of the island of Sumatra, from the
earliest times to the present day. It is
also a very interesting and useful work,
and one which should be read by every
student of the history of the East Indies.

These two volumes are the first of a
series of histories of the islands of the
East Indies, and they are written in a
clear and concise style, and are
very well illustrated.

REVIEWS

0 30 61 7457

I

MANĀ SAPŅU ZEMĒ

DRAUDZES SKOLĀ

ZIEDOŅA SAPNIS

PIEKTAIS GADS

UZ ATRAITNES DĒLA PILSĒTU

KĀ KĻUVU KOLPORTIERIS

STUDIJU GADI RĪGĀ

THE
LIBRARY
OF THE
MUSEUM OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND ANATOMY
OF THE
HARVARD UNIVERSITY
CAMBRIDGE, MASS.

Kad tuvojas pavasaris, dienas kļūst garākas un visa daba mostas no garā ziemas miega. Gāju putni atgriežas no siltajām zemēm un apmetas rudenī pamestajās līzdās. Kailie koki tērpjas jaunu lapu krāšņumā, zemi kļāj zaļa zāle un mežmalā plaukst vizbuļi.

Ir pavasaris. Domās un sapņos es aizkļīstu sapņu zemē — dzimtenē. Es garā redzu dzimto sētu, kur karājas mans šūpulis. Es aizeju uz balto dievnamu, kur mani kristīja un iesvētīja, kur izsūdzēju savus priekus un bēdas.

Tā ir mana sapņu zeme — tālu, viņā krastā. Bet sapņos tik tuva un mīļa. Tur pavadīti mani visskaistākie bērnības gadi. Tur kapu kalniņā atdusas mani vīstuvākie — mana māte un tēvs.

Atceroties manas dzīves sākumu, sirds iedrebas sajūsmā — cik skaista esi, mana sapņu zeme, dzimtene dzintarjūras krastā... Sēlpils mācītāja muižā esmu ieraudzījis dienas gaismu. Manu vecāku tālākās gaitas ved uz pašu Sēlpils muižu. Netālu Daugava veļ savus vilņus, pretim otrā krastā ir Staburags. Maniem vecākiem nebija vaļas mani turp vest, bet es labprāt aizskrēju viens līdz Sēlpils pils drupām Daugavas krastā, vēroju upes ūdeņus un ļaudis, kas cēlās pāri plašajai straumei.

Toreiz vēl neapzinājos dzimtenes dabas krāšņumu, tīkai pamazām, augot, vērās acis tās skaistumam.

Dažus gadus nodzīvojuši Sēlpilī, vecāki pārcēlās dzīvot uz Lielo muižu Vidzemē, netālu no Madlienas. Man

bija nepilni desmit gadi, kad sāku virināt pagasta skolas durvis. Mājās jau biju iemācījies lasīt. Ābece bija mana pirmā mācības grāmata, kuŗas burtošanas noslēpumos mani ievadīja māte.

Lielā muiža atradās Madlienas lielceļa malā. Jau no tālienes bija redzams Madlienas baznīcas tornis. No muižas vārtiem lejup stiepās simts gadu vecu ozolu aleja. Muižas ēkām pieskāŗās plašs augļu dārzs ar augstu akmeņu mūri. Pie dīķa bija izbūvēts alus brūzis, kas piegādāja alu plašas apkārtnes krogiem. Tēvs bija alus izvadātājs; alu veda uz Skrīveriem un Jaunjelgavu. Vecāku īpašumā bija govjs, un mēs saņēmām „deputātu” graudos. Par to mātei bija jānokalpo zināmu skaitu dienu gadā vai siena un labības novākšanas darbos. Mātes vietā skolas brīvlaikā to veicu es. Biju varens siena gubu krāvējs šķūņos vai kaudzēs. Vislabāk man patīka braukt ar zirga grābekli plašajās muižas pļavās. Tā vasaru brīvlaiki pagāja nemanot. Muižas īpašniekam Zelmeram bija pieaudzis dēls. Tas grībēja no tēva nopelnīt kabatnaudu, cērtot malku un kraujot to grēdās. Jaunais Zelmers savukārt ņēma mani palīgā, maksājot par katru sakrauto grēdu dažas kapeikas. Es biju priecīgs par nopelnīto kabatnaudu.

Man bija divi brāļi: Augusts un Pēteris, abi vecāki par mani. Pēteris devās uz Pēterpili un maz vairs atcerējās savējos. Augusts bija reliģiozs un dažkārt caurām dienām lasīja Svētos rakstus. Viņu iesauca krievu armijā un viņš Polijā mira. Atceros, ka tēvs svētdienās jau agrā rīta stundā lasīja dievvārdus un stundām ilgi dziedāja garīgas dziesmas. Šajās reizēs es labāk kavējos ārpus istabas, uzmeklējams savas mazās draudzenes Emiliju un Augusti. Mums bija ie-

rīkota lapene tuvējā krūmājā, kur aizgāja laiks bērnu rotājās.

Kad beidzu pagastskolu, māte teica:

— Tev, dēls, ir jāmacās, lai varētu dzīvot vieglākas dienas, pats redzi, cik kalpa dzīve grūta.

Kad āvu kājas draudzes skolai, māte man stingri piekodināja uzvesties godīgi un nedarīt kaunu vecākiem. Ar drebošu sirdi devos uz divi kilometri attālo Madlienas draudzes skolu. Kad nonācu galā, priekšā bija bariņš zēnu un meiteņu. Ne lāga apkārt nepalūkojies, jutu, ka tieku nogāzts zemē.

— Ak tu esi jaunais klasesbiedrs! Panāc, izmēģināsim spēkus!

Šinī brīdī ienāca skolotājs. Ieraudzījis manas nosmūlētās drēbes, viņš bargi noteica:

— Tad tā tu uzvedies skolā jau pirmajā dienā! Kaunies!

Biju nevainīgs, bet jutos kā pērienu dabūjis.

Draudzes skolas gadi man palikuši visskaistākā atmiņā. Skolotājus Ernestu Ūdri, Juri Kosu, Nikolaju Šiliņu un A. Ozoliņu vēl šodien redzu kā dzīvus acu priekšā. Viņu laikā skolas līmenis bija tiešām augsts. Bija skolēnu koris, orķestris un pat žurnāls. Skolotāji prata savos audzēkņos iedvest cenšanos pēc augstākas izglītības un interesi par latviešu literātūru. Šo interesi sevišķi veicināja žurnāls. Daudzi pēc skolas beigšanas turpināja izglītību, pabeigdami ģimnāziju un reālskolu, tad iestādāties augstskolā. Vairāki izstudēja par ārstiem un inženieriem. Voldemārs Brencēns kļuva par Latvijas universitātes mācības spēku.

Tikko biju atgriezies no skolas, kad mājās ieradās negaidīti ciemiņi no Pēterpils: manas mātes māsas Dores dēls Konrāds Bullāns ar savu draudzeni Anci. Manu brālēnu Konrādu satīku pirmo reizi un ļoti par viņa atbraukšanu priecājos. Konrāds vēl nebija studijas beidzis, bet jau dzejoja, parakstoties ar pseudonimu Fallijs. Viņa pirmais lielākais dzejojums „Ziedoņa sapnis” bija tikko iespiests P. Zāliša „Mājas Viesa” mēnešrakstā un sacēlis latviešos lielu savilņojumu. Dzejojums bija satīra brīvos četrriņdu pantos par jaunākajām parādībām latviešu kultūras dzīvē. Viņš bija subjektīvi vērtējis pa labi un pa kreisi, atzinīgi piemēnot vienīgi Raiņi un komponistu J. Vītolu. Autors gan rāvienā kļuva populārs, bet ieguva arī ienaidniekus. Atoeros, dzejnieks stāstīja par vasaras sapulcēm un karstām debatēm Rīgas latviešu biedrībā, bet man tā toreiz vēl bija sveša pasaule. Ar lielu interesi klausījos. Man, lauku zēnam, atvērās jauni apvāršņi.

Draudzes skolas skolotāju ietekmē sāku interesēties par latviešu rakstniekiem un dzejniekiem un viņu darbiem. Vistuvākās sirdij bija dzejoļu vārsmas. Izmēģinājos arī pats, bet nekas labs no tā nesanāca.

„Ziedoņa sapņa” autors pavādīja mūsu mājā visu vasaru. Šaurajā klētiņā, kur viņš bija apmeties, varēja justies gluži omulīgi. Tur bija divas gultas, galdīņš. Dienās durvis bija vaļā un gaisma plūda no ārienes, vakaros dedzināja petrolejas spuldzi. Fallijs mani skubināt skubināja pēc draudzes skolas beigšanas doties uz Rīgu vai Pēterpili un turpināt mācīties.

Piektā gada notikumi, kas skāra arī Madlienu un tās apkārtnes pagastus, gaŗajos gados atmiņā izplēnējuši un maz ko atceros. Atminu, ka arī es devos līdz demonstrantiem gājienos uz apkārtnes muižām. Muižu īpašniekus izsauca ārā un viņiem nolasīja priekšā „darba tautas” prasības. Atskanēja strādnieku dziesmas. Tekstus tām neviens nezināja, bet palīdzēja izdalītās dziesmu lapīņas.

Vasaras dienas bija karstas. Viens otrs gājējs paklusām izslidēja no ierindas, vienīgi sarkano karogu nesēji turējās braši. Lai rādītu, ka darba tauta prot ne tikai dziedāt „Ar kaujas saucieniem uz lūpām”, bet gatava arī pret ienaidnieku cīnīties, gājienu dalībniekiem izdalīja kaujas ieročus: medību bises, vecas kramenīcas, dakšas un nūjas. Man iespieda rokā vienkamēra kramenīcu. Lepni soļoju uz priekšu, lai gan pirmo reizi tādu ieroci redzēju un nezināju, kā ar to rīkoties.

Vakara krēslā visi izklīda. Es nezināju, ko lai iesāku ar savu kaujas rīku. Beidzot iemetu to krūmos.

Sekoja Piektā gada jūsmas atplūdi un sekas. Muižās un pagastu namos novietojās krievu soda ekspedīcijas. Meklēja dumpiniekus. Es bailēs drebēju, naktīs nevarēdams aizmigt: biju tak piedalījies gājienos uz muižām un nesis ieroci... Ļaudis bija iebaidīti. Klīda baumas par „melno sotņu”, kas nāksot izrēķināties. Drūmas un tumšas sekoja dienas viena otrai.

Nāca pavasaris. Draudzes skolas pēdējās klases audzēkņi apspriedās ar skolotājiem par izglītības turpināšanu. Izejas bija dažādas: iestāties ģimnazijā vai reālskolā, pamācīties un likt eksterna pārbaudījumus beidzamajai klasei. Tiem, kam bija mazāka rocība, teicamākais bija iet skolotāju seminārā, lai kļūtu par tautskolotājiem. Vairāki no mums izvēlējās skolotāju gaitas. Visvieglāk sasniedzams bija Valmieras seminārs, tādēļ devos uz turieni. Valmierā bija saplūdis liels skaits jauniešu no visas Latvijas. Tā kā uzņemamo skaits bija ļoti ierobežots, tad prasības uzņemšanas pārbaudījumos bija stipri augstas: apmēram vienai trešajai daļai bija izredzes iekļūt seminārā. Lielā konkursa dēļ es tā arī iekšā netiku. Mājās atgriezos noraižējies — ko darīt tālāk? Nolēmu izmēģināt laimi Gačinas skolotāju seminārā. Tur priekšā atradu prāvu jauniešu pulku, kas, tāpat kā es, tikoja tikt iekšā. Pieteikušies bija divtik daudz nekā paredzēts uzņemt, un, protams, priekšroku deva krieviem. Netika iekšā pat tie, kam bija labas atzīmes. Paliku ārpusē arī es.

Ko darīt tālāk? Devos uz Atraitnes dēla pilsētu Pēterpili, kas bija izvērtusies par lielu latviešu centru. Latviešiem bija liela draudze ar baznīcu Zagornija ielā. Blakus tai atradās liela mūra māja, kurā tikko bija atvērta tirdzniecības skola. Par skolotājiem bija latvieši, un latviešu valoda bija goda vietā, mācīja arī latviešu literātūru. Par ticības mācības skolotāju strādāja mācītājs Grīnbergs, par latviešu valodas skolotāju — Alksnis. Skolas inspektors bija V. Āboltiņš,

kas Latvijas neatkarības gados kādu laiku bija finanču ministra biedrs. Alksnis mīlēja latviešu literatūru un centās šo mīlestību iepotēt arī saviem audzēkņiem. Viņa stundas bija iemīļotas, viņš prata atdzīvināt mūsu literatūras vēsturi, klausītāju acu priekšā uzburot mūsu garīgās kultūras celmlaužus, atmodas laikmetu, jaunstrāvniekus, jaunā nemiera nesējus. Bija jāraksta domraksti par latviešu literatūras jautājumiem. Domraksti man sevišķi patīka. Tie gan paņēma daudz laika, bet aizrāva. Materiālu avots bija publiskā bibliotēka. Bibliotēkā bija ļoti plaša latviešu grāmatu un periodisko izdevumu nodaļa. Saskaņā ar Krievijas valdības noteikumiem, visi Latvijā un citur iznākušie latviešu izdevumi dažu eksemplāru skaitā pēc to iespiešanas bija nosūtāmi bibliotēkai. Tā daudzos gados latviešu nodaļā bija saplūduši lieli latviešu grāmatu un žurnālu krājumi. Tos labprāt izlietoja Pēterpils latvieši, sevišķi studenti. Arī es bieži iegriezos bibliotēkā. Man patīka sēdēt gaišajās, plašajās lasītavas telpās, kur arvien valdīja klusums. Bibliotēka man bija gara svētnīca pēc dienas nemiera.

Es dzīvoju pie brāļa Pētera, netālu no skolas. Tomēr kabatnauda bija piepelnāma pašam ar stundu došanu. Dažkārt pusdienās ieradās pie brālēna Konrāda — Faliņa vecākiem, kas dzīvoja Vasīliju salā. Dzejnieks ieteica man kļūt par kolportieri un pārdot latviešiem viņa dzejoļu grāmatas: Daile, spēks un mirdzums, Dziesmu leja un kalnu gals, Dziesmu svētki, Prometejs un Dionīss. Domāts — darīts. Ar veselu saini dzejnieka brošūru apkrāvēs, sāku apstaigāt Pēterpils tautiešus — biju kļuvis kolportieris. Brošūras bija mazas, 15 vai 20 kapeikas gabalā. Man bija plašs latviešu adrešu saraksts, no kuriem viss lielais vairums bija turīgi ļaudis. Bez tam gandrīz visās lielajās viesnīcās galvenie šveicari bija latvieši. Es bijīgi tuvojos šiem lepnaļos, zeltītajos mēteļos tērtajiem vīriem un piedāvāju savas brošūras. Viņi tās labprāt pīrka, parasti dodami veselu rubli. Reiz saņēmu drosmi doties ar brošūrām pie latviešu cenzora, bet viņš tikai uzsauca: — Labāk mācies, nevazājies apkārt ar niekiem! — Ar to man pietika, vairs apkārt nestaigāju, un man krājumā palika vesela brošūru kaudze. Nebija jau viegli uzplīties ar savām „garīgajām mantām”. Brīvdienās Rīgā izstāstīju krustmātei savas bēdas, viņa iedeva man naudu, ko samaksāt dzejniekam par viņa dzejoļu krājumiem.

Vasaras brīvdienas pavadīju pie vecākiem Lielajā muižā. Vecāki nevarēja mani materiāli atbalstīt, jo viņu alga bija maza. Biju izdomājis, kā pats sev varētu sagādāt līdzekļus: biju lasījis laikrakstos, ka Rīgā

darbojas Reinholda Veica aktieŗu trupā, kas labprāt viesojas arī laukos. Iepriekš saklaušinājis adresi, devos uz Rīgu pie Reinholda Veica. Kaut kur pie Gaisa tilta nelielā dzīvoklītī satīku aktieri, kuŗa vārds jau toreiz bija slavens. Turpat rotaļājās arī viņa mazais dēlēns Kārlis. Vienojāties par trupas viesizrādi Madlienā, kas notika pēc kāda mēneša. Izrādīja drāmu „Straume”. Nams bija pārpildīts līdz pēdējai vietiņai. Izrāde bija spraiga, jo visi aktieŗi sniedza labāko. Bez R. Veica vēl piedalījās Lilija Štengele un citi pazīstami aktieŗi. Izrāde man deva simts rubļu tīra atlikuma, kas man bija liels materiāls atbalsts.

Pēc tirdzniecības skolas beidzu arī komercskolu, un man atvērās ceļš uz augstskolu. Bet kamēr šīs sapnis piepildījās, aiztecēja vēl vairāki gadi. Vispirms par savvaļnieku nokalpoju veselu gadu obligāto kara dienestu. Tad vairākus gadus strādāju apdrošināšanas sabiedrībā, visu laiku domādams par augstskolu. Prāts nesās studēt teoloģiju, bet nebija latīņu valodas zināšanu, jo komercskolā to nemācīja. Kad kabatā bija sakrāti pieci simti rubļu, nolēmu doties uz Rīgu, lai iestātos Rīgas politehniskajā institūtā.

Ar ierašanos Rīgā sākās jauna dzīve. Sākumā viss likās svešs un neierasts. Daudz laika aizņēma lekcijas, tāpat bija jāgatavojas eksāmeniem. Steigā pagāja ziema un pienāca pavasaris. Lekciju nauda pirmajam gadam — 150 rubļi — bija samaksāta un iekrātie līdzekļi izsīkuši. Nolēmu braukt uz Pēterpili, lai laikrakstā „Novoje Vreme” ievietotu sludinājumu, piedāvājoties par mājskolotāju vasaras mēnešos. Sacīts — darīts. Ar vienošanos nebija tik viegli, jo manas prasības bija diezgan augstas: 60 rubļu mēnesī pie visa brīva un samaksāts turp un atpakaļ ceļš. Beidzot manam darba piedāvājumam atsaucās slavenā čigānu romanču dziedātāja Anastasija Veļcova. Viņai bija desmit gadus vecs audžu dēls, kas mācījās kādā pazīstamā vidusskolā ar pansiju, un nesekmības dēļ atstāts otru gadu tanī pašā klasē. Man nu šis zēns bija sagatavojams vasaras mēnešos pārbaudījumiem nākošajai klasei.

Bija jābrauc uz A. Veļcovas muižu, kas atradās Daugavpils tuvumā. Muiža bija priekšzīmīgi nostādīta. Bija jājamie zirgi, arī man. Bija jāķerās pie stundām, bet tām atlika maz laika. Muiža bija vienmēr pilna viesu. Mākslinieces vīrs — pulkvedis Biskupskis — bija gvardes virsnieks, un ciemiņu lielākā tiesa bija virsnieki. Galdi bija vienmēr bagātīgi klāti, netrūka nekā. Katru dienu notika izjādes, kurās piedalījās arī es ar savu audzēkni. Nav brīnums, ka mācībām laika atlika gauži maz. Skolnieks bija diezgan neapdāvināts un piedevām krietni slinks. Tomēr kaut kā uz priekšu tikām.

Bija klāt rudens, kad bija jādodas uz pārbaudīju-

miem. Protams, ka iznākums bija bēdīgs: zēns izkrita cauri. Skolotāji atklāti pateica: — Zēns uzrāda sekmes, bet ja veselu gadu visos priekšmetos slinkojis, jūs pāris mēnešos nevarat veikt brīnumus. — Zēnam nācās meklēt citu skolu, kur viņu uzņēma nākošajā klasē. Māksliniece bija apmierināta, arī ar manu darbu. Es trīs mēnešos nopelnīju lekciju naudu — 180 rubļus.

Arī nākošajā vasarā meklēju mājskolotāja vietu. A. Veļcova bija mirusi. Šoreiz strādāju par mājskolotāju Tulas čuguna lietuves fabrikā pie galvenā inženiera Titova. Vienošanās notika telegrafiski. Biju skolotājs 10 gadus vecam zēnam, kurš bija sagatavojams iestāšanās pārbaudījumiem vidusskolā Maskavā. Pie Titoviem jutos kā savā ģimenē. Zēns bija paklausīgs, kaut ne visai čakls mācībās. Vasara pagāja nemanot, lekciju nauda bija nopelnīta un varēju turpināt studijas.

Bija norunāts, ka nākošo vasaru inženiera Titova kundze ar bērniem pavadīs Rīgas jūrmalā. Tā arī notika. Tālie ciemiņi ieradās ar visiem bērniem — zēnu un divām meitenēm. Jūrmalā piemērotu vasarnīcu neatraduši, viņi apmetās Siguldā glītā vasarnīcā, Gaujas malā. Divi mēneši aizsteidzās ātri, gan staigājot gar Gaujas krastiem, gan peldoties dzestrajās upes ūdeņos. Ikdienas zēnam bija jāmacās, un tas nācās tik bezgala grūti, jo ārs vilināja izbaudīt īso ziemēļu vasaru. Bieži nācās zēnu apsaukt: — Mācies, neklausies putnu dziesmās! — Bet viss pēkšņi izbeidzās: pie dzidrajām debesīm savilkās tumši mākoņi. Visus pārsteidza ziņa, ka pieteikts karš. Ziņa sacēla lielu satraukumu mierīgajos iedzīvotājos. Bija izsludināta mobilizācija.

II

PIRMAIS PASAULES KARŠ

DIVAS PASAULES

LATVIEŠU STRĒLNIEKU

VĒSTURISKĀ LOMA

LATVIEŠU STRĒLNIEKU PIRMĀS

KAUJAS

PĒC JŪLIJA KAUJĀM

VAROŅPUIKAS

FRONTES ŽURNĀLS „LATVIEŠU

STRĒLNIEKI”

LEGENDĀRĀS CĪNAS NĀVES SALĀ

Bija iesācies Pirmais pasaules karš. To pieteica Vācija Krievijai, 1914. gada augustā. Karš savā virpulī ierāva 29 valstis un tā asiņainā spēle turpinājās līdz 1918. gadam.

Pēc vispārējās mobilizācijas izsludināšanas arī man bija jādodas uz iesaukšanas punktu Rīgā. Ar grūtu sirdi atstāju Siguldu un Gaujas vēsos ūdeņus. Bija grūti šķirties no jaunajiem draugiem, kuriem centos būt labs skolotājs. Titova ģimene, klausot manam aicinājumam, bija nākusi atvaļinājumā no tālās Tulas uz Latviju, bija iemīlējusi mūsu dzimtenes krāšņo vasaru. Karš visu pārtrauca, bija jādodas mājup.

Mobilizācijas punktā, Kazaku ielā, nepārtraukti plūda mobilizētie ar ziediem pie cepuriem. Pēc sarakstiem tos nosūtīja uz kara spēka daļām.

Kaujas laukos jau notika pirmās asiņainās kaujas. Kara sākumā krievu armija iebruka Austrumprūstijā un guva panākumus. Bet tad neveiksme sekoja neveiksmei. Kaujās pie Mazūru ezeriem krievi zaudēja pāri par 30.000 karavīru, no kuriem liela daļa bija latvieši. Tas bija lielākais latviešu dzīvā spēka zaudējums Pirmā pasaules karā.

Karam sākoties, biju Rīgas politehniskā institūta students un mobilizācijas pavēle mani neskāra, varēju turpināt studijas. Bet mani līdzekļi bija izsīkuši un bija jāmeklē darbs. Kļuvi par mājskolotāju inženiera Kaževņikova ģimenē, Minskā.

Minska atradās patālā frontes aizmugurē, tomēr karu jūta ik uz soļa. Sekoju līdzī notikumiem dzimtenē

un pārdzīvoju lielu savilņojumu, lasot par latviešu strēlnieku bataljonu dibināšanos un pirmajiem panākumiem Rīgas frontē.

Saņēmu sēru vēsti no Maskavas, ka miris mans brālēns dzejnieks Fallijs (Konrāds Bullāns). Viņš vairākus gadus pavadīja Eiropā, kara laikā atgriezās dzimtenē un devās uz Maskavu, kur dzīvi piedalījās latviešu sabiedriskajā dzīvē. Dzejnieka nemierīgā sirds bija stājusi pukstēt, viņu apglabāja Maskavas luterāņu kapos Vedenskā. Nelaikis atstāja prāvu literāru mantojumu.

Ar lielu aizrautību lasīju cildinājumiem bagātos pirmo latviešu strēlnieku kauju aprakstus. Arī es nenocietos un uzrakstīju laikmetīgu rakstu „Divas pasaules”, ko ievietoja „Dzimtenes Vēstnesī”. Rakstā biju notēlojis divas pasaules: Pašreizējās cīnītājus kaujas laukos un pretstatā tuvinieku pārdzīvojumus tālā frontes aizmugurē. Bija rādīta lauku sēta, kur sirma māmuļa domās meklē savu dēlu cīnītāju kauju ugunīs un kur līgava skumst par savu iecerēto.

Ar tēlojumu „Divas pasaules” sākās manas žurnālista gaitas. Turpināju rakstīt un sūtīt laikrakstiem savus sacerējumus. Tā pati dzīve mani ievirzīja darba laukā, par kādu nebiju pat sapņojis.

Notikumiem kauju laukos vērtību veltīja visi laikraksti, jo lasītāji labprāt lasīja kauju aprakstus un karavīru dzīves tēlojumus. Radās kara korespondenti. Par tādiem kļuva arī pazīstamie rakstnieki: Jānis Akurāters, Kārlis Skalbe, Edvards Virza, Jānis Kārkliņš, Augusts Laiviņš, u. c. Gaŗus aprakstus lielajiem krievu laikrakstiem „Novoje Vreme” un „Večerņeje Vreme” sūtīja Arturs Tupiņš un G. Buchancevs. Krievu rakstnieks A. Renniņkova publicēja veselu rakstu ciklu par Kurzemi „Brīnumu zemē”, kas radīja lielu sensāciju. Viņš atklāja, ka jau ilgi pirms kara vācieši bija sīki pētījuši Latviju, ierīkodami tur daudzās un dažādās vietās slepenus novērošanas punktus un laukumus meŗos lielgabalu novietošanai. Varbūt šajos rakstos bija daudz pārspilējumu un izdomas, bet tie noskaņoja pret vācieŗiem un kurināja krievu tautā patriotisma jūtas. Par vācieti toreiz būt nebija izdevīgi.

Vēl tagad pēc tik daudziem gadiem latviešu tautas sirds un zeme ir pilna latviešu strēlnieku varonības atblāzmas. Ir tik daudz rakstīts par šo strēlnieku laikmetu. Ne mazāk ir stāstīts. Vēl dzīvā atmiņā 1915. gada pavasaris — mūsu tautas likteņu smagās dienās. Krievu karaspēks, atkāpjoties no Kurzemes, tiši postīja un dedzināja latviešu zemnieku mājas, un 80000 Kurzemes iedzīvotāju devās bēgļu gaitās. Tūkstošiem latviešu bēgļu apmīra ceļmalās. Bēgļu mantas un dzīvais inventārs gāja bojā. Latviešu zeme kļuva kaujas lauks.

Tad radās doma dibināt latviešu strēlnieku bataljonus. Latviešu karaspēka pirmo vienību dibināšanu ierosināja Rīgas politehniskā institūta studenti. Tanī pašā laikā arī latviešu sabiedrisko darbinieku grupa lūdza valsts domniekus J. Zālīti un J. Goldmani atbalstīt latviešu brīvprātīgo „druziņu” dibināšanu. J. Goldmaņa lūgumu ievēroja krievu armijas virspavēlnieks un 1915. gada 1. augustā deva atļauju dibināt latviešu strēlnieku bataljonus.

Tā radās latviešu strēlnieku bataljoni.

Latviešu strēlnieku laikmets deva mūsu tautai nevien jaunu sajūsmu, lielu patriotisma uzliesmojumu un pasaules slavu, bet arī lielā mērā sagatavoja ceļu eiņām par Latvijas brīvo valsti. To esmu mēģinājis atspoguļot savās trīs grāmatās: „Sāpju ceļš”, Astoņas zvaigznes” un „Latvju strēlnieki Nāves salā”.

Pirmās kaujas, kurās piedalījās latviešu strēlnieki, notika 1915. gada oktobrī un novembrī un 1916. gada martā un jūlijā. Vācieši sāka izrādīt lielu aktivitāti Rīgas virzienā pie Babītes ezera, Doles salas un Olaines. Krievu armijas vadība steidzīgi nosūtīja uz fronti tikko saformētos un apmācītos latviešu strēlniekus — 1. Daugavgrīvas, 2. Rīgas un 3. Kurzemes latviešu strēlnieku bataljonus. Tās bija pirmās kauju kristības, kurās latviešu strēlnieki pārsteidza ar savu veiklību un drosmi.

Sevišķi niknas bija 1916. g. marta un jūlija cīņas, kurās šo kauju dalībnieks ģen. A. Krustiņš raksturo šādi: Visas vēlāk izcīnītās kaujas Tīrelpurvā, pie Ložmetēju kalna un Latvijas nacionālajā armijā nav mani tik satricinoši ietekmējušas kā sešu dienu cīņas pie Ķekavas upītes 1916. gada jūlijā. Zaudējumi kritušajos un ievainotajos sniedzās pie 65—75%. Jūlija kaujās piedalījās 6. Tukuma, 7. Bauskas un 1. Daugavgrīvas bataljoni. 3. Kurzemes bataljona pirmās kaujas kristības Slokas-Lielupes rajonā notika visai nelabvēlīgos un smagos apstākļos. Bija jāiet pirmajā kaujā uz labu laimi. Strēlnieku bataljoni bija domāti galvenokārt partizānu un izlūku darbības paplašināšanai, bet tos sūtīja uz fronti kā īstas kauju vienības. Ja vāciešu Rīgas fronte 1915. gada rudenī sastinga, tad tas ir latviešu pirmo cīņu un aktivitātes nopelns. Marta kaujās strēlnieku bataljoni gāja pirmo reizi vienkopus.

Kaujas lauks nav sporta laukums un cīņas allaž bija veicamas visgrūtākajos apstākļos. Parasti strēlnie-

ku uzbrukumiem bija izraudzītas vissliktākās vietas: purvainas un atklātas. Tā bija arī jūlija kaujās. Abus pretiniekus šķīra pus līdz trīs ceturtdaļ kilometra plata, purvainā pļava. Marta kaujas vieta pie Ķekavas upes ir zems līdzenums, kurā paceļas mazi pauguri. Vācu lokveida pozīcijas ļāva uzbrucējus visos rajonos apšaudīt ar sānu krustuguni.

Kaut arī kauju apstākļi bija neizdevīgi, latviešu strēlnieki sīvi turējās pretī ienaidniekam un neatdeva ne pēdu no savām pozīcijām.

Kad es 1916. gada jūlija beigās pieteicos latviešu strēlnieku bataljonos, strēlnieku slava mirdzēja visā spožumā. Tos nebeidza cildināt visas pasaules prese.

Mani ieskaitīja 1. Daugavgrīvas latviešu strēlnieku bataljonā sakaru komandā. Pēc jūlija kaujām bataljons atradās atpūtā Skujeniekos pie Ķekavas, netālu no pirmās kaujas līnijas. Bataljona komandieris bija kapteinis Rūdolfs Bangerskis, spējīgs, kaujās rūdīts karavīrs. Bataljona strēlnieku rindās bija arī skolasbiedrs Arturs Tupiņš. Viņa plašos un saistīgos kauju aprakstus varēja lasīt ar neatslābstošu interesi. Sevišķi izcili bija tēlojumi par strēlnieku cīņām Nāves salā.

Kad es ieradās bataljonā, notika strēlnieku apmācības kapteiņa Fr. Brieža vadībā. Fr. Briedis bija izstrādājis īpatu taktiku, kā gūt panākumus kaujās, kā pārvarēt dzeloņžogus, kā negaidīti pārsteigt pretinieku, u. t. t.

Vaļas brīžos strēlnieki lasīja kauju aprakstus, kas parādījās laikrakstos. Tie bieži vien viņiem sagādāja jautrību un smieklus: „Mēs tak esot varoņi!” Savu drosmi kaujās strēlnieki nedomāja varoņību esam, bet drīzāk par dēkainu pastaigāšanos un spēli ar nāvi. Viņi atzina, ka dažreiz panākumi saistījās ne ar drosmi, bet paša veiksmi, aptverot ātri katru situāciju un nekad nezaudējot aukstasinību.

Vairums karavīru bija brīvprātīgi stājušies strēlnieku bataljonos, lai glābtu dzimteni no ienīstā vācieša un galīgas bojā ejas. Sākumā strēlnieki it kā sadalījās divi grupās: rīdziniekos un lauciniekos. Rīdzinieki bija ātri, apķērīgi, veikli un zobgalīgi un saukāja lauciniekus par „mužļiem”, allaž tos kaitinādami. Sadzīvoja tomēr brālīgi, jo tos saistīja kopējie izlūku gājieni un kaujas.

Rīdziniekus saukāja par varonpuikām jeb pašpuikām. Dažādos niķos un palaidnībās pašpuikas arvien bija pirmie. Viņu stiķiem nebija gala. Dažas rotas sastāvā puse bija rīdzinieku, tās drīz vien ieguva pašpuiku rotu nosaukumu.

Pārrāpties augstai sētai un bez atļaujas aizlaisties uz Rīgu pie savām meitenēm mūsu pašpuikām bija nieka lieta.

Viņi bija veiksmīgi krinģeļu sievu apstrādātāji: barā viņi apstāja tirgotāju no visām pusēm un tik ilgi kaulējās, peļot piedāvāto preci, kamēr nabaga sieva atpazās, ka nav vairs ne preces, ne naudas.

Cik vizīgi ķircinātāji pašpuikas bija pret tūlīgajiem lauku zēniem, tikpat korrekti tie izturējās pret intelligentajiem strēlniekiem. Šādu intelligentu karavīru, kurus pašu sirdsbalss iedalīja vienkāršo cīnītāju rindās, bija diezgan daudz. Dažā rotā bija savi trīspadsmit savvaļnieki vien! Atceros, tur bija kāds lielisks vijolnieks, kas no sava instrumenta nešķīrās visgrūtākajos brīžos. Kad viņa vijole dziedāja, parastā kazarmju čala vērtās svētsvinīgā kļusumā. Tur bija kāds dabas

mīļotājs, kas savā laikā bija izbraukājis zemju zemes, izkāpelējis Šveices Alpus un citus kalnus. Tur bija kāds jūsmīgs dziedātājs, kuŗa pastāvīgais pienākums bija rotas gājienos uzsākt dziesmas. Tur bija kāds apbrīnojami gaŗa auguma, kā diegs izstīdzējis, Jelgavas ģimnazijas absolvents, kuŗu nemitīgi mocīja visādas kaites un viņš vienā laidā staigāja uz ambulanci vai lazareti un atkal atpakaļ. Tur bija kāds agrāko gadu baltbiļetnieks, kuŗa kāju stīlboš vēnas bija izspiedušās kā virves, neļaujot viņam pat kārtīgi zābakus valkāt. Šis baltbiļetnieks, uzzinājis par strēlnieku bataljonu dibināšanos, bija četras reizes stājies pieņemšanas komisijas priekšā un katrreiz atzīts par nederīgu. Tomēr piektajā reizē viņam bija laimējies un viņš beidzot bija ticis latviešu strēlnieku rotā.

Bet vai klusie, neveiklie lauku zēni bija mazvērtīgāki? Nekādā ziņā ne! Viņi visistāk apzinājās savas Dievzemītes vērtību un tieši viņos slēpās tā dzelzs griba un izturība, kas vēlāk tik nepārprotami izpaudās latviešu strēlnieku cīņās.

Tas notika septembra sākumā. Daugavgrīvas latviešu strēlnieku pulks bija pārvietojies uz Kukuļmuižu pie Olaines. Jūlija kaujās pulks bija smagi cietis un strēlnieku rindas jūtami retinātas. Tagad tās bija papildinātas no rezerves pulka Tērbatā. Jauks bija laiks. Strēlnieki bija nodarbināti jaunu novietņu iekārtošanā un apmācībās. Tajā pašā laikā notika teātra mēģinājumi, iestudējot kādu ludziņu. Spēlēja pašu spēkiem. Pat sieviešu lomas izpildīja paši strēlnieki.

Valdija priecīgs noskaņojums. Skanēja dziesmas. Visur bija redzamas priecīgas sejas. Manu uzmanību saistīja divi jauki zēni, kas turējās vienmēr kopā. Jau-

nākais no tiem bija slaida auguma, ar stipri sievišķīgiem sejas vaibstiem. Viņa smieklī arī bija sīki, kādi parasti ir jaunām meitenēm. Bet zēns izturējās kā jau zēns: allaž ar cigaretī mutē. Viņam bija uzticēta kāda zēna loma iestudējamā ludziņā.

Tomēr, vērojot šo jauno zēnu, manas aizdomas arvien pieauga, ka viņš ir meitene. Kad apjautājos pie strēlnieka, tas varēja tikai pateikt, ka viņu guļas vietas esot blakus, zēns parasti guļot neizgērbies, citādi nekā aizdomīga neesot novērojis. Paskaidrojums mani neapmierināja. Griezot pie pulka adjutanta L. Bolšteina un izteicu viņam savas aizdomas. Sākumā viņš noliedza. Tomēr es biju neatlaidīgs savās aizdomās. Beidzot adjutants atzinās, ka šis strēlnieks ir meitene. Tikai lūdza to neizpaust citiem. Meitene pulkā nokļuvusi ar pulkveža Fr. Brieža ieteikumu un aizbildniecību. Pulkvedis atgriezies vilcienā pulkā. Pēc marta kaujām, kurās bijis ievainots, veseļojies kādā slimnīcā. Viņam pretim sēdējusi glīta meitene, ar kuru iepazinies. Meitene izteikusi vēlēšanos iestāties strēlnieku bataljonā un lūgusi Fr. Briedi būt izpalīdzīgam. Viņas uzvārds bijis grāfiene Borch, kāda muižnieka meita. Pulkvedis nevarējis atteikt. Borch iedalīta bataljona sanitārā daļā un piedalījies arī jūlija kaujās, izrādīdama apbrīnojamu drošsirdību, izvācot no kauju līnijas ievainotos strēlniekus. Dr. E. Jansons, kas vadīja kauju laikā sanitāro punktu, stādīja Borchu apbalvošanai ar kara ordeni. Viņa tad arī apbalvota ar Jura kara medali.

Pēc Krievijas februāra revolūcijas B. iestājusies kara skolā un cīnījies skolas kadetu rindās pret bolševikiem. Viņas tālākais liktenis nav zināms.

Šis nav vienīgais gadījums, kad latviešu strēlnieku

rindās bijušas sievietes. Starp citu, sevišķi strēlnieku uzmanību saistīja Līna Čanka, kas piedalījās izlūku gājienos un kaujās, izrādot lielu drošsirdību. L. Čanka apbalvota ar Jura un Lāčplēša kara ordeņiem.

Latviešu sieviete strēlnieku laikos un Latvijas atbrīvošanas karā visvairāk ir sevi parādījusi ievainoto un slimo karavīru kopšanā. Latviešu strēlnieku lazaretē un Latvijas Sarkanā Krusta slimnīcā žēlsirdīgās māsas un ārsti pavadījuši daudzas dienas un naktis, ārstējot karavīru karā sistās brūces. Par atzinību šim darbam celti pieminekļi Mežu kapos Martai Celmiņai un Dr. med. Jankovskim, kas sevišķi daudz pūlējušies latviešu cīnītāju labā.

Kas gan nezina šo dziesmu? Šo dziesmu dzied svētkos un atceres brīžos, sevišķi, ja prāts ir ilksms un pacilāts garastāvoklis, kad atceras bijušās dienas, kas pavadītas kauju laukos.

Dzied veci un jauni. Ja dziesmas vārdi ir piemirsušies, tad dzied turpat uz vietas piedzejotus vārdus.

Tā ir dziesma par skaisto Ķemeņu Annīņu. Šo dziesmu pirmie sāka dziedāt vecie latviešu strēlnieki jau no ierakumiem, kur visi atradās. To dziedāja arī pārgājienos. Šo dziesmu turpināja dziedāt Latvijas atbrīvošanas kara cīnītāji un leģionāri. To dzied miera laikos un visās pasaules malās.

Vajag tikai ieminēties, un jau atskan: Ķemer' miestīnā, mazā mājīnā, dzīvoja reiz skaistā Annīņa.

Viens otrs jautās, vai šāda Annīņa maz ir bijusi un vai tā nav strēlnieku izdomāta.

Šo jautājumu ir mēģināts noskaidrot. Par to ir pētīts kara mūzejā Rīgā. Pēc strēlnieku nostāstiem ir uzmeklēta Ķemeņos mājīņa, kurā dzīvojuši latviešu mei-

tene vārdā Anniņa. Tagad gan tur iedzīvotāji vairs nezina pastāstīt, jo agrākie tās iemītnieki pārcēlušies uz laukiem Zemgalē. Ir noskaidrots sekojošais: Pirmā pasaules kara laikā Ķemeņu apkārtnē bijusi novietota kāda latviešu strēlnieku vienība. Tur arī pie ierakumu nostiprināšanas un ceļu būvju darbiem bijuši nodarbināti vietējie iedzīvotāji, arī sievietes. Šajos darbos strādājuši Anniņa ar savu māsu. Viņas bijušas apmetušās Ķemeņos kādā koka mājiņā. Visu dienu strādājušas ierakumu un ceļu darbos. Tur tuvumā atradusies kauju līnija, kur sargpostenī atradušies latviešu strēlnieki. Tad nu strēlnieki sadraudzējušies ar glītajām latviešu meitenēm un pēc darba tās allaž pavadījuši mājup. Laiks pagājis dziesmās un jautrās sarunās. Kā tas mēdz notīkt, Anniņa piegriezusī uzmanību vienam. Tas radījis greizsirdību pārējos. To parādījuši dziesmā par skaisto Anniņu.

Dzīvojot frontes līnijā, ilgas pēc savām sirdspuklītēm nav rimušās un savas jūtas tie mēģinājuši izklāstīt vēstulēs. Bet vēlēšanās redzēt savu meiteni, bijusi tik liela, ka dažkārt bez atļaujas tie devušies uz Rīgu. Nelīdzējuši nekādi sodi.

Atrodoties atpūtā, strēlnieki mēģināja padarīt savu dzīvi kaut cik omulīgāku. Radās doma izdot savu frontes žurnālu. Žurnāls jau bija 3. Kurzemes latviešu bataljonam, kurā rindās bija Ludvigs Šanteklērs-Gailis. Žurnālists Arturs Tupiņš ierosināja arī daugavgrīviešiem izdot savu frontes žurnālu. Šo domu atbalstīja arī bataljona komandieris R. Bangerskis, un paši strēlnieki bija kā spārnos.

Žurnāla „Latviešu strēlnieki” redaktora pienākumus uzticēja man. „Jaunāko ziņu” izdevējs Antons Benjamiņš savukārt apsoliya žurnālu iespiest par brīvu. Sākās steidzīga materiālu vākšana. Rakstu deva arī Bangerskis. Pašu strēlnieku vidū netrūka tādu, kas labprāt deva savus gara ražojumus. Lielāko tiesu tie bija frontes dzīves tēlojumi, kauju apraksti, dzejoļi, pārdomas un fejetoni. Parasti visi rakstītāji bieži satikās, lai pārrunātu rakstāmo vielu. Kāds lauku zēns mēdza sacerēt dzejoļus, kurus varēja dziedāt kādā pazīstamā melodijā.

Pirmais žurnāla numurs visiem tā patika, ka tūlīt bija jāķeras pie otra. Bataljons bija pārcēlies uz Kukuļmuižu pie Olaines. Redakcijai bija nodota maza pirts būdiņa, kurā mītinājāmies abi ar fotogrāfu J. Riekstu. Kukuļmuižā notika pirmā strēlnieku brīvdabas izrāde, kur sieviešu lomas tēloja paši strēlnieki. Notika arī sporta sacīkstes un, protams, apmācības.

„Latviešu strēlnieku” dubultnumuram 2./3. bija paredzēts iznākt Ziemsvētkos. Visi materiāli bija jau sa-

likti spiestuvē, un es tos sakārtoju iespiešanai. Tad pēkšņi nāca negaidīti notikumi frontē — iedegās Ziemsvētku kaujas. Pametu žurnālu un darbu spiestuvē, lai dotos uz kaujas lauku. Žurnāls iznāca tikai pēc kaujām un tajā bija visu kritušo un ievainoto strēlnieku vārdi...

Veco strēlnieku laikmeta visspilgtākajām lappusēm pieder strēlnieku cīņas Nāves salā.

Nāves sala nebūt nav sala vārda tiešajā nozīmē. Nāves sala vai, pareizāk sakot, Ikšķiles tilta gala nocietinājums ir Kurzemes stūrītis Daugavas kreisajā krastā, dienvidvakaru pusē no Ikšķiles stacijas. Šo nelielo zemes stūrīti latviešu strēlnieki vairākus mēnešus varonīgi aizstāvēja pret vairākkārtējiem smacējošo gāzu viļņiem, šrapneliem un viesuļuguni. Nāves salā bija vesela nocietinājumu sistēma, vērsta no Daugavas pret dienvidiem 3 km. dziļumā (no Daugavas krasta līdz pirmajiem stieplu žogiem).

Kā radās Nāves sala?

1915. gada vasarā vācu armija, salauzdama krievu armijas pretestību, soļoja pa Lietuvas un Kurzemes ceļiem uz austrumiem. Kad krievu kaļaspēks atkāpjoties bija laimīgi ticis pāri Daugavai, tiltu pāri upei iznīcināja. Tomēr izrādījās, ka Daugavas kreisajā krastā vēl palikušas divas krievu rotas, kas nu nezināja, ko iesākt. Lai nekristu gūstā, tām bija jāsāk cīņa pret ienaidnieku. Vācieši, nebūdami skaidrībā par krievu spēku lielumu, tūlīt neiesāka izšķirēju kauju, bet atkāpās un ierakās tuvējos pauguros.

Krievu armijas vadība savukārt nolēma minētās divas rotas atstāt Daugavas kreisajā krastā, papildinot tās līdz bataljonam ar latviešu strēlnieku 2. Rīgas un 3. Kurzemes bataljonu. Tā radās Nāves sala.

Vēlāk vācieši mēģināja savu kļūdu labot un visiem spēkiem centās iznīcināt Ikšķiles tilta gala nocietinā-

jumu. Bet strēlnieki bija paguvuši nostiprināties un sīkstī atvairīja visus vācu uzbrukumus. Vāci tomēr neatlaidās. Kad nelīdzēja lielgabalu uguns un ložmetēju krusa, viņi laida darbā gāzes. Sevišķi lielu postu nodarīja vācu mīnu metēji. Minas bija pildītas zaļganu indi, kas sprādziena brīdī pārvērtās tvaikos, nesot ar saindētajām šķembām nāvi strēlniekiem. Nāves salā nebija vietas, kas nebūtu šrapneļu, granātu un mīnu sakapāta.

Septiņu mēnešu laikā latviešu strēlnieku bataljoni cīnās bija zaudējuši ap 1800 karavīru, to starpā ap 300 kritušo.

Kad es pēc kara apmeklēju Nāves salu, ik soli redzēju cīnītāju ģindņus, apaugušus ar zāli. Tur mētājās šautenes, somas, drēbju atliekas. Šur tur bija redzams pa koka krustam ar kritušā vārdu...

Latvijas brīvvalsts laikā Nāves salā iekārtoja piemiņas muzeju varoņu godināšanai. Nāves sala kļuva par svētceļojuma vietu.

Legendāro Nāves salas cīņu aculiecinieks tās tēlo: Nāves salas sānos un priekšā atradās vesela jūra vāciešu karaspēka, kas varēja kaut kurā brīdī noslicināt asiņu vilnī mazo saujiņu aizstāvju, kuriem aiz muguras plūda Daugavas tumšie ūdeņi. Aizstāvji bija atšķirti no visas pasaules, un tikai dažas stundas isajā vasaras naktī tie varēja sazināties ar pārējo karaspēku. Šinīs stundās tiem piegādāja patronas un rokas granātas nākošajai dienai. No Daugavas labā krasta pieveda uzturu un papildspēkus, bet atpakaļ atveda neskaitāmus ievainotos un kritušos. Nāves salā trūka vietas dzīvajiem, kur gan lai glabātu kritušos? Viņu bi-

ja tik daudz, ka krastā, pretī tilta galam, radās ne viena vien kapsēta.

Nāves salas aizstāvju drudžainākā dzīve sākās tumšai metoties. Daļa cīņijās ierakumos, aizstāvēdami zem viesuļuguns savu iecirkni, daļa strādāja pārceļšanās vietā, pievedot kara materiālus un pārtiku, aizvedot ievainotos un kritušos līdz malām pilnās laivās.

Nāves salā nekad nebija miera, tā bija ciešanu un asaru sala. Ik smilšu grauds tur latviešu asiņu piesūcies. Bet strēlnieki klusēdami pacieta, lai aizstāvētu šo necīgo mīļās Kurzemes strēmeli. Nāves sala ir latviešu Verdena un cīņas tajā ir latviešu strēlnieku cildenuma, krietnuma un varonības paraugs.

The first thing I noticed when I stepped out of the car was the smell of fresh air. It was a relief after being stuck in traffic for so long. I looked around and saw a beautiful view of the city. The buildings were tall and modern, and the streets were clean and well-maintained. I felt like I had entered a new world. I took a deep breath and smiled. This was my chance to see the city from a different perspective. I was excited to explore everything I had heard about. I walked towards the park and saw a group of people playing a game of soccer. They were laughing and shouting, and it was contagious. I joined them and we played for hours. It was a great experience and I had never had so much fun before. I was glad I had taken the time to visit the city and see it all from the inside.

During the game, I met some really nice people. They were from all over the world and they were all having a great time. I was glad to meet them and to share my experience with them. We talked for hours and they told me a lot of interesting stories. I was glad to hear about their lives and to see how they were enjoying their time in the city. It was a great experience and I was glad to have met them.

After the game, I went to a nearby cafe and had a coffee. I was tired but I was happy. I had had a great day and I was glad to have met some new people. I was glad to have taken the time to visit the city and to see it all from the inside. I was glad to have had a great experience and to have met some nice people. I was glad to have taken the time to visit the city and to see it all from the inside. I was glad to have had a great experience and to have met some nice people. I was glad to have taken the time to visit the city and to see it all from the inside. I was glad to have had a great experience and to have met some nice people.

III

**VĒSTURISKĀS 1916./17. GADA
ZIEMSVĒTKU UN JANVĀRA KAUKAS
KĀDI BIJA VĀCU NOCIETINĀJUMI
PĒC KRIEVIJAS 1917. GADA
FEBRUĀRA REVOLŪCIJAS
STRĒLNIEKI NOKĻŪST LIELINIEKU
PAVADĀ
BRĀĻOŠANĀS FRONTĒ
CĪNĀS PRET SABRUKUMU
BRĀĻOŠANĀS SEKAS — RĪGA KRĪT**

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
 LIBRARY
 540 EAST 57TH STREET
 CHICAGO, ILL. 60637
 TEL: 773-936-3700
 FAX: 773-936-3701
 WWW.CHICAGO.LIBRARY.EDU

20. un 21. decembra (2. un 3. janvāris) dienas bija dzidras un saulainas. Rīgā valdīja svētku noskaņojums. Visi gaidīja Ziemsvētkus.

Svētku vietā nāca nežēlīgs pārsteigums: Rīgas slimnīcas un lazaretēs pildījās ievainotiem latviešu strēlniekiem, kuņu vidū bija arī strēlnieku varonis pulkvedis Fr. Briedis. Izjautāts par kauju norisi, viņš drūmi atbildēja: „Mums bija žilbinoši panākumi, bet tos neizmantoja pilnīgai uzvarai...”

Kas bija noticis? Es pats piedzīvoju, cik rūpīgi strēlniekus mācīja pārsteigumu uzbrukumiem bez artilērijas sagatavošanas uguns. Gatavošanās uzbrukumam notika vislielākā slepenībā. Tas bija paredzēts Tīreļa purva rajonā, gar Lielupes abiem krastiem, kur ienaidnieka nocietinājumi bija vājāki un kur pretinieks vismazāk gaidīja uzbrukumu. Uzbrukuma triecienu grupā ietilpa abas latviešu brigādes, kas bija apvienotas divīzijā.

Uzbrukums notika naktī no 22. uz 23. decembri. Strēlnieku trieciens bija straujš un negaidīts: vācu nocietinājumus pārvarēja, pārrāva fronti Tīreļa purvā un ieņēma nocietināto Ložmetēja kalnu. Dažas dienas pirms uzbrukuma uz nesasalušās zemes bija uzsnidzis dziļš sniegs, purvs un dziļie grāvji vēl nebija aizsaluši. Plosījās sniegputenis, kas ļoti apgrūtināja latviešu strēlnieku pulku pulcēšanos norādītajās vietās. Naktī sniegputenis pārgāja atkusnī, bet drīz sals pieņēmas. Strēlnieki nepamanīti bija izgriezuši dzelzstieplēs ejas, izgājuši cauri aizžogojumiem, pārvarē-

juši augsto valni un ielauzušies vācu ierakumos. Vienīgi valmieriešiem, kurzemniekiem un zemgalliešiem pirmajā uzbrukuma dienā nelaimējās un viņi cieta lielus zaudējumus. Turpinot uzbrukumu, strēlnieki sasniedza Mangaļu-Skangaļu ceļu. Sākās vācu pretuzbrukums. Tomēr Ložmetēju kalnu vācieši paturēja savās rokās.

Tādā stāvoklī bija fronte, kad ierados kaujas laukā. Strēlnieku garastāvoklis bija možs, kaut arī viņi bija ļoti noguruši, jo cīņas bija prasījušas pārāk daudz. Pārstaigājot kaujas lauku Tīreļa purvā, atklājās drausmīgi skati. Visapkārt bija salā sastingušu kritušo karotāju kaudzes. Nāve bija cirtuvi platu vālu... Šī baigā aina spokoja visapkārt līdz pat Ložmetēju kalnam.

Vācu ierakumu iekārtojums atšķirās no krievu iekārtojuma. Ierakumu grāvji bija taisni un dziļi, tie sniedzās pāri cilvēka galvai. Lai no tiem būtu iespējams šaut, tad gar vienu malu stiepās paaugstinājumi, kur pakāpties. Ierakumi no virsas un iekšpuses bija noklāti velēnām. Grāvja pašā apakšā bija mazas četrstūrīgas slēptuves dežūrējošiem posteņiem artilērijas uguns laikā. Taisno ierakumu līniju pārtrauca mazas, smagas blindāžas — slēptuves, domātas dažiem kara vīriem. Visa baļķu, tērauda sliežu un smilšu kārtā kopā sasniedza 7 pēdu biezumu, un pat sešcollīgās granātas tām ne nieka nespēja izdarīt. Ložmetēju līdzas bija vēl labāk aizsargātas. Tām, bez baļķu un dzelzceļa sliežu kārtas, virsū bija vēl betona sega.

Dažus soļus no pirmās kauju līnijas bija lielas, smagas blindāžas dzīvošanai. Blindāžām bija pat logi, to priekšā puķu dobes. Tālāk bija saimniecības palieveni, ūdens pumpji un akas. Pat labierīcības bija nodrošinātas pret apšaudi. Pirmajā ierakumu līnijā atradās tikai sargposteņi. Pārējie dzīvoja ērtībās tuvākajā aizmugurē.

Vācieši nespēja samierināties ar latviešu strēlnieku panākumiem un Ložmetēju kalna zaudēšanu, viņi sāka niknu Ložmetēja rajona apšaudi. Vācu uzbrukumu tomēr strēlnieki atvairīja, pie kam kurzemnieki cieta smagus zaudējumus. Kalns tomēr palika mūsējo rokās, un 30. janvārī beidzās Ziemsvētku un janvāra kaujas.

Ko tās deva? Protams, slavu. Bet arī krietnus zau-

dējumus. Šo kauju upuros bija 881 kritušais, 3.596 ie-
vainotu un 766 pazudušu. Janvārī strēlnieki ļoti cieta
stiprajā salā. Domas par šīm kaujām dalās. Daži domā,
ka tās nebija vajadzīgas un tās savā ierosmē sākusī
12. armijas vadība, sagatavojot uzbrukuma plānus, bet
nedodot papildspēkus. Virspavēlniecība tās pat nebija
it kā paredzējusi. Pēc kaujām strēlnieki devās atpūtā
frontes aizmugurē. Atpūta bija nepieciešama, tāpat
kā papildinājumi strēlnieku rindām.

Ziemsvētku kaujās latviešu strēlnieki veica to, ko slaveni kara stratēģi tur par neiespējamu: pārraut nocietinātu fronti un nostiprināties pretinieka pozīcijās bez artilērijas sagatavošanas uguns.

Pēc kaujām strēlnieku rindās bija lieli robi. Pēc šo robu aizpildīšanas februārī strēlnieku pulkus bija grūti pazīt: brašo kritušo un ievainoto zēnu vietā pulkos redzēja bārdainus vīrus, pat kroplus, kas ilgojās tikai miera un kam strēlnieku upurēšanās bija sveša un neizprotama. Paši strēlnieki bija rūgtuma pilni, jo viņiem nācās dzirdēt pārmetumus par neveiksmēm, kurās viņi patiesībā nebija vainojami.

Nāca Krievijas februāra revolūcija, sākās runu un sapulču laikmets. Frontes dzīve vēl daudz nemainījās. Pavasaris bija auksts, dzīve zemnicās un barakās grūta. Atlika daudz brīva laika, ko aizpildīja strīdoties un sekojot politiskiem notikumiem. Revolūcijai sitot aizvien augstāku vilni, aizvien skaļāks kļuva sauklis pēc miera, ko kaujās nogurušie cīnītāji kāri uztvēra.

Strēlnieku rindās bija ieperinājušās nelegālas lielnieku šūniņas, kas centās izmantot revolūcijas chaosu, lai attīstītu rosīgu musināšanas darbu.

Noorganizējās latviešu strēlnieku pulku izpildu komiteja „Iskolostrels”, kurā bija delegāti no visiem latviešu pulkiem, kā virsnieki tā strēlnieki. „Iskolostrels” drīz pārvērtās par lielnieku aģitācijas mitekli. Par to rūpējās šīs organizācijas toreizējais priekšsēdis, bēdīgi slavenais pulkveža leitnants Voldemārs Ozols. Latviešu strēlnieku pulku apvienotās padomes sēdē maijā,

kas notika Interim teātrī, ieradās lielnieku vadoni J. Daniševskis un P. Stučka, ar savām runām mulsinot strēlnieku prātus.

Labi vēl atceros strēlnieku pulka sanākumi martā Pavasara biedrībā Pārdaugavā. Piedalījās ar balstiesībām 176 strēlnieki un 14 virsnieki. Strēlnieki vēl bija nacionāli noskaņoti un iesniedza rezolūciju, ka visu latviešu pulku virsnieki un strēlnieki apvienojas latviešu mērķiem. Runāja Kārlis Skalbe un dedzīgi aicināja strēlniekus neaizmirst Nāves salas, Ķekavas, Tīreļu purva, Ložmetēju kalna slavas mirdzumu, ka cīņas izcīnītas latviešu tautas gaišākas nākotnes vārdā, aicināja arī nākotnē būt vienprātīgiem, jo vienprātībā ir lielākais spēks. Bet pēc dzejnieka aicinājuma lielnieki Gricmanis un Pētersons savās agitācijas runās centās kurināt naidu latviešu virsnieku un strēlnieku starpā.

Jau 28. marta strēlnieku sanāksmē lielinieku ideologi guva pārsvaru un uzdeva savai izpildu komitejai griezties pie latviešu tautas ar aicinājumu, neatbalstīt strēlnieku pulku organizēšanas komiteju, nosodīja valsts domnieku J. Goldmaņa un J. Zāliša darbību un izteica viņiem neuzticību. Bet 17. maijā strēlnieku pulku apvienotā padome nostājās pret Kerenska valdību, sludināja organizētu brāļošanas frontē, nostājās pret karu, vēlējās mieru bez aneksijām un kontribūcijām un prasīja visu varu nodot strādnieku, zaldātu un zemnieku padomēm.

Ar 17. maija lēmumu latviešu strēlnieki izvirzījās krievu revolūcijas avangardā, saceļot veselu protesta un sašutuma vētru visplašākajās latviešu aprindās, latviešu virsniekos, pat strēlniekos un presē. Kāda latviešu strēlnieku grupa „Brīvajā Strēlniekā” pat prasīja, lai J. Daniševskis un viņa domu biedri visdrīzākā laikā labprātīgi atstāj Rīgu, kamēr vēl nav par vēlu!

Dezorganizācija latviešu strēlnieku pulkos turpinājās. Dažās strēlnieku karaspēka daļās pozīcijās uzsāka brāļošanos ar vāciešiem.

Man atmiņā kāds raksturīgs notikums Ķekavas pozīciju rajonā.

Bija 1917. gada 1. maijs. Abi ar karābiedru Arturu Tupiņu nolēmām apmeklēt strēlniekus pirmajās pozīcijās un pārliecināties, vai tiešām notiek brāļošanās. Mēs ieradāmies 2. Rīgas latviešu strēlnieku pulka stābā. Pulka komandieris pulkvedis M. Peniķis mums arī neliedza apciemot pirmo kaujas līniju. Devāmies turp kapteiņa Ozoliņa pavadībā, kurš ceļā mēģināja pieskaņoties lielinieku propagandai un visai drūmās krāsās tēloja strēlnieku zaudējumus kaujās.

Siltā, saulainā pavasara diena bija izvilinājusi uz ierakumu vaļņiem strēlniekus, kas sildījās saulītē. Vācu pozīcijās valdīja klusums. Nekas neliecināja, ka esam kauju laukos. Mūsējie sāka vicināt cepurēm un saukt vāciešus. Beidzot vācu ierakumi atdzīvojās un vācieši parādījās uz vaļņa. Mēģinājām sarunāties, bet neveicās. Tad pārstāvji no abām pusēm devās neitrālajā joslā. Mēs bijām kādi astoņi, vācieši kādi seši, gandrīz visi virsnieki. Sākās sarunas. Mūsu runātāji atgādināja, ka ir 1. maijs, kas vēsta mieru, ka jāizbeidz karš, vāciešiem jāatstāj Kurzeme — latviešu dzimtā zeme. Vāciešu atbildes bija izvairīgas, varēja manīt, ka tie pat nedomā par mieru. Sarunas beidzās ar kopīgu fotografēšanos.

Atgriezušies savās pozīcijās, strēlnieki bija domīgi un sprieda: „Ir gan tas vācietis viltīgs!”

Praporščiks leitnants Tillibs attēlo strēlnieku brāļošanu ar vāciešiem šādi:

1917. gada ziemas sākumā, pirms vācu uzbrukuma, mēs, seši armijas komitejas locekļi, braucām smagajā mašīnā uz frontes līniju brāļoties ar vāciešiem. Sniegs bija dziļš, ceļš aizputināts, jo uz frontes pusi braucēju bija maz. Kas gan lai brauktu, jo karaspēka daļu piefrontes rajonā bija ļoti maz, iedzīvotāju arīdzan. Rīga bija vācu rokās un frontes līnija stiepās uz rītiem no Rīgas. Līdz vācu ierakumiem bija dažu veršņu plata neitrālā josla. Automašīna dziļajā sniegā vairs nevarēja pabraukt, atstājām to pusceļā un gājām kājām uz vācu ierakumu pusi. Lauki bija klāti dziļu sniegu, tukši, bez dzīvības, visapkārt kapu kļusums. Tikai mēs seši, smagi elsādami, stampājām sniegu, kas sniedzās pāri ceļgaliem. Tuvojoties vācu ierakumiem, uzmanīgi klausījāmies, vai nedzirdēs kādu skaņu. Nekā. Viss kļu.

— Ka tik nesāk mūs apšaudīt, — ieminas viens no delegātiem.

— Ko niekus, — norūc Čariņš.

Stampājam atkal sniegu.

— Apstāties! Kas tur ir? — no ierakumiem atskan balss vācu valodā.

Vicinām baltu lakatiņu.

— Uzgaidīt! — atskan atkal tā pati balss.

Mēs apstājamies un gaidām. Pēc pāris minūtēm parādās vairāki vācu kareivji. Viens no viņiem skrien uz mūsu pusi. Vidēja auguma vācu kareivis tuvojas mums, saukdam pa gabalu:

— Miera delegācija, vai ne, biedri?

— Kā tad, biedri, — atbildam, abi protam vācu valodu.

— Iesim pie mums, — aicina vācietis, soļodams iesāņus. — Ļoti patīkami satīkties ar jums miera ceļā. Kas jūs esat — kareivji vai virsnieki?

— Mēs esam kareivju komitejas pārstāvji, mūsu pulki sūta mūs sacīt, ka gribam beigt karšānu.

— Ļoti labi, ļoti labi, — smaida vācietis.

Pieskrien vēl viens vācietis, pēc izskata un izturēšanās, augstākas činas. Ātri, ātri sāk runāt ar mums vāciski, taujādams, kas pie mums labs esot, kā iet uz priekšu revolūcija, no kurienes esam paši.

— Atļaujiet jūs pacienāt, — viņš mūs aicina, rādīdams uz mājokli ierakumos. Iekāpjam nelielā zemē ieraktā istabelē, tā saucamajā blindāžā, diezgan ērtā mājoklī ierakuma dzīves apstākļos. — Dzeriet kafiju, — cienā vācietis. Pāris no mūsējiem sāk mieloties. — Piesmēķēsim, — atkal piedāvā vācietis, sniegdams tabaku. Blindāžā ir vēl divi vācieši, bet runā tikai viens, pārējie vēro. — Nu, kā veicas jūsu pusē? — taujā tas pats vācietis.

Sākam stāstīt, ka gāzām caru, ka vēlamies slēgt mieru, lai varētu radīt jaunu, labāku dzīves iekārtu.

— Nākam pie jums noslēgt draudzību un mieru, — saka mūsu Z.

— Kāpēc jūs nespēžat savu valdību slēgt mieru? — taujā vācietis, — mēs, vācieši, ar prieku beigtu karot, ja jūs gribētu slēgt mieru. Dzeriet vēl kafiju. Cukura, par nožēlošanu, nav.

— Miera priekšlikumu, — atbild mūsu Z., — mūsu

valdība jau sen nosūtījusi jūsu valdībai, bet jūsu valdība atsakās no miera slēgšanas, tā grib iekarot mūsu zemi. Palīdziet jūs mums, pieprasiet no savas valdības mieru.

— To mēs nevaram, — katēgoriski krata galvu vācietis, — mieru var noslēgt tikai no augšas, pati valdība.

— Dariet, kā mēs darījām, — saku vācietim.

— Nē, tas neiet, — atbild vācietis ar viltīgu smaidu, — pie mums revolūcijas nebūs, mūsu tauta ir pārāk disciplinēta un mīl savus valdniekus. Miers gan slēdzams, tas ir labi. Smēķējiet!

Beidzam sarunas, ejam laukā no blindāžas. Cik vērojām, sarunu vedēji no vācu puses bija tikai viens, divi. Brāļojoties parasti mēdza fotografēties.

Cilpojām atkal kājām pa dziļo sniegu, bija skābi ap dūšu. Nejutāmies apmierināti, ceļš šķita piecreiz garāks...

Šīs divas brāļošanās ainas ir raksturīgas un rāda, ka tās nekrita auglīgā zemē, bet nāca vienīgi vāciešiem par labu.

Tās bija drūmas dienas. Tumšo spēku rats mala pilnā spēkā, ārdot disciplīnu armijā. To visu veicināja „Iskolostrels”.

Latviešu strēlnieku brigādes virsnieku, ārstu un ierēdņu sapulcē, 19. maijā, plašās pārrunās nosodīja mulsinātāju lielnieku darbību un nolēma asi vērsties pret strēlnieku pulku apvienotās padomes 17. maija rezolūciju, par kuru jau minēju. Savā 2. jūnija uzsaukumā valsts domnieki J. Goldmanis un J. Zālītis arī izteica dziļu sašutumu un protestu 17. maija apvienotās padomes nostājam, norādot, ka ar to izdarīts smags noziegums pret latviešu tautu.

Nodibinājās latviešu kareivju nacionālā savienība, kas mēģināja cīnīties pret lielnieku strēlnieku ietekmi latviešu strēlnieku pulkos. Es kopā ar krievu žurnālistu G. Buchancevu sāku izdot laikrakstu „Sibirietis”, kas ar labiem panākumiem strādāja pret sabrukumu. 1. Daugavgrīvas pulks aicināja mani turpināt izdot žurnālu „Latviešu strēlnieki”, protams, ar vēlētu redakcijas kollēģiju. Tas nozīmēja, ka jāstrādā ar lielnieku svētību, un no šā goda atteicos. Arturs Tupiņš pievienojās krievu ārzemju desantam un devās uz Franciju.

Revolūcijas sākumā strēlnieki mani izraudzīja par delegātu Kurzemes zemes padomes kongresam Tērbatā. Lāvos ievēlēties sēdes prezidijā un balsoju ar padomes vairākumu. Nepagāja ne pāris mēnešu no šīs sēdes, kad mulsinātāji pulkos bija panākuši savu: nā-

ca protesti pret Kurzemes zemes padomes lēmumiem un manu nostāju.

Latviešu virsniekiem un strēlniekiem nebija ne piedzīvojumu, ne politiskās skolas cīņai ar lielinieku aģentiem. Virsnieki tomēr visiem spēkiem centās mazināt lielinieku postītāju ietekmi. Visismagākais pārdzīvojums bija 1. pulka komandierim pulkvedim Fr. Briedim, kad viņa pulka strēlnieki atteicās doties uz pozīcijām. Sarūgtinātam līdz asarām, viņam atlika tikai viens jautājums: „Vai tie ir tie paši mani varoņi?”

Vācieši labi prata izmantot Krievijas revolūcijas dezorganizēto un chaotisko stāvokli Rīgas frontē un ar brāļošanās palīdzību sīki izpētīt mūsu smago un vieglo bateriju atrašanās vietas, mūsu tranšeju stāvokli un karavīru noskaņojumu.

Krievi bija pārliecināti, ka vācieši nekad pirmie uzbrukumu nesāks. Krievi dzīvoja revolūcijas skurbulī. Bet nāca pārsteigums. Vācu uzbrukums sākās 1917. gada 19. augustā, un tanī pašā dienā Iksķildes rajons jau bija vācu rokās. Nelīdzēja abu latviešu strēlnieku brigāžu nīknā pretošanās Mazās Juglas krastos. Zemgalieši ar lielu un apbrīnojamu varonību pretojās 26 stundas no vietas, bet palīgu nebija. 12. krievu armija var teikt paldies vienīgi latviešu strēlniekiem, ka tās lielākā daļa nekrita vācu gūstā. Ar atkāpšanos noslēdzās viena no sīvākajām latviešu strēlnieku kaujām.

Latviešu 1. brigāde atkāpās līdz Siguldas-Nurmuižu pozīcijām, bet 2. brigāde līdz Nītaurei. Latviešu karavīru nacionālās savienības laikraksts „Laika Vēstis” pārcēlās no Cēsīm uz Valku. Ap šo laikrakstu pulcējās latviešu intelliģence, rakstnieki, mākslinieki, virsnieki un nacionālie strēlnieki. Valka kļuva par latviešu sabiedrības nacionālo centru, kur novembrī sanāca Latviešu pagaidu nacionālā padome, kas pauda Latvijs valsts neatkarības domu.

Pēc lielinieku apvērsuma, 25. oktobrī, (7. novembrī) izbeidzās arī latviešu strēlnieku slavas mirdzums. Tie saucās par sarkanajiem strēlniekiem, kas bezbailīgi cī-

nījās Krievijas pilsoņu kara plašajās frontēs. Tas ir latviešu strēlnieku visneticamāko dēku laikmets Krievijā.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILLINOIS

1912

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILLINOIS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILLINOIS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILLINOIS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
CHICAGO, ILLINOIS

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

IV

**VĀCU OKUPĀCIJA 1918. GADĀ
„ZELTA ZIRGS” LIMBAŽOS
PIRMIE KUCĒNI JĀSLĪCINA**

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

Vācieši bija panākuši savu: krievu armija Rīgas frontē bija sakauta un Latvija atradās viņu rokās. Sākās 1918. gada vācu okupācija. Sabiedriskā dzīve pēc 1917. gada novembra Latvijā pamazām pamira. „Lai-ka Vēstis” bija spiestas pārtraukt iznākšanu un to vadītāji izklīda pa malu malām. Turpināja iznākt vienīgi „Lidums” Otto Nonāca vadībā. No politiskajām partijām darbojās latviešu Zemnieku savienība.

Toreizējais Zemnieku savienības sekretārs J. Melderis man piedāvāja uzņemties Zemnieku savienības Līmbažu rajona darbveža pienākumus un reizē būt laikraksta „Lidums” Līmbažu nodaļas katoņa pārzinim. Tā es no Valkas nokļuvu Līmbažos, kas bija iesaukta par reņģu pilsētu. Šo nosaukumu Līmbaži bija izpelnījušies tādēļ, ka tuvās Vidzemes jūrmalas zvejnieki parasti savus zvejas ražojumus tirgus dienās pārdeva līmbažniekiem.

Ieradies Līmbažos, satiku tur priekšā savus senus draugus — gleznotāju Eduardu Brencēnu un rakstnieku Jāni Kārklīnu. Viņi abi revolūcijas jukās bija meklējuši klusāku un mierīgāku apmešanās vietu un par tādu izraudzījušies Līmbažus. Abus viesmīlīgi savās mājās bija uzņēmis pazīstamais grāmatu tirgotājs P. Stumps. Nu šinī omulīgajā sabiedrībā uzņēma arī mani.

Nebija raīžu ne par dzīvokli, ne iztiku, vienīgi ar stiprajiem dzērieniem bija pagrūtāk tiem, kam tie bija mīļi. Brencēns dūšīgi gleznoja apkārtnes ezerus, bērzu birzis un laukus. Mākslinieks ar sevišķu baudu glez-

noja mākonus, nebeigdams par tiem jūsmot. J. Kārklīnš bija kļuvis par latviešu valodas skolotāju vietējā meiteņu ģimnazijā. Mans tiešais priekšnieks tanī laikā bija Zemnieku savienības Limbažu rajona priekšnieks advokāts P. Eglītis.

Es saņēmu no Valkas laikrakstus visam Limbažu rajonam — visiem apkārtnes pagastiem pēc abonētu sarakstiem. Darbs bija viegls un man bija daudz brīva laika. Es apbraukāju apkārtnes pagastus līdz pašai Vidzemes jūrmalai. Sasaucu Zemnieku savienības nodaļu biedru sapulces un informēju sapulces dalībniekus par politisko stāvokli, reizē arī vākdams abonentus laikrakstam.

Politiskajos jautājumos gan biju liels nejēga, bet kaut kā tomēr galā tiku. Vismaz klausītāji šķita apmierināti.

E. Brencēns bija iecerējis J. Raiņa „Zelta zirga” izrādi. Viņš bija liels teātra entuziasts un jau vairākkārt bija vadījis lauku izrādes, parasti gatavodams arī dekorācijas. Viņš prata citus iejūsmināt un šoreiz iejūsmināja arī limbažniekus. Sameklēja tēlotājus, sadalīja lomas, notika rinda mēģinājumu.

Man bija uzticēta Bagātā kunga loma. Limbažnieki bija kā spārnos un par gaidāmo izrādi vien runāja. Izrāde notika Limbažu Latviešu biedrības zālē. Biļetes jau laikus bija izpārdotas un viss ritēja samērā gludi. Dekorācijas bija no papīra, un satraukumā viens no tēlotājiem, no skatuves noejot, iedrāzās tieši papīra sienā, izsīzdams pats savas durvis.

Man bija jāparādās tikai vienu reizi, mēģinot uzrāpties stikla kalnā. Pārējo laiku nīku aiz skatuves, palaiķam uzņemoties sufliera pienākumus. Šķirstot lappuses, pazaudēju tekstu. Galveno lomu tēloja pats Brencēns un no teksta tikpat kā nekā nezināja, paļāvās uz suflieri. Izcēlās varens sajukums. Uz skatuves valdīja mēms klusums, kurā pēkšņi skanēja izmisis Brencēna čuksts: „Saki tak tekstu!” „Nevaru sameklēt,” čukstēju. Skatītājiem šis neparedzētais dialogs nepagāja secen. Beidzot Brencēnam izdevās sufliera būdā iemest uzšķirtu grāmatu, un izrāde turpinājās.

Pēc izrādes J. Kārklīņš skolā bija uzdevis domrakstu par notikušo. Kāda skolniece savā domrakstā skaidri un gaiši bija ierakstījusi: „... un bagātais kungs, ne soli neatkāpies dīmantā kalnā, nokrita un bija beigts.” Man pielīpa bagātā kunga palama.

Vācu okupācijas gadā iedzīvotāju kustību stipri ierobežoja: visur un vienmēr bija nepieciešama vācu komandantūras atļauja. Cilvēkiem bija darīšanas kārtojamas vienā vai otrā pilsētā, bet atļauju dabūšana sagādāja grūtības vācu valodas nepratējiem, jo ne vienmēr tulks gadījās pie rokas.

Šā roba aizpildīšanai izdevējs P. Stumps bija nodomājis izdot plašu un glītā sējumā vācu valodas pašmācības grāmatu. Tuvumā laba vācu valodas pratēja nebija un nolēma darbu veikt pašu spēkiem. Tā nu darbs tika uzticēts J. Kārklīnam un man. Vācu valodā pārāk spoži nebijām, bet ņēmām palīgā dažādas brošūras un vārdnīcas, kādu no agrākajiem laikiem nebija trūkums: vilkām no Stumpa grāmatnīcas krājumiem ārā tīri sapelējušas.

Vispirms izdomājām grāmatas autoru un nosaukumu: virsskolotājs Johans Dālbergs Helsinkos — „Kā var īsā laikā iemācīties vācu valodu, praktiska vācu valodas rokasgrāmata visiem ikdienas dzīves gadījumiem”.

Jau pašā darba sākumā radās neparedzētas grūtības. Vecās brošūras nederēja, jo to valoda bija aplam vecmodīga, kādu sen vairs nelietoja. Tiec nu gudrs! Bet kaut kā galā taču bija jānonāk! Pāris mēnešos manuskripts bija gatavs. Bija paredzētas sarunas visādiem gadījumiem — pie komandanta, veikalos, slimības un nelaimes gadījumos, u. t. t. Viss jau bija labi izdomāts, tikai tā valoda, tā valoda, tā lika daudz ko vēlēties...

Jaunā grāmata drīz vien bija iespiesta uz laba papīra un glītā sējumā, to izsūtīja visiem grāmatu veika-

liem Rīgā, Cēsīs, Valmierā, Valkā. „Lidumā” parādījās sludinājums par Johana Dālberga grāmatu.

Tik tālu viss bija kārtībā, atlika gaidīt uz panākumiem. Bet panākumu vietā nāca zibens spēriens: „Lidumā” bija ievietota kritika, kas mūsu gara bērnu pilnīgi un bez žēlastības iznīcināja, kas, protams, bija pavisam pelnīti...

Vainīgie jutās vainīgi... Pirmie kucēni bija jāslicina.

V

**LATVIJAS VALSTS PROKLAMĒŠANAS
PRIEKŠVAKARĀ**

JĀDODAS BĒĢĻU GAITĀS

REPUBLICAN PARTY
STATE OF TEXAS
COUNTY OF DALLAS

70

71

Krievijas 1917. gada revolūcija pārsteidza latviešus politiski nesagatavotus. Pagāja mēneši, kamēr radās doma — no provinces autonomijas līdz valsts autonomijai. Latvijas autonomijas jautājumu sāka apspriest gandrīz visas politiskās partijas. Arī latviešu strēlnieki revolūcijas sākumā aktīvi piedalījās Latvijas autonomijas jautājumā. Tā latviešu strēlnieku rezerves pulka rotu un komandu kopējā sapulcē, 14. aprīlī, vienprātīgi nolēma: „Nolemj prasīt Latvijas pilnīgu valsts rakstura autonomiju apvienotai un iekšējās darīšanās suverēnai Latvijai, sastāvošai no Kurzemes, četriem Vidzemes un trim Vitebskas apriņķiem (Latgale), pievienojot arī vēl citus latviešu apdzīvotus apgabalus.” Tajā pašā laikā citas latviešu sabiedriskās organizācijas prasīja tikai provinces autonomiju.

Latviešu sabiedriskā doma izveidojās arvien noteiktāka. 1917. g. 17. jūlija konferencē, piedaloties 10 sabiedriskām organizācijām, pieņēma rezolūciju, ka Latvijas tautai, tāpat kā visām citām tautām, ir tiesības uz pilnīgu pašnoteikšanos un ka Latvijai jābūt nedalītai, apvienojot Vidzemi, Kurzemi un Latgali.

Latvijas neatkarības doma pieņēmas spēkā un guva arvien noteiktāku veidu. Beidzot Latvijas republikas proklamēšanas svinīgais akts varēja notikt 1918. gada 18. novembrī Nacionālajā teātrī, Rīgā. Vācijas okupācijas vara bija sākusi ļodzīties un reizē ar to sāka atdzīvoties latviešu sabiedriskā dzīve. Ziņa par Latvijas valsts proklamēšanu izplatījās ātri un sasniedza

visnomajākās vietās. Plīvoja nacionālie karogi, notika
sapulces un svētku runas. Pēc sajūsmas pilnajām die-
nām pār dzimteni savilkās tumši mākoņi. Jaunajai
valstij draudēja briesmas no austrumiem: zemē iebru-
ka sarkanā armija.

Kad esi sācis ieaugt kādā vidē, tās priekos un bēdās, ir grūti aiziet. To izjutu arī es. Stāvoklis Limbažos bija neskaidrs. Pagastos dibinājās aizsardzības pulciņi. Mani draugi mudināt mudināja atstāt Limbažus. Ķirbižos bija teoloģes Zentas Braueres lauku mājas Graudiņi, kur vācu laikā bleži biju viesojies. Zenta Brauere man bija likusi pie sirds, ka vajadzības gadījumā varu kādu laiku pavadīt Graudiņos.

Kādu vakaru, ar draugiem apstākļus pārrunājot, visi nolēma, ka man nekavējoties jādodas uz Graudiņiem. Iejūdza zirgu ragavās, un, dziedot un čalojot, vesels bars devās izbraucienā ārpus pilsētas. Nevienam nevarēja nākt prātā, ka viens no braucējiem dodas bēgļu gaitās. Netālu aiz pilsētas es atvadījos no draugiem un kājām devos tālāk. Bija uzsnidzis biezs sniegs un gājiens nebija viegls. Mugurā man bija pelēkais krievu mētelis un galvā krievu jērenīca. Izskatā biju īsts sarkanarmietis. Pagastā bija izplatīti uzsaukumi, lai brīvprātīgi piesakās sarkanā armijā. Varēja domāt, ka esmu šāds brīvprātīgais un savā maskā jūtos puslīdz drošs.

Klusi un mierīgi pavadīju dažas dienas Graudiņos. Mājās bija tikai kalpone, kas par mani rūpējās. Kādu nakti izdzirdu kalpones istabā sievietes un vairāku vīriešu balsis. Dzirdēju, ka kāda balss lika mani modināt, bet meiča liedzās to darīt. Mana nojauta teica, ka tie nav labi cilvēki un es ātri izšķīros par bēgšanu. Klusu atvēru durvis uz dārzu un devos cauri sētai uz mežu. Mežmalā vēroju atstāto māju. Pēc brīža uzzib-

snija kabatlaternu gaismas — mani meklēja visās malās. Biju pareizi darijis.

Pa meža ceļu devos uz Puiķeli pie sava drauga Os-kara Āboltiņa. Blāzmoja rīta gaisma. Mani panāca braucējs un aicināja sēsties kamanās. Braucējs bija vietējais mežsargs. Vērojot manu kareivja tērpu, viņš teica:

— Redzu, ka dodaties pieteikties sarkanā armijā. Tas labi, diezgan tie buržuji sūkuši mūsu asinis. Reiz jāvalda strādniekiem un zemniekiem.

Man atlika tikai piebalsot. Kad pateicu, ka Puiķelē dzīvo mans draugs Āboltiņš, braucējs tīri apmulsā par tādu draudzību ar buržuiem.

Drauga mājās mani uzņēma viesmīgi. Kad biju izklāstījis savas bēdas un nodomu doties uz Rīgu, mani sāka no tā atrunāt. Ieteica doties labāk uz Igauniju un apmesties Pērnavā, jo bija dzirdēts par somu un igauņu armijas pasākumiem cīņā pret lieliniekiem.

Izšķiros par Igauniju. Jūdzām zirgu kamanās un devāmies pa meža ceļiem uz Mazsalacu. Izkāpu netālu no robežas. Bija atlicis pats bīstamākais posms — robežas pāriešana. Sirds pukstēja, jo nebija nekādas skaidrības par sarkanarmiešu posteņiem. Katrs krūms šķita aizdomīgs.

Sasniedzu mežmalu, no kuņas atvērās plašs skats uz klajumu Igaunijas pusē. Bija redzamas vientuļas dzirnavas, bet apkārt nevienas dzīvības zīmes.

Steidzīgi soļoju pāri sniega laukumam uz dzirnavām. Nevienš mani neaizturēja. Pie dzirnavām stāvēja daži igauņu karavīri. Padevu igamiski labdienu, ko viņi atņēma, bet vairāk uzmanības man nepiegrieza.

Nonācis stacijā, pirku biļeti uz Pērnavu, bet man prasīja atļauju. Beidzot apmierinājās ar maniem paskaidrojumiem. Savu jērenīcu biju aizsviedis, galvā tagad man bija studenta cepure.

Sēdos vilcienā, un drīz biju Pērnavā. Brīvībā.

The first of these is the fact that the
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

VI

**ZIEMEĻVIDZEMNIEKU LOMA
LATVIJAS BRĪVĪBAS KARĀ**

**KĀ RADĀS ZIEMEĻLATVIJAS
ARMIJA**

SABIEDRISKĀ DZĪVE VALKĀ

AR „JORGĪ” NEVAR JOKOTIES

PRETĪ UZVARAI

MEMORANDS SABIEDROTAJĒM

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
TEL: 773-936-3700
WWW.CHICAGO.EDU

Atskatoties, spilgtā atmiņā palikušas ziemeļvidzemnieku cīņas un darbība 1919. gadā. Vēl vairākus gadus pēc kara beigām cīņu dalībnieki mēdza dalīties ziemeļniekos un dienvidniekos. Ziemeļnieki lika manīt, ka pelnījuši vairāk atzinības, nekā viņiem izrādīja. Šis „pagastu patriotisms” laika tecējumā izplēnēja.

Kad es 1919. gada sākumā ieradās Pērnavā, tur jau bija prāvs skaits Ziemeļvidzemes bēgļu: no Mazsalacas, Alojās, Rūjienas un citiem pierobežas pagastiem. Sarkanarmiešiem Latvijā iebrūkot, šie bēgļi bija steigā visu pametuši, lai glābtos Igaunijā.

Pasaules kara laikā Igaunija bija maz cietusi. Ne bija iznīcināta ne tauta, ne tās karavīri. Kad lielnieki mācās virsū viņu zemei, igauņi ar somu palīdzību varonīgi atvairīja sarkano armiju. Pēc nīknām kaujām igauņu zeme bija atbrīvota, un latviešu bēgļi Igaunijā juta, ka nu ir pienācis viņu laiks atbrīvot no lieliniekiem savu zemi.

Latviešu bēgļi Igaunijā lūdza Pagaidu valdību Liepājā, atļaut organizēt karaspēku Ziemeļlatvijas atbrīvošanai.

Pagaidu valdība vienojās ar Igaunijas valdību par latviešu karaspēka formēšanu Igaunijas teritorijā un iecēla kapteini Jorģi Zemitānu par tā organizētāju un pavēlnieku Igaunijā un Ziemeļlatvijā. Saskaņā ar līgumu, Igaunija apņēmas pret atlīdzību apbruņot un apgādāt latviešu karavīrus kopējai cīņai pret lielniekiem.

Tā radās un izauga Ziemeļlatvijas armija.

Mobilizācija notika lielā steigā un pacilātībā. Iedzīvotāji labprāt ziedoja jaunās armijas vajadzībām visu, ko spēja — drēbes, pajūgus, zirgus, pārtiku, u. t. t., jo kā vācu tā lielnieku okupācijas laikā bija daudz pārcietuši. Lielnieku varas vīri un sarkanās izpildu komitejas bija bez žēlastības šāvušas un spīdzinājušas lauku un pilsētu iedzīvotājus.

Mobilizācija bija sekmīga. Apmācības notika Tērbatā. Tur arī radās pirmais pulks — Valmieras, par kura komandieri iecēla pulkvežleitnantu Jansonu.

Ar pirmo mobilizācijas dienu sāka atdzīvoties arī latviešu sabiedriskā dzīve. Par tās centru kļuva Valka. Dr. J. Lībietis nodibināja Sarkanā krusta biedrību, kas vāca līdzekļus, uzturēja slimnīcu slimo un ievainoto karavīru ārstēšanai. O. Hasmaņa vadībā mobilizācijas veicināšanai nodibinājās vietēja organizācija. Sabiedriskajā dzīvē aktīvi piedalījās Dr. J. Lībietis, vidusskolas direktors J. Stiprais, skolotāji E. Nagobads, K. Gulbis un Matīss, kā arī pagasta rakstvedis Iverts.

Valkā sāka iznākt K. Gulbja izdots laikraksts „Jaunā Dzīve”. Laikraksta pirmais redaktors bija Muižnieks, pēc viņa atteikšanās redaktora pienākumus uzņēmos es. Laikrakstu iespieda J. Rauskas spiestuvē. Martā Valkā ieradās Tautas padomes loceklis O. Nonācs, rakstnieks J. Janševskis un dzejnieks Edvards Virza. Viņus bija sūtījusi Pagaidu valdība valsts idejas propagandēšanai un sabiedriskās domas noskaņošanai. Viņu nodoms bija izdot laikrakstu, tomēr viņi vēl kādu laiku pavadīja bezdarbībā, jo „Jaunās Dzīves” izdevējs nevēlējās pārtraukt sava laikraksta izdošanu.

Beidzot panāca vienošanos un 22. aprīlī sāka iznākt laikraksts „Tautas Balss” ar O. Nonācu atbildīgā redaktora postenī. Laikraksts bija oficiāls orgāns, kurā iespieda arī civiļās pārvaldes rīkojumus un ziņojumus. „Tautas Balsij” bija liela nozīme Ziemeļlatvijas brīvības cīņu laikmetā. Redakcijā darbojās O. Nonācs, J. Janševskis, Edv. Virza un es. Ziemeļlatvijas pārval-

dē pilnvarotā M. Gailiša vadībā amati bija sadalīti šādi: pilnvarotais militārās lietās — plkv. J. Zemitāns, viņa palīgs — plkv. ltn. Ed. Kalniņš, agrāro un rekvizīcijas lietu pārzinis — agr. V. Gulbis, finanču lietu pārzinis — rer. merc. A. Pētersons, tieslietu — M. Antons.

Plkv. J. Zemītāns bija flegmatiski mierīgs un aukstasinīgs, viņam arī nebija par notikumiem sava vērtējuma. Pirmā pasaules kara sākumā J. Zemītāns bija kritis vācu gūstā Austrumprūsijā un visus kara gadus pavadījis gūstekņu nometnē. Tagad viņš bija kļuvis par Ziemeļlatvijas armijas pavēlnieku. J. Zemītāns ar adjutantu kapt. Brenneru dzīvoja Tallinas labākajā viesnīcā un vakaros arvien sēdēja Tallinas lepnākajā kafejnīcā. Reizē ar viņu parasti kafejnīcā ieradās arī adjutants, nesdams sava šefa zobenu.

Latviešu sabiedrība nebija sevišķi apmierināta ar plkv. Zemītāna rīcību. Tāpat kritizēja viņa noslēgto līgumu ar igauņiem. Bet neviens viņam to acīs neteica, runāšana zēla aiz muguras, pulkvedim klāt neesot.

Vienīgi O. Nonācs dažreiz mēdza izmest pa asprātībai pulkvedim pašam dzirdot un „Jorgim” aiz muguras allaž pieminēja viņa izdarības ar humoru. Varēja rasties iespaids, ka Nonācs J. Zemītānā virspavēlnieku ne sevišķi respektēja. Zemītāns to droši vien zināja.

Te kādu dienu valcēniešus pārsteidza ziņa, ka latviešu militārā vara apķīlājusi „Tautas Balss” redakciju, izkratījusi J. Rauskas spiestuvi un arestējusi redaktoru O. Nonācu.

Izrādījās, šo rīkojumu devis plkv. J. Zemītāns, un tam par iemeslu bijis kāds raksts „Tautas Balsī”, kurā it kā aizkarta latviešu nacionālās armijas cieņa. Tie, kas šo rakstu bija lasījuši, neatrada tajā nekāda ie-

mesla tik bargām represijām, jo visi it labi zināja redakcijas nacionālo sastāvu, kur nevienam nevarēja ne prātā nākt kaitēt mūsu nacionālai armijai.

Pēc 24 stundām O. Nonācu atbrīvoja no apcietinājuma. Izrādījās, ka Jorgis jokus nesaprot...

Kopā ar dzejnieku Ed. Virzu mēdzām apciemot frontē mūsu cīnītājus. Tur valdīja možs gars. Jau martā pusapgērbts un pusapbruņots Valmieras pulks bija devies uz fronti, lai atvairītu sarkanarmiešu uzmākšanos. Sevišķi niknas kaujas notika Melnupes krastos. Uz fronti devās arī Cēsu pulks plkv. K. Berķa vadībā.

Pienāca maijs. Dienvidos Baloža brigāde bija sākusī uzbrukumu visā frontē. Tajā pašā laikā igauņu karaspēks un Ziemeļlatvijas latviešu pulki sāka uzvaras gājienu ziemeļos, laužot sarkanarmiešu pretestību. Jūnija sākumā bija atbrīvotas Cesvaine, Krustpils, Valmiera, Cēsis. No 19.—24. jūnijam notika Cēsu kaujas pret vācu landesvēru. Draudošās briesmas no vācu puses vēl ciešāk sakausēja ziemeļniekus, kas ne tikai apliecināja padevību Pagaidu valdībai, bet izteica protestu vācu rīcībai un sastādīja iesniegumu Sabiedrotājiem. Divdesmit četru dažādu organizāciju un pagastu pārstāvji parakstīja attiecīgo memorandu.

Jūlija sākumā ziemeļnieki iesoļoja Rīgā.

Noslēdzās Ziemeļlatvijas brīvības cīņu posms.

Lai pagastu pārstāvji varētu memorandu parakstīt, steidzīgi izsūtīja visām Ziemeļlatvijas pagastu valdēm uzaicinājumus — ierasties noteiktās dienās lielākajos centros, kur visur atradās ziemeļnieku armijas komandantūras: Rūjienā, Mazsalacā, Limbažos, Valmierā, Alojā, u. c. Man ar memorandu bija apbraukājami visi centri un jāaicina pagastu vecākie to parakstīt. Tā kā cita satiksmes līdzekļa nebija, bija jāapmierinās ar divriteni. Kādā jaukā jūnija rītā devos ceļā. Biju uzņēmies grūtu uzdevumu: bija mērojami lieli attālumā pa sliktajiem lauku ceļiem.

Laukos zemnieki steigza panākt nokavēto. Iedzīvotāji lielinieku varas laikā bija smagi cietuši. Visur bija redzami noslepkavoto kapi. Ļaudis stāstīja par bezcerību dienām, kuŗās noticis necerētais: nākuši ziemeļnieki atbrīvotāji. Iedzīvotāji nejutās droši un neticēja brīnumam, viņu atbildes bija nedrošas un izvairīgas, katrs svešinieks šķita aizdomīgs. Centros atradu priekšā pagastu vecākos. Visi bija nezinā par šā aicinājuma iemeslu. Parasti klāt bija arī latviešu komandants.

Stāstīju, kādas briesmas draud no vāciešiem, kādēļ jāgriežas pie Sabiedrotajiem ar memorandu un aicināju šo memorandu parakstīt. Daži to darīja ne labprāt. — Kas gan šinīs laikos var galvot par rītdienu, — viņi sprieda, baidīdamies, ka parakstu devējiem draudēs nepatikšanas. Ko varēju viņiem atbildēt? Tikai to vienu: — Runa taču ir par latviešu tautas brīvību.

Dažās dienās man rokās bija memorandam nepieciešamie paraksti un steigzos ar tiem atpakaļ uz Valku,

kur mani jau nepacietīgi gaidīja. Memorandu nekavējoties nosūtīja latviešu konsulam mācītājam Ramanim Tallinā, kurš to savukārt nodeva Sabiedroto diplomātiskai misijai.

VII

LIKTEŅĪGAS CĪNAS PIE DAUGAVAS

TAUTAS PADOMES ROTA

ATKAL BĒĢĻU GAITĀS

BERMONTA DIENAS

KRISTOFORA IZDARĪBAS

LAIKRAKSTS KAUJU UGUNĪS

UZVARA UN MIERS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILLINOIS 60637
TEL: 773-936-3700
WWW.CHICAGO.EDU

Kad no Ziemeļvidzemes ieradās Rīgā, tur jau bija sākušas iznākt „Jaunākās Ziņas”. Mans pirmais gājiens bija uz laikraksta redakciju, kur satiku savus vecos paziņas un draugus — Jāni Kārklīņu, P. Blauu, sen., Žani Gruzevski, A. Gersonu, N. Šiliņu. Bija tik daudz pārdzīvojumu, kuŗos dalīties...

J. Kārklīņš aicināja mani strādāt redakcijā. Protams, piedāvājumu labprāt pieņēmu, kaut jutos vēl diezgan nepiedzīvojis iesācējs. Sākās manas profesionālā žurnālista gaitas.

Latvijas brīvības cīņas toreiz vēl nebija galā. Bija pagājuši tikai divi mēneši, kad jaunajai valstij draudēja vislielākās briesmas. Tās tuvojās no dienvidiem.

Abas Baloža un Zemītāna brigādes apvienojās Latvijas nacionālā armijā. Toreiz šķita, ka briesmas draud vienīgi no lielniekiem, Latgale vēl nebija atbrīvota. Bet izrādījās, ka ģen. von der Golcs — Bermonts gatavo jaunu uzbrukumu Latvijai. Vācieši gan bija no zemes padzīti, bet ne sakauti. Septembrī sāka uzmākties no dienvidiem Bermonta spēki. Laika bija par maz, lai mūsu jauno armiju pietiekami apbruņotu un apmācītu tā, ka tā spētu atvairīt bermontiešu uzmākšanos. Sākās uzbrukums Rīgai. Latviešu cīnītāji steigīgi atkāpās Daugavas labajā krastā, izgriežot tiltus. Stāvoklis bija neskaidrs. Pēkšņi 8. oktobrī visa Rīga saviļņojās — armijas vadība aicināja iedzīvotājus piedalīties pilsētas aizsardzībā. Tautas padome izdeva uzsaukumu, aicinot ikvienu cīnīties par savas tautas brīvību.

Rīgai tās bija nemiera pilnas stundas. Katru brīdi bija gaidāms ienaidnieks pilsētas ielās. Visapkārt raudzījās satrauktas sejas, skanēja nopūtas. Rīgas Latviešu biedrībā bija dzīva kustība, uz turieni devās ierēdņi, profesori, studenti, Tautas padomes locekļi, preses ļaudis. Zālē bija novietotas smagas kastes ar šautenēm. Pie galda stāvēja gaŗa rinda brīvprātīgo, kas saņēma katrs pa ierocim. Daŗs, šauteni saņēmis, apskatīja to un tad tā kā nokaunējies griezās pie kaimiņa: „Saki, kā īsti ar tādu rīkojas?” Gadījās arī apmācītājs, un īsā laikā gudrība bija rokā.

Kad visi bija sastājuŗies ierindā un rota sadalīta pa vadiem, kapteinis paskaidroja, ka jādodas apsgāŗt pilsētu, jo visi kaŗavīri frontē. Gaŗajā rindā stāvēja Tautas padomes locekļi: Atis Ķēniņš, Sp. Paegle, Bruno Kalniņš, A. Veckalns, agr. V. Gulbis, prof. K. Balodis, prof. P. Zālītis un citi. Mēs ar Kārķliņu bijām treŗšā vadā. — Tā kā rotā daudz Tautas padomes locekļu, tad nosauksim to par Tautas padomes rotu, — nosaka kapteinis.

Rota vēl nepaguva izklist, kad pienāca ziņa, ka stāvoklis frontē nopietns, pat kritisks, jo mūsu armija atkāpjas un pēc nellga laika bermontieŗi gaidāmi Rīgā. Kas vēlas, var palikt pilsētā, pārējie var pievienoties vezumnieku rindām, kas dodas Ropaŗu virzienā.

Ko nu darīt? Atbildes nav... Rotas kaŗavīri klusi izklist, pametot šautenes uz grīdas...

Abi ar Kārķliņu iznākam uz ielas un ejam bez no-

teikta mērķa. Satiekam vairākus karavīrus. Jautājam, kur ir vācieši. Atbilde: — Nezinām. Pulks vēl turas, bet kas zina, cik ilgi...

Tātad vācietis vēl Rīgā nav. Nolemjam nakti palikt pilsētā.

10. oktobra rītā Rīga bija kā izmirusi. Ielās bija redzami vienīgi kaņavīri. To sejās nogurums. Brīvības bulvārī kaņavīru rota, kas tikko nākusi no Pārdaugavas. Visu sejas drūmas. No Daugavas puses dzirdami šauteņu šāvieni. Neviens nezina, cik tālu īsti ir vācieši, tikai skaidrs, ka šinī pusē Daugavai viņu vēl nav.

Aizeju pie J. Kārklīna un izšķīramies par bēgšanu. Dodamies meklēt ceļabiedrus. Pie Pēterļa Blaua satiekam Kārli Skalbi ar Lizeti, Jāni Akurāteru un vēl dažus citus. Vēl pārrunājam stāvokli, bet ir skaidrs, ka Rīgā ienāks Bermonta pulki, un tikpat skaidrs ir, ka nevaram palikt, sevišķi bīstami tas Tautas padomes locekļiem Skalbem un Akurāteram.

Dodamies ceļā: J. Akurāters, K. Skalbe, J. Kārklīnš un es. K. Skalbe ar savu dzidro smaidu iedveš arī pārējos gaišāku garastāvokli. J. Akurāters visu laiku klusē, līdz beidzot dabū pār lūpām: „Kāds smags un grūts liktenis gan ir vajājis un vajā latviešu tautu. Liekas, ka šim ciešanām nebūs gala. Vai tiešām mums mūžīgi lemts palikt par tekuļiem un bēguļiem?”

Pārējie klusē. Ko gan lai teiktu?

Pilsētas ielās vairs nebija droši. Marijas ielā kāds svešs vīrietis draudēja Akurāteram, mēģinot uzbrukt. Pa ceļam satikām vienu otru šaubīgu personu. Tomēr laimīgi tikām pāri Gaisa tiltam, kur jau sākās dzīvība. Kārtojās atkāpušās kaņaspēka daļas. Tālumā bija dzirdami šauteņu un ložmetēju tarkšķi, tur cīnījās mūsu pēdējās rezerves.

Mūs uzņēma kāda smagā automašīna. Mums pievienojās arī Roberts Kroders, kuru satikām ceļā. Pēc stundas bijām Inčukalnā, kur pārgulējām tukšā va-sarnīcā. Otrā dienā kājām devāmies uz Siguldu. Tur pajumti atradām rakstnieka J. Poruka kundzes mājās.

Uzzinājām, ka Bermona uzbrukums Rīgai atvairīts. Vācieši, Rīgā netīkuši, nocietinājās Pārdaugavā.

Mēs atgriezāmies atkal Rīgā. Pirmais apjukums bija garām un prāti pamazām nomierinājās. Daugava bija apturējusi Bermonta spēkus, un Daugavas tiltus apsargāja neliela saujiņa cīnītāju. Rīga pārvērtās par pirmajām pozīcijām. Dienu un nakti pār pilsētu lija ložu un lādiņu krusa, paņemot daudz dzīvību. Plašu un svētīgu darbu veica Sieviešu palīdzības korpuss, paēdinot tūkstošiem izsalkušu karavīru. Savus pienākumus pildot, darbā nāvīgi ievainoja korpusa darbinieci Elzu Žiglēvicu. Darbojās pārsienamie punkti, kurus ievainotajiem sniedza pirmo palīdzību. Pie liktenupes Daugavas sargvietās stāvēja dzimtenes sargi.

Pamazām nobrieda doma, ka ienaidnieka uzbrukumi ne tikai atvairāmi, bet ienaidnieks padzenams no latviešu zemes. Skolnieku rota izdarīja pārdrošu uzbrukumu Zaķu salai. Noorganizēja „kaujas flotili”, kur iesaistīja mazos tvaikonīšus, buksierus un pat laivas, apbruņojot tās ložmetējiem un lielgabaliem. Kad desants bija noorganizēts, sākās uzbrukums. Palīgā nāca Daugavgrīvā novietotā Sabiedroto flote. Mūsu karaspēka desants devās pāri Daugavai, ieņemot pozīcijas Bolderājā un kāpās. „Bolderājas republika” ne tikai aizstāvēja iekaroto zemes stūrīti, bet mēģināja arvien to paplašināt.

Labi atceros savus braucienus pie Latgales divīzijas karavīriem Bolderājā. Divīzijas komandieris bija kaujās rūdīts virsnieks plkv. K. Berķis. Par jautrību gādāja nenogurdināmais kapteinis Kristofors, kam vienmēr bija kāds joks padomā. Atmiņā nāk kapteiņa Dze-

guzes nāve. Mūsējie bija pozīcijās pie Lielupes, aiz Bulduŗu tilta. Pretī pie Vārnas krogus bija bermontieši. Vācu bruņotie tvaikonīši, pa Lielupi braukādami, apšaudīja mūsu ierakumus. Reiz mūsējie nenocietās un ķēdē sāka virzīties uz priekšu pāri klajumam, kapteiņa Dzeguzes vadītās bruņotās mašīnas pavadīti. Ienaidnieks atklāja uguni. Pēc brīža apšaude apsīka un mūsējie ieņēma savas agrākās pozīcijas. Mūsu rindās bija sāpīgs zaudējums, bija nāvīgi ievainots kapteinis Dzeguze.

Kas gan neatceras kapteini Kristoforu? Viņš bija stalts un iznesīgs virsnieks, studējis teoloģiju Tērbatas universitātē, bet Pasaules karā pārtraucis studijas, lai stātos latviešu strēlnieku rindās. Visur, kur vien Kristofors parādījās, viņam līdzī nāca jautriība. Viņš bija asprātīgs sarunās un kārtīgs savos virsnieka pienākumos. Bet ja bija iebaudījis glāzi sīvā, tad sekoja izdarības, par kurām vēl ilgi bija ko smieties un stāstīt.

Šo rindu autors sastapa Kristoforu Latgales divīzijā Bolderājā. Tur gandrīz ik dienas ieradās angļu flotes sakaru virsnieks kapt. Bettli un drīz sadraudzējās ar stāba virsnieku saimi. Angļu valodas nezināšana nebūt nebija kavēklis draudzīgajām attiecībām. Omuību un saprašanos sevišķi veicināja kapteinis Kristofors ar savām nebeidzamām izdarībām. Jau pusdienas pagāja vienos jokos. Reiz Kristofors izņēma no kabātas lielākas naudas zīmes, novietoja tās uz šķīvja, sagrieza sīkos gabalos un garšīgi apēda, priecādamies par garšīgajiem salātiem. Reiz atkal viņš viņāja pirkstos mīkstu maizi mazās lodītēs un bāza tās mutē. Anglis skatījās un brīnījās, nezinādams, ko iesākt, bet tad, laikam apdomājies, ka tā tāda paraža, sāka cītīgi vien sekot jokdara piemēram.

Pēc bermontiešu padzīšanas no Jelgavas, virsnieku klubā notika mielasts ar virspavēlnieka ģen. J. Baloža un citu viesu piedalīšanos. Visi jutās labi, ritēja draudzīgas sarunas, sevišķi spīdošā omā bija Kristofors. Pēkšņi, ne no šā, ne no tā, viņš dziļā nopietnībā paņē-

ma no galda trauku ar mērci, novietoja to pats uz savas galvas un netīcamā veiklībā saplēsa. Skats bija patiešām neaprakstāms: mērce straumītēm vien tecēja lejā pa trakuļa seju un drēbēm, bet viņš pats vissvētākā mierā turpināja mieloties.

Kad karš beidzās, Kristofors pelnījās ar stundu pasniegšanu, jo bija izcils valodu pratējs, bet viņa niķu un stiķu dēļ pasākums cieta neveiksmi. Baigajā gadā viņu apcietināja, bet viņa stiķi viņu izglāba arī šoreiz: Ple nopratināšanas protokola parakstīšanas viņš pagrāba no galda tintes pudeli un to izdzēra. Viņš noturēts par vājprātīgu un tūlīt atbrīvots. Par viņa turpmāko likteni, diemžēl, ziņu nav...

Kad pirmās satraukuma dienas bija rimušas, „Jau-nākās Ziņas” sāka atkal iznākt. Laikraksta spiestuve un redakcija atradās pašās kauju ugunīs. Lai tiktu līdz redakcijai Kalēju ielā, bija jāizdara vairāki pārgājie-ni, ja apšaudišanas nemitējās. Sevišķi grūti veicās Pē-terim Blauam, kurš ceļu līdz redakcijai kādreiz mēro-ja divas trīs stundas. Par katru lielgabala šāviņu viņš bija pārliecināts, ka tas kritīs viņam tieši virsū un ne-kur citur.

Gadījās, ka daždien redakcija palika bez darbinie-kiem un redaktoriem. Tādās reizēs bija gauži grūti laikraksta slejas aizpildīt rakstiem. Dažu labu reizi avīzē cita nekā nebija, kā mani kauju apraksti...

Bermonta dienās iespiestajam vārdam bija liels svars un nozīme. Katrs mudinātājs vārds deva spēku karavīriem frontē, kur panākumi daudzreiz bija tad, kad karavīru gars bija možs, kaut uzvara šķita tik grūta un tāla.

3. novembrī visā frontē sākās latviešu uzbrukums, ko atbalstīja Sabiedroto flote. 11. novembrī bermontiešu pretestība bija salauzta un Pārdaugava iztūrta no ienaidnieka. Latviešu panākumi turpinājās: 21. novembrī krita Jelgava un 3. decembrī Kurzeme bija brīva no ienaidnieka. Vēl atlika vienīgi atbrīvot no lielniekiem Latgali.

Latvijas valdība noslēdza līgumu ar Poliju par kopīgu cīņu pret lielniekiem. 1920. gada 3. janvārī latviešu un poļu spēki sāka cīņu pret sarkano armiju. Cīņu sākumā krita Daugavpils, tad Abrene un Rēzekne. 1. februārī latviešu karaspēks sasniedza Latvijas valsts robežu Zilupi. Pēc pamiera ar Padomju savienību 11. augustā Rīgā parakstīja Latvijas un Padomju savienības miera līgumu. Padomju savienība atteicās uz mūžīgiem laikiem no visām vecās Krievijas tiesībām. Šo solījumu Padomju savienība lauza 1940. gada jūlijā, iebrūkot un okupējot Latvijas zemi.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

VIII

LATVIEŠU TAUTAS LAIMĪGĀKIE GADI

LATVIEŠU AVIŽNIECĪBA NEATKARĪBAS GADOS

DZĪVE KALĒJU IELĀ

217

RESEARCHES IN THE HISTORY OF THE
INDIAN NATION

BY
JAMES OSGOOD PARSONS

NEW YORK: THE MACMILLAN COMPANY

Tie, kas piedalījušies Latvijas brīvības cīņās, redzējuši valsts sākuma laiku un dzīvojuši brīvajā Latvijā, var ar gandarījumu teikt, ka tie bijuši latviešu tautas laimīgākie gadi. Sākums bija grūts. Neatkarības cīņas prasīja lielus upurus.

Pēc veiktajām cīņām un gūtajām uzvarām sākās jaunās valsts uzbūves darbs. Vispārējās vēlēšanās bija ievēlēta Satversmes sapulce. Pieņēma agrārreformas likumu. Panāca Latvijas atzīšanu de jure. Viss paveicās un uzplaukums bija vērojams visās dzīves nozarēs. Ar sociālajiem likumiem tika nodrošināta iedzīve. Pieņemtais pensiju likums skāra tautas visplašākās aprindas un katrs varēja mierīgi raudzīties pretī vecumdienām, jo tās bija nodrošinātas. Liels atbalsts bija slimo kases.

Latvijas brīvvalsts gadi bija sasniegumiem bagāti, tautas labklājība augtin auga un jaunās valsts uzplaukums bija redzams ik solī. Mazā Latvijā ar lielu darba prieku un rosmi pierādīja sākumā skeptiskajām lielvalstīm, ka tā var, prot un spēj eksistēt.

Saeimā gan notika strīdi līdz asumiem, kas daudziem nepatika, tomēr tas nekavēja veikt sekmīgu likumdošanas darbu. Mēs tagad atmiņās varam pārstaigāt Latvijas brīvvalsts laiku. Varam daudzko kritizēt, tomēr visam varam atrast savu izskaidrojumu. Atskatoties pagātnē, varam droši teikt — tie bija latviešu tautas laimīgākie gadi...

Nenokārsim šaubās galvas, ticēsim, ka latviešu tauta savu brīvību atkal atgūs!

Pēc 1918. gada 18. novembra latviešu avižniecība bija jaunu uzdevumu priekšā. Liberālais preses likums atvēra avižniecībai plašas iespējas. Radās jauni laikraksti un jauni izcili žurnālisti un publicisti. Tiem bija liela loma Latvijas politiskajā un saimnieciskajā dzīvē, sevišķi pirmajos cīņu un uzvaru gados.

Bija nepieciešama plaša un vispusīga mūsu jaunās valsts dzīves apgaismošana kā iekšzemēs tā ārzemēs, lasītāji to gaidīja. To labi bija izpratuši laikrakstu vadītāji, nodibinot plašu korespondentu tīklu kā Latvijā tā starptautiskajā mērogā, saņemot ziņas pa tālruni, telegrafu un radio. Lielus pakalpojumus veica Latvijas telegrafa aģentūra LETA. Ne jau visi laikraksti varēja atļauties pārāk lielus līdzekļus informācijai, tomēr visi savus uzdevumus veica sekmīgi, sevišķi pašu zemes dzīves norisēs.

Laikrakstu redakciju vadība parasti atradās spējīgās rokās. Katram laikrakstam bija vesels informatoru-ziņotāju stats, kuŗu uzdevums bija interesēties par katra resora darbu un, steidzīgi atgriežoties redakcijā, nekavējoties uzrakstīt iegūtos materiālus un nodot iespēšanai. Viss bija veicams lielā steigā, lai vēl tanī pašā dienā raksts vai informācija parādītos avīzē. Strādāt lielā dienas laikrakstā bija laba skola jauniem žurnālistiem. Sedlos noturēties spēja tikai apdāvinātākie.

No rakstītājiem prasīja vispusību un spēju rakstīt par katru uzdoto tematu saistīgi un labi. Brīži, kad redaktora untumi bija neizprotami, bija jāpiedzīvo bieži. Piemēram, ļoti spējīgs un apdāvināts kritiķis bija kom-

ponists Jānis Zālītis, kuŗa kritikas par koncertiem, dziesmu svētkiem, operizrādēm bija šedevri. Bet reiz J. Benjamiņš bija sadomājis, ka uz apgabala dziesmu svētkiem sūtāms es, jo Zālītis, lūk, rakstot pārāk gudri. Bet es tak biju tīrais diletants mūzikā un dziesmās! Neko darīt, bija jābrauc, jāklausa un pēc tam jāraksta... Tīrās mokas tās bija, kamēr uzrakstīju.

Bija laiki, kad Antons Benjamiņš nebija labos prātos ar Zemnieku savienību. Kādēļ, to nezinu vēl līdz šai dienai. Kādu dienu mani pie sevis aicināja juniors:

— Tu esi labos draugos ar ģenerāli Balodi. Viņš tiešām ir goda vīrs, mums jāizceļ viņa nopelni un personība. Aizej pie viņa un lūdz, lai viņš uzraksta kādu rakstu par latviešu kaŗavīru cīņu laiku. Ja citādi neiet, pasēdiet abi Mazajā Vērmanītī. Ģenerālis lai stāsta, bet tu tikai pieraksti. Rakstam jābūt lappusi garam.

Apsolījos mēģināt, bet par panākumiem šaubījos, jo it labi zināju, ka ģenerālis nav arī nekāds stāstītājs. Tomēr satikšanos Mazajā Vērmanītī norunājām. Sēdējām koku ēnā, un, kā jau biju paredzējis, ģenerālis bija kluss. Šā tā tomēr galvenās līnijas rakstam biju izmānījis. Pēc tam uzrakstīju lappusi garu rakstu, un tas parādījās „Jaunākās Ziņās” ar raksta autora ģenerāļa Baloŗa vārdu.

Atceroties avīzniecības ziedu laikus brīvajā Latvijā, atmiņā pazib daudzu preses darbinieku sejas. Žurnālistu un rakstnieku laba daļa darbojās laikrakstu redakcijās. Rīgā iznāca dienas laikraksti Brīvā Zeme, Latvis, Jaunākās Ziņas, Sociāldemokrāts, Pēdējā Brīdī un nedēļas laikraksti Latvijas Sargs un Latvija. Plaši izplatīta bija krievu avīze Sevodņa.

Brīvās zemes galvenais redaktors sākumā bija Freivalds, pēc tam Jūlijs Druva. Laikraksts necentās pēc plaša lasītāju skaita, tas pauda latviešu zemnieku domas, aizstāvot viņu tiesības. Šis laikraksts izaudzināja spējīgu jauno žurnālistu audzi, no kuriem minami Arvīds Klāvsons, Tekla Pētersone, Fricis Strazdiņš, Jānis Vāgners un vēl citi. Minētie visi dzīvo trimdā. Brīvās Zemes redakcijā par spējīgiem žurnālistiem izauga arī Heinrichs Zariņš, Voldemārs Strautmanis, Ausma Roga, un citi. Cik man zināms, Ausma Roga ir mirusi.

Latvis bija konservatīvs laikraksts un tā ideologs bija Arvīds Bergs, kuŗa ievadrakstus labprāt lasīja. Redakcijā isāku vai ilgāku laiku darbojās Jānis Grīns, H. Asars, A. Grīns, A. Avots, Ž. Unāms u. c. Redakcijas lietaskoks bija Fēlikss Krusa, kas arī visilgāk laikrakstā nostrādāja. Kādu laiku Latvi darbojās arī Kārlis Students. Latvis brīdināja no aizraušānās ar Marksa idejām. Ulmaņa laikā laikrakstu slēdza.

Sociāldemokrata redakcijā darbojās Kārlis Ozoliņš, Hermanis Kaupiņš, Kr. Eliass, A. Rudēvics. Tas bija partijas laikraksts, kas aizstāvēja savas pozīcijas.

Ar nodomu izkonkurēt Jaunākās Ziņas, nodibinājās laikraksts Pēdējā Brīdī, pārpludinot ar saviem numuriem laukus un pilsētas. Parasti laikraksti gulēja kaudzēm un saņēmēji nezināja, ko ar tiem iesākt. Redakcija atradās Pāvila Rozīša, pēc tam Arvīda Avota un Olģerta Liepiņa rokās. Tajā kādu laiku darbojās arī Pēteris Blaus, K. Štrauchs-Kokains. Izrādījās tomēr, ka ar sensācijām vien nepietiek, lai iegūtu lasītāju uzticību.

Viskoplākā žurnālistu saime bija Jaunāko Ziņu re-

dakcijai, jo tai netrūka līdzekļu liela darbinieku stata algošanai. Ilgus gadus atbildīgais redaktors bija Jānis Kārklīņš, tikai pēc bēdīgi slavenā zviedru sērkokociņu skandala par atbildīgo redaktoru kļuva Ernests Arnis-Runcis, kuru pēc 15. maija apvērsuma nomainīja Pēteris Blaus. No laikraksta ļaudīm atzīmējami: A. Gersons, kas bija avīzes referents Saeimā, Nik. Šilīņš — vietējās nodaļas vadītājs, J. Benjamiņš — ārlietu nodaļas vadītājs, tad žurnālisti: Jūlijs Lācis, Pēteris Blaus, M. Jansons, A. Priedīte, J. Kaktiņš, Varese, K. Licītis, V. Žuniņš u. c. Prof. A. Kirchenšteins vadīja veselības nodaļu, prof. A. Kalniņš — lauksaimniecības nodaļu.

Valsts pirmajos gados, kad iznāca Artūra un Roberta Kroderu vadītais Latvijas Sargs, par spējīgu žurnālistu sevi parādīja Ernests Blanks. Kādu laiku atdzīvojās Dzimtenes Vēstnesis, vēlāk Latvijas Vēstnesis. Īsu laiku darbojās Rīgas Ziņas un Jaunā Dienas Lapa. Kad pietrūka līdzekļu, tie pārtrauca iznākt. Nopietns nedēļas laikraksts bija Tēvijas Sargs, sākumā Artūra Krodera, vēlāk A. Podnieka vadībā.

Lieli nopelni latviešu avīžniecībā ir Latvijas Kareivim, kuru vadīja A. Plensners, vēlāk E. Mednis, A. Rudzis un Kontrovskis. Savs nedēļas laikraksts Latvijā bija arī jaunsaimniekiem.

Ārpus laikrakstu redakcijām darbojās dažs labs pazīstams žurnālists, piemēram, Jānis Bankavs, Mārtiņš Sams, Kārlis Upītis.

Bez galvaspilsētas laikrakstiem svētīgu darbu veica arī provinces prese, sevišķi Jelgavā un Liepājā. Kurzemes Vārda izdevējs Kr. Grāmatnieks bija pratis piesaistīt redakcijā spējīgus žurnālistus un labi kārtot

laikraksta saimniecisko pusi. Redakcijā darbojās Vindavs, K. Sidars, R. Rītiņš, J. Raitums. Liepājā vēl iznāca Strādnieku Avīze, kurā darbojās žurnālisti P. Melnais un Deifelds.

Jelgavā Jauno Zemgalieti izdeva Roberts Grīslis. Ilgus gadus to rediģēja pazīstamais latviešu aktieris un režisors Kokalis un pie Jaunā Zemgalieša avīznieka gaitas sāka arī Mārtiņš Ziverts. Ievadus un arī feļetonus („Kušetes filozofs”) savā laikā rakstīja Jānis Lapiņš — Jelgavas klasiskās ģimnazijas direktors, pazīstams ar sevišķi spožu un iespaidīgu rakstnieku godināšanas vakaru rīkošanu ģimnazijā.

Zemgales Balsi izdeva Zemnieku savienība, rediģēja S. Rudzītis, vēlāk Jānis Pavlovskis, kuŗu 14. jūnijā deportēja uz Sibīriju. Pēdējā laikā avīzē strādāja Raimunds Čaks, spējīgs žurnālists, kas tagad savus trimdas gadus vada Mīlvokos un darbojas vecajā arodā.

Kādu laiku Jelgavā iznāca Jelgavas Vārds, pirmā ilustrētā avīze Jelgavā. Ar 1938. gadu iznāca Daugavas Vēstnesis Daugavpilī.

Kalēju un Audēju ielu stūrī bija diezgan neizskatīgs nams, īsts Vecrīgas liecinieks. Pretī tam bija kādreizējā ļaužu virtuve, kur pilsēta bija izsniegusi lētus ēdienus mazturīgiem iedzīvotājiem. Blakus atradās mazs pārtikas veikals. Vienīgā izcīlā ēka Audēju ielā bija tālruņa centrāle. No apkārtnes veikaliem visvairāk skatītājus pievilka Gordona juvelieru veikals. Šīnī apkārtņē jau Latvijas valsts sākuma laikos namu laikrakstam bija iegādājušies Jaunāko Ziņu izdevēji. Jaunie saimnieki prata iekārtoties, un pietika telpu redakcijai, spiestuvei un kantorim. Audēju ielā pat iekārtoja rakstāmlietu veikalu. Redakcija atradās otrā stāva telpās ar lieliem logiem. Te arī laikraksts pārdzīvoja uguns kristības Bermonta uzbrukuma dienās, savu tapšanu un sava uzplaukuma visspožākās dienas. Kad nams vairs lāga neatbilda saviem uzdevumiem, un vecā kunga tuvākie padomnieki ieteica iegādāties lielāku un plašāku namu, kas apmierinātu visas prasības, viņš šos padomus noraidīja. Reiz pat bija iespēja iegūt skaisto namu Operas laukumā, ko vēlāk nopirka Valtera un Rapas grāmatu apgāds. Antons Benjamins palika pie sava un par cita nama pirkšanu negribēja ne domāt. Sākās vecā nama pārbūves, kas izmaksāja dārgi. Beidzamajos gados Jaunāko Ziņu nams iekšienē bija moderni iekārtots, vienīgi ārieni nevarēja pārveidot. Tagad Jaunāko Ziņu vietā ierīkots zāļu laukums, jo, vāciešiem atkāpjoties, namu nodedzināja. Pelnos sagruva gadiem celtais varenais uzņēmums — Jaunākās Ziņas...

Turpat divdesmit gadus darbojos Jaunākās Ziņās, pieredzēju laikraksta sākuma dienas un uzplaukumu, biju centīgs, savus preses darbinieka pienākumus pildot. Augu līdzī un priecājos, ka laikraksts kalpo savas tautas labākas nākotnes veidošanai. Laikraksta izdevējam bija laimējies atrast atbildīgā redaktora postēm izcilus spējīgu vīru — rakstnieku Jāni Kārklīņu. Viņš ziedoja visu savu dzīvi un rakstnieka talantu Jaunāko Ziņu redakcijas darbam.

Kā risinājās dzīve Kalēju ielā?

Nodibinoties brīvai valstij, radās arī jaunas prasības latviešu preseī. Bija jāseko pasaules notikumiem un jāatspoguļo valsts uzbūves darbs. Bija jāparāda Tautas padomes, Satversmes sapulces un valdības darbība. Visu šo notikumu zīmē arī risinājās darbs Kalēju ielā. Jaunāko Ziņu darbinieku skaits sniedzās pie 400, redakciju, burtlīčus, kantoņa darbiniekus, ekspedīciju, grāmatvedību un veikalu ieskaitot. Augot lasītāju skaitam un sludinājumiem laikrakstā, auga arī ienākumi. Līdz ar to — augstprātības un lepības gars.

Redakcijas darbs sākās pulksten 7-nos rītā. Pirmais ieradās vietējās nodaļas redaktors, atbildīgais redaktors, tad „mazākie gariņi”.

Ārlietu nodaļas vadītājs parasti kavējās. Viņš to varēja atļauties, jo bija taču izdevēja dēls. Viņš bija arī galvenais noteicējs. Vispirms viņš izlasīja konkurentu avīzes, un juniora vērīgajām acīm nekas nepagāja garām nepamanīts. Vispirms viņš izpētīja vietējās informācijas ziņojumus, meklējot, vai nav kas nogulēts. Ja tā gadījās, sekoja neglābjama „galvas mazgāšana”: vainīgos vienu pēc otra aicināja pie sevis un rājiens bira kā krusa. Vainīgajam darbiniekam tā bija karsta

pirts un reizē nepārprotams mājiens, ka nākotnē tādas lietas nedrīkst atkārtoties.

Kādu stundu vēlāk ieradās Antons Benjamiņš ar kundzi. Tad sākās „kabineta” sēdes, kurās parasti piedalījās atbildīgais redaktors, neiztrūkstošais padomnieks Arvīds Kalniņš, juniors un literatūras un mākslas nodaļas vadītājs, kas ilgus gadus bija Arturs Bērziņš. Līdz sēdei Arvīds Kalniņš jau bija paguvis ievākt informāciju gan par dienas politiku, gan dažas vietējās aizkulises. Protams, izdevēju visvairāk interesēja Saeimas darbība un partiju strīdi, lai atrastu laikrakstam izdevīgāko nostāju visos jautājumos. Kad „kabineta” bija pārspriesta nostāja, tūlīt pie vecā kunga aicināja Saeimas referentu Adolfu Gersonu, kuram tad viss bija apgaismojams attiecīgā rakstā. Ja jautājums bija sevišķi svarīgs, neaizmirsā sazināties ar Saeimas deputātiem. Parasti izdevēji pieturējās pilsoniskajai centra līnijai, tā sauktajam „zelta vidus ceļam”. Ne-labvēlība bija vērojama pret Zemnieku savienību. Liekas, šo politiku ievēroja tādēļ, ka Jaunākās Ziņas la-sīja vidus šķira un mazie ļaudis.

Izdevēji centās noturēt laikrakstu augstā līmenī: in-formācijai vienmēr bija jābūt visjaunākajai un svarī-gākajai. Tas arī bija iespējams, jo līdzekļi to atļāva. Dažiem atbildīgajiem darbiniekiem valsts iestādēs mak-sāja honorārus par informācijām. Redakcijas darbi-nieks, kam informāciju deva, vēlāk nogādāja ministri-jā naudu, kas, protams, tika izdarīts, lieki par to vār-dus netērējot. Honorārus saņēma pat ministri. Gluži dabīgi, ka to varēja atļauties vienīgi laikraksts, kas valdīja pār plašiem līdzekļiem.

Antona un Emīlijas Benjamiņu vārdu un dzimšanu

dienās darbiniekus lūdza mājas viesībās. Tad jau no rīta darbā gavilnieks tika apsveikts ar rožu pušķi, vakarā sekoja bagātīgas viesības. Bez redakcijas saimes no „ārpasaules” bija lūgti tikai nedaudzi, reti iztrūka Ādolfā Kaktiņa, Jūlijas Skaidrītes. Vasarā notika izbraukumi uz Valdeķu saimniecību, kur bija ieguldīti pasakaini līdzekļi — skaidrs pierādījums tam, ko var panākt ar naudu. Latviešu zemniekam tur bija maz ko mācīties.

Dzīve Kalēju ielā bija drudžaina, to pārvaldīja naudas elks un skrējiens pēc bagātības. Darbiniekā cilvēku nevērtēja, vienīgi to, ko var no viņa izspiest. Jo ilgāk kāds laikrakstā strādāja, jo mazāk viņu vērtēja. Reiz pat gadījās, ka trīs no visvecākajiem darbiniekiem, kas bija uzcītīgi kalpojuši 20 gadus, atmeta ar roku un aizgāja: Jānis Kārklīšs, Ernests Arnis-Runcis un šo rindu rakstītājs. Kad sāku strādāt Brīvās Zemes redakcijā, jutu pavisam citu gaisu — draudzīgas un cilvēcīgas attiecības, kur novērtēja katru individuāla darbinieka darbu.

Dzīve Kalēju ielā ir aizslidējusi tālā pagātnē. Palikušas vienīgi atmiņas. Daudz draugu no tām dienām nav vairs dzīvo vidū. Viens no tuvākajiem un mīļākajiem, kas savas atmiņas pastāstījis „Preses Karalī”, vada savas trimdas dienas Zviedrijā — Jānis Kārklīšs.

IX

**RAKSTNIEKI UN ŽURNĀLISTI
VIENOTĀ DARBĀ**

SIGULDAS PILS

PRESES BALLE

**MĀKSLINIEKU KLUBS UN
MĀKSLINIECISKĀS SESTDIENAS**

**RAKSTNIEKI UN ŽURNĀLISTI
SAŠKEĻAS**

ATKAL VIENOTĀ ORGANIZĀCIJĀ

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Second block of faint, illegible text, continuing the bleed-through from the reverse side.

Third block of faint, illegible text, continuing the bleed-through from the reverse side.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

Vecākā latviešu rakstnieku un žurnālistu organizācija ir Latvju rakstnieku un žurnālistu arodbiedrība, kas dibināta 1917. gadā, Rīgā, drīz pēc Krievijas revolūcijas. Toreiz ievēlēja valdi, bet tā šimī juku laikā nekādu darbību neattīstīja.

Arodbiedrība savu darbību sāka tikai 1920. gadā. Tā bija tīra aroda organizācija, kas kārtoja rakstnieku un žurnālistu aroda jautājumus, savā darbības laikā uzrādot atzīstamus panākumus. Biju viens no šīs organizācijas dibinātājiem, ilgus gadus tās valdes loceklis un tās pēdējais priekšsēdis.

1922. gadā Latvju rakstnieku un žurnālistu arodbiedrība noorganizēja Rīgas pilsētas mūzejā plašu Latvijas preses 100 gadu jubilejas skati. 1924. g. notika pirmais latviešu preses kongress. 1931. g. nodibināja antanti ar Lietuvu un Igauniju. 1927. g. tā iestājās starptautiskajā preses federācijā. 1924. g. panāca arī kolektīvu līgumu ar izdevējiem par honorāru, darba un atpūtas laika normēšanu, 1931. g. nokārtoja pensiju un slimo kašu jautājumu, pārņēma Latvju mākslas aģentūru, kas pārzināja un kārtoja drāmatisko rakstnieku un skaņražu darbu aizsardzību. 1922. g. arodbiedrībai piešķīra mūža nomā Siguldas pili ar visu dārzniecību, bet 1927. g. pili nopirka. 1932. g. arodbiedrība ieguva savā īpašumā namu Vaļņu ielā 41, kur iekārtoja klubu un bibliotēku. Tur rikoja literārās trešdienas un mākslinieciskās sestdienas, piedaloties pazīstamiem māksliniekiem un rakstniekiem. Ik gadus februāra beigās notika kārtējā Preses balle, bet rudenī

— Rakstnieku dienas. 1934. gadā biedrībā bija 200 biedru. Kandidātam bija nepieciešams zināms stāžs, to uzņēma tikai pilnsapulcē, nebija tik viegli tikt uzņemtam arodbiedrībā. Arodbiedrības priekšnieki laika secībā bijuši: P. Blaus, P. Rozītis, A. Švābe, A. Erss, R. Egle, K. Skalbe, A. Bīlmanis, J. Līgotnis, J. Porietis.

Latvju rakstnieku un žurnālistu saimes atpūtas vieta kļuva Siguldas pils. Siguldas, Turaidas un Krimuldas gravas un lejas arvien saistījušas dabas draugus un apjūsmotājus. No Siguldas pils terases atvērās brīnumains skats uz Gauju un tās līčiem. Netālu bija pils drupas.

Sākumā pils bija pavisam bēdīgā stāvoklī, jo kara laikā pils galvenajā ēkā bija bijis zirgu stallis. Pils atjaunošana un pārbūve prasīja prāvus līdzekļus, kādu arodbiedrībai nebija. Tos centās sagādāt, rīkojot Preses balles.

Pēc 15. maija apvērsuma, kad radās apvienota organizācija — Latvijas Preses biedrība — stāvoklis mainījās. Biedrības priekšnieks Jūlijs Druva bija iecerējis pili pilnīgi pārveidot. Nu vairs nebija arī līdzekļu trūkuma; J. Druvam atlika tikai piezvanīt kādai bankas vadībai, kad līdzekļi bija klāt. Pils un pārējo ēku izbūve, ieskaitot modernas mēbeles un izdaiļošanas darbus, izmaksāja ne vairāk ne mazāk kā 550.000 latu!

Bija radīta svētku zāle ar skatuvi un 200 sēdvietām. Skatuves abās pusēs bija intarsijas pēc N. Strunkes metiem. Tāpat pie ieejas durvīm. Ēdamzāles sienas bija ozola kokā, vienā telpas galā bija V. Vasariņa veidots kamīns, otrā — N. Strunkes dekoratīvais sienas gleznojums eļļā. Atpūtas istabas sienas rotāja K. Sūniņa gleznojumi, lasītavu — P. Ozoliņa. Pils torņa pamatnē bija Strunkes stikla mozaika ar četru gada laiku motīvu. 1937. g. pils priekšā atklāja T. Zaļkalna veidoto Kronvalda pieminekli.

Latvju rakstnieku un žurnālistu arodbiedrības Preses balles bija vesels notikums Rīgā. Parasti tās notika februāra beigās, bet gatavoties tām sāka jau novembra sākumā, kad priekšdarbus veica algots tehnisks darbinieks. Ik gadus šo darbu uzticēja literātam Mārtiņam Samam, kas bija izdarīgs un lietpratīgs.

Virsnieku kluba telpu dekorēšanu uzticēja kādam pazīstamam māksliniekam, kas nu vaiga sviedros rāvēs divus mēnešus, lai rādītu brīnumus dekoratīvajā mākslā un pārsteigtu balles viesus ar savu oriģinālo izdomu. Visas telpas bija pārveidotas līdz nepazīšanai. Jau laikus bija aizrunāti deju orķestri — labākie, kādus Rīga varēja dot. Programmas izpildītājos aicināja mūsu operas spēkus.

Preses balles atklāšanā nekad netrūka Valsts un ministru prezidentu, ministru, ārzemju sūtņu, armijas vadības. Dāmas jau laikus šūdināja sev vakara tērpus. Kluba telpas paplašināja ar vasaras verandu, kur darbojās Preses krodziņš.

Preses ballēm bija sabiedrības vienotājs spēks, kur reizi gadā satikās vai visi sabiedrības slāņi.

Preses balles deva prāvus atlikumus, kas aizgāja Siguldas pils remontiem.

Kas gan neatceras mazo namiņu Vaļņu ielā 41? Ja arī kāds tur nebūs viesojies, atcerēsies nostāstus, kas klīda Rīgā par namiņā aizvadītajām jautrajām stundām.

Namiņa vēsture īsa. Prof. J. Tilbergs un mākslinieks Grīnbergs allaž metuši skatus uz šo īpato celtni un sprieduši, ka tā lieti derētu māksliniekiem brīvā laika nosīšanai. Kad viņi bija izpētījuši arī iekšpusi, viņi atzina, ka nolūkam namiņš kā radīts. Latviešu lauksaimnieku ekonomiskā sabiedrība bija mierā namiņu izīrēt. Mākslinieki ķērās pie iekšpuses izdaiļošanas, vēl vairāk pasvītrotot veco, seno celtnes gaisotni. Bija gādāts par senlaicīgiem galdiem un krēsliem. Pie sienām karājās vecas nezināmu autoru gleznas. Klubs nu varēja sākt darboties, bet māksliniekiem nebija naudas nama uzturēšanai. Beidzot par namiņa īpašnieci kļuva rakstnieku un žurnālistu arodbiedrība, un Vaļņu ielā sākās istā dzīvība. Pulcējās rakstnieki, preses un operas ļaudis, aktieri un baletdejojotāji, Mākslas akadēmijas un Konservātorijas topošie mākslinieki. Visi jutās kā mājās un varēja lēti un jauki pavadīt vakaru. Ekonomam padomā bija lēts un garšīgs ēdiens — zirņi ar speķi.

Visieciņākās bija mākslinieciskās sestdienas. Tās ievadīja programma — dziesmas, baleta vai mūzikas priekšnesumi, uzstājoties vai nu operas vai konservātorijas māksliniekiem. Programmai sekoja deja „uz velna paraušanu” līdz agrai rīta stundai. Visus kluba pastāvēšanas gadus manos pienākumos ietilpa programmas gādāšana sestdienas vakariem. Nebija jau

vienmēr viegli, bet uzdevumu veicu. Tradīcija bija, pēc operas vai teātra izrādēm ierasties mākslinieku klubā.

Kad sāka celt Armijas ekonomisko veikalu, namiņš bija jāpurē noplēšanai. Tā beidzās Mākslinieku kluba romantika...

1931. gadā no Latvju rakstnieku un žurnālistu arodbiedrības izstājās daļa rakstnieku un žurnālistu un nodibināja savu organizāciju — Latvijas preses biedrību ar priekšsēdi Jūliju Druvu. To lielākā daļa pulcējās ap „Brīvo Zemi” un daļa no tiem strādāja ārlietu ministrijas preses nodaļā, ko vadīja Dr. A. Bilmanis. Arodbiedrībā palika preses ļaudis un rakstnieki, kas pulcējās ap Latvi, Jaunākām Ziņām, Sociāldemokratu, konservatīvi un liberāli noskaņotie. Aiziešanas iemesls no arodbiedrības lielākai daļai bija kāda rezolūcija, ko arodbiedrības pilnsapulcē iesniedza Linards Laicēns. Balsojot šī rezolūcija ieguva tikai trīs balsis (Linarda Laicēna, Lucijas Zamaičas un Jūlija Lāča).

Sašķelšanās nekādas sekas nerādīja, bija vienīgi divas organizācijas. Notika divas Preses balles — Latvijas preses biedrībai decembra sākumā un Latvju rakstnieku un žurnālistu arodbiedrībai — februāra beigās. Pirmā bija intīma rakstura, šaurākos apmēros, otra — spīdošāka un greznāka, piedaloties plašākai sabiedrībai.

Kad nāca 1934. gada 15. maija apvērsums, es biju Latvju rakstnieku un žurnālistu arodbiedrības priekšsēdis. Man nācās pārdzīvot nervu saspīlējuma pilnas dienas, cenšoties pasargāt arodbiedrību no likvidēšanas.

Arodbiedrība savā darbības laikā bija veikusi pārāk daudz, lai pēkšņi bez kāda dibināta iemesla pārtrauktu tās darbību. Organizācijai bija arodniecisks un kultūrs raksturs, kam nebija pa ceļam ar politiku.

Bet jaunā režīma plānos bija likvidācija. Notika neskaitāmas sēdes un sarunas, kurās sākumā piedalījās tikai Latvijas preses biedrības priekšnieks un es. Sarunas notika Sabiedrisko lietu ministrijā, piedaloties preses nodaļas vadītājam P. Dārdzānam. Jūlijs Druva aicināja likvidēt Latvju rakstnieku un žurnālistu arodbiedrību un pievienoties Latvijas preses biedrībai. Nelīdzēja mani dibinātie motīvi, ka arodbiedrība savā darbības laikā ir veikusi un veic lielu pozitīvu kultūras darbu, ka nav ne mazākā iemesla šo darbu pēkšņi izbeigt.

Jūlijs Druva nepiekāpās. Beidzot es jautāju:

— Vai jūs tiešām gribat arodbiedrību nolikt uz ceļiem?

— Jā, — skanēja atbilde.

Mēs vēl nepadevāmies. Sasaucām arodbiedrības biedru sapulces, pieaicinot arī goda biedrus: prof. J. Endzeļinu, Kārli Skalbi un citus. Visi bija vienis prātis, ka šī veco žurnālistu un rakstnieku organizācija jāglābj no likvidācijas.

Sastādījām iesniegumu ministru prezidentam Kārlim Ulmanim, kurā aizrādījām uz lielo un svētīgo arod biedrības darbu, ka goda biedru sarakstā ir mūsu ievērojamākie rakstnieki, ka organizācija ar politiku nenodarbojas, u. t. t. Delegāciju, kurā bija arī prof. J. Endzelins, pieteica ministru prezidentam, un to pieņēma.

Nodevām memorandu un vēl paskaidrojām, ka nav iemesla likvidēt organizāciju, kuŗas darbība uzrāda tik daudz cildena un ievērojama, lai to pievienotu citai, mazāk nozīmīgai.

Ulmanis uzmanīgi klausījās un deva savu atbildi:

— Es nevaru jums palīdzēt, jo to prasa mūsu valsts intereses. Mēs nedrīkstam būt mikstčauļi, to vienmēr esmu mēģinājis pats sev iegalvot, sevišķi, ja sāku šaubīties par kādu lietu. Es vēlētos, kaut jūs mani saprastu.

Mūsu delegācija nekā nepanāca. Sarunas turpinājās, kaut it labi bija nojaušams, ka glābiņa vairs nav un atliek vienīgi vai nu gaidīt, kamēr arodbiedrību likvidēs, vai apvienoties ar Latvijas preses biedrību. Vispirms vienojās, ka apvienotajai organizācijai būtu jāsaucas par Latvijas preses un rakstnieku biedrību un ka abu organizāciju kopējais valžu lēmums vēl apstiprināms šo organizāciju pilnsapulcēm.

Galū galā notika tā, kā to bija vēlējies Jūlijs Druva. Kad jautāju, kā būs ar abu biedrību pilnsapulcēm, Sabiedrisko lietu ministrs Alfreds Bērziņš deklarēja:

— Tās vairs nav vajadzīgas. Abu biedrību valdes ir kopīgi parakstījušas vienošanās dokumentus.

Ko te varēja iebilst? Kam vara, tam arī taisnība. Tomēr apvienotajā rakstnieku un žurnālistu organizācijā visi vis iekšā netika: ministrs A. Bērziņš no arod-

biedrības biedru saraksta bija svītrojis kā paša iedomātos „kreisos” tā „labos”... Ļoti dibināti tas daudzus sarūgtināja.

Sākās jauns posms „apvienotajā” rakstnieku un preses organizācijā. Tās nosaukums tomēr palika bez grozījumiem: Latvijas preses biedrība. Sastādījās jaunā valde, vai, labāk sakot, to iecēla: par biedrības priekšnieku, protams, palika Jūlijs Druva. Valdes locekļi: Arturs Kroders, A. Plensners, J. Benjamiņš, J. Līgotnis, u. c. Visi Latvju rakstnieku un žurnālistu īpašumi un līdzekļi pārgāja apvienotajā organizācijā.

Pēc biedrību apvienošanas 1934. gada decembrī notika Preses balle, kurā piedalījās valsts prezidents A. Kviesis un ministru prezidents K. Ulmanis.

X

PAZĪSTAMAS SEJAS

TIKŠANĀS AR RAINI UN ASPAZIJU

PĀVILA ROZIŠA NEUZRAKSTĪTAIS
ROMĀNS

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a title or header.

Second paragraph of faint, illegible text.

Third paragraph of faint, illegible text.

Small, faint mark or character.

REVEREND FATHER
MARTIN J. SHEEHAN
OF THE
CATHOLIC CHURCH

Skatoties atpakaļ, nāk atmiņā daudz pazīstamu seju. Visbiežāk man nācies tikties ar Pāvilu Rozīti — gan biedrības valdes sēdēs, gan rakstnieku dienās, gan Preses balles rīkojot, gan privātajā dzīvē. Pāvils Rozītis bija spilgta personība un ļoti apdāvināts rakstnieks. Viņam nelaimējās ģimenes dzīvē, kas bija saistīta smagiem pārdzīvojumiem.

Beidzamajos gados, kad laikrakstā sāka iespiest viņa pēdējo romānu, bijām kopā ļoti bieži. Romāns vēl bija pašā sākumā, kad to jau sāka iespiest. Nu sākās tīrās nedienas redaktoram J. Kārklīnam ar turpinājumu dabūšanu, jo tas nebūt nebija tik viegls uzdevums. Rozītim parādu bija līdz kaklam, piedevām vēl Meža parkā pasākta vasarnīcas būve. Nauda bija nepieciešama, un tā bieži vien nākošo romāna turpinājumu nācās rakstīt līdz rīta gaismai. Redakcijā Rozītis ieradās pusdienas laikā, kad viņu jau nepacietīgi gaidīja redaktors. Kad manuskripts bija nodots, vienmēr abi devāmies uz kafejnīcu Audēju ielā, kur pie kafijas tases izkratījām viens otram savas sirdis. Rozītis žēlojās, ka J. Kārklīņš labo viņa romānu, es — par savām neveiksmēm sirds lietās...

Prātā mūsu braucieni uz Liepājas Preses ballēm. Liepājā Preses balles notika katru gadu un tajās allaž bija lūgta biedrības valde no Rīgas. Parasti uz balli sūtīja Rozīti un mani. Izbraucām iepriekšējā dienā, un mūsu pirmais gājiens bija uz kapsētu, kur Rozītis aiznesa ziedu sveicienu savas sievas kapam. Tie bija

skumji gājieni, jo rakstnieks savu mirušo mūža draugu ļoti mīlēja.

Apmetāmieš Pēterpils viesnīcā, kuŗas plašajā zālē arī notika Liepājas Preses balles, pulcinot visu pilsētas ziedu vienkopus. Viesus laipni sagaidīja balles galvenais rīkotājs un Latvju žurnālistu un rakstnieku arod biedrības Liepājas nodaļas priekšnieks redaktors Kr. Grāmatnieks. Sevišķi rīkotāju uzmanību baudīja Rīgas viesi. Nekad nevarēja atteikties no stiprāka malķa iebaudīšanas, un reiz gadījās, ka mans ceļabiedrs Pāvils bija jau krietni iesīlis un, kā saka, kunga prātā. Nonācis pie dāmu apkalpotā boles galda, viņš Liepājas daiļjāvas skaļi un sirsnīgi nosveicināja: „Sveicinātas, daiļās m...” Es jutos neveikli par mana drauga izgāšanos, bet dīvainā kārtā dāmas mums savu laipnību neatrāva, jo sevišķi laipni apkalpodamas un pavadīdamas rakstnieku.

Pēc atgriešanās Rīgā bija sīki atreferējama balles gaita. Protams, nenoklusēju arī epizodu pie boles galda. Lieki teikt, kādu jautrību tas sacēla klausītājos.

Nākošajā gadā Rozīti vairs delegātos neizraudzīja, un es braucu viens. Liepājas dāmas bija pavisam sašutušas, mani vienu ieraudzījušas. Pār mani birtin bīra jautājumi: „Kādēļ nav atbraucis rakstnieks Rozītis? Ak, mēs tā viņu gaidījām! Viņš bija tik patīkams un omulīgs!” Ej nu sazinī tos sieviešu prātus...

Vēl man prātā kāda tuva un mīļa seja, ar kuŗu nācies kopā būt baltās un nebaltās dienās, visvairāk redakcijas darbā. Redaktors Jānis Kārklīņš bija stingrs, bet taisnīgs savās prasībās. Redakcijas darbu viņš gandrīz viens iznesa uz saviem pleciem. Caur viņa rokām gāja visi raksti un informācijas laikrakstam un žurnā-

lam „Atpūta”. Sevišķā dedzībā viņš bija pieķēries „Atpūtai”. Žurnāls izveidojās par modernu ilustrētu izdevumu un varēja godam stāties blakus visizplatītākajiem žurnāliem Eiropā. To iespieda 70.000 eksemplāros, un tas sāka iznākt Kārklīņa ierosmē. J. Kārklīņš rakstīja arī teātru kritikas, kas bieži gan bija asas, bet pareizas. Viņš sevišķi atbalstīja jaunus, spējīgos talantus. Viņš savā laikā bija dedzīgs jaunā dzejnieka Ziemeļnieka aizstāvis.

Reizi gadā — 6. janvārī — J. Kārklīņš aicināja pie sevis draugus, lai kopā ar tiem svinētu dzimšanas dienu. Viņa draugu pulks bija kupls, tur varēja atrast profesorus, dziedoņus, aktierus, rakstniekus, preses ļaudis. Šajās dzimšanas dienu svinībās valdīja omulība un sirsnība. J. Kārklīņš ir ļoti daudz ceļojis. Viņa spalvai pieder vairāki ceļojumu apraksti, kas iznākuši grāmatās.

Starp pazīstamām sejām vislabākā atmiņā palicis Dr. Alfreds Bīlmanis vēl no tiem laikiem, kad viņš bija Ārlietu ministrijas preses nodaļas vadītājs. Nevienš cits nav pratis tik sekmīgi veikt savus uzdevumus kā viņš. Viņš sarakstījis vairākas populāras grāmatas par Latviju, kas lietī noderējušas ārzemniekiem rokasgrāmatāi par mūsu zemi. Dr. A. Bīlmanim bija vislabākās attieksmes ar preses ļaudīm, kuŗas vēl sevišķi veicināja viņa rīkotie mājas vakari, kuŗos netrūka visizmeklētāko dzērienu. Tikai otrā dienā galva, nez' kādēļ, bija smaga... Kādu gadu A. Bīlmanis bija arī Latvju rakstnieku un žurnālistu arodbiedrības priekšnieks. Kad Dr. A. Bīlmanis bija sūtnis Maskavā, viņš ierosināja žurnālistu ekskursiju uz Padomju savienību, kas notika 1934. gada aprīlī. Kad 1940. g. Padomju savie-

nība okupēja Latviju, A. Bīlmanis jau bija sūtnis Amerikas Savienotajās Valstīs. Viņš dedzīgi protestēja pret šo lielnieku varas aktu, aizrādīdams, cik šis Padomju savienības solis nelikumīgs un varmācīgs.

Redzama vieta latviešu kultūras un sabiedriskajā dzīvē bija Jūlijam Druvam, kuŗa vārds sevišķi izcils bija pēc 1934. gada 15. maija. Līdz tam viņš bija Zemnieku savienības ģenerālsekretārs un „Brīvās Zemes” redaktors, klusi veica savu darbu un maz lika par sevi runāt atklātībā. Pēc 15. maija apvērsuma viņš kļuva jaunā režīma dedzīgs cildinātājs un atbalstītājs. Kā Latvijas Preses biedrības priekšsēdis, visiem spēkiem veicināja tās darbību. Vispirms lielu darbu prasīja Siguldas pils pārbūve un izdaiļošana. Bija gādājami plaši līdzekļi, lai pils būtu rakstnieku un žurnālistu lepnums. Tā arī tāda kļuva. Rīkoja Rakstnieku dienas, ekskursijas pa Latvijas skaistākām vietām. Daudz darba prasīja rakstu un mākslas kameras nodibināšana. Jūlijam Druvam bija lieli nopelni jaunu, spējīgu žurnālistu atrašanā. Viņa laikā izauga dažs labs spilgts talants žurnālistikā, kas vēl šodien aktīvi darbojas trimdā.

Jūlija Druvas lauku īpašumā allaž visi jutās kā savās mājās. Tur varēja satikt redzamus sabiedriskus darbiniekus, kas nebūt nebija Druvas domu biedri, bet ar pavisam pretējiem uzskatiem. Un tomēr viņi bija Jūlija Druvas labākie draugi, jo viņš nešķiroja draugus pēc politiskās pārliecības. Tā arī viņa lauku mājās, kas bija priekšzīmīgi apsaimniekotas, viesojās daudzi un dažādi ļaudis. Druvas kundze nenogurusi gādāja par viesu labklājību.

J. Druvam laimējās baigajā gadā izvairīties no aiz-

vešanas uz Sibiriju. Komunistiem iebrūkot, Druva smagi saslīma un bija ievietojams slimnīcā, kas arī viņu paglāba no aizvešanas. J. Druva bija dedzīgs Kārļa Ulmaņa aizstāvis. Vēl staigājot svešniecības gaitas, viņš atspēkoja visus uzbrukumus Kārļa Ulmaņa laikam.

Kas gan nepazīst pasaku karali? Kas gan nejmūsmo par viņa brīnumskalstajām pasakām, viņa jaukajām dzeju vārsēm un tēlojumiem? Kam gan nav mīļa un dārga šī mūžam smaidīgā seja?

Tas ir Kārlis Skalbe. Es sāku pazīt šo dzejnieku no viņa darbiem vēl Madlienas draudzes skolā. Skolotājs un rakstnieks Jura Kosa, stāstīdams par latviešu literātūru, allaž ieteica lasīt Kārļa Skalbes dzejas, kas jau parādījās atsevišķu dzeju krājumā.

Pagāja daudzi gadi, kad izdevās ar K. Skalbi iepazīties personīgi. Tas notika latviešu strēlnieku laikos. Strēlnieki labprāt lasīja Skalbes tēlojumus par strēlnieku kaujām un dzīvi atpūtā. Bieži vien izraisīja arī jautrību. Sevišķi patika rakstnieka brauciens uz fronti. Stāstīja, kā viņš ieradies frontes aizmugurē, jādams uz zirga un tērpies kareivju pelēkā mētelī un jērenīcu galvā. Pa ceļam, satiekot virsniekus un strēlniekus, dzejnieks tos sveicinājis pirmais ar rokas mājienu un pacēlis jērenīcu. Apstaigājot bataljona rajonu, jūsmoja par redzēto, cildināja garšīgo ēdienu. Dzirdot tālumā lielgabalu šāvienus, jautājais strēlniekiem, vai tiem nav bailes.

Kad vis redzētais parādījās laikraksta slejās, bija ko lasīt un priecāties par brīnišķīgo tēlojumu.

Pēc Krievijas februāra revolūcijas, kad strēlniekos

notika krass lūzums, K. Skalbe bija stipri sarūgtināts. Vēl atceros viņa dedzīgo runu strēlnieku sapulcē Pārdaugavā. Runātājs bija satraukts un nemiera pilns. Aicināja strēlniekus sargāt strēlnieku godu un kaujas laukos gūto slavu.

Kad Latvijas valsts bija izkaŗota un gūta brīvība, ar Kārli Skalbi nācās satīkties miera apstākļos. Allāŗ satīkāmies redakcijā. Dzejnieks vienmēr savās runās aicināja sargāt iegūto mantojumu. Gan vārdos, gan darbos. Brilljantas bija dzejnieka runas gan Saeimā, gan svinīgos gadījumos. Atceros viņa runu Māras katedrālē, izvadot aizsaules ceļos Kriŗjāni Baronu.

ŗī gaiŗā seja, mums kļīstot sveŗumā, vienmēr būs mīļa un neaizmirstama.

Pēc 14 trimdā aizvadītiem gadiem savā dzimtenē atgriezās Latvijas tautas brīvības cīnītājs un gaišregis dzejnieks Jānis Rainis. Kas gan nebija lasījis viņa sērdieņu dziesmu „Daugava”, dziesmu par Latvijas likteņiem, kas saistās ap Daugavu? J. Raiņa „Daugava” iznāca laikā, kad izšķīrās brīvās Latvijas būt vai nebūt. Sevišķi iespaidīgu atceros „Daugavas” uzvedumu Nacionālā teātri Bermonta uzbrukuma dienās.

1920. gada 10. aprīlī Rīgas stacija bija greznota zaļumu vītņēm un nacionāliem karogiem. Lielā dzejnieka godināšanā piedalījās visi latvieši bez partiju izšķirības. Sagaidīšana pārvērtās īstos tautas svētkos. Divas Rīgas ielas pārdēvēja par Raiņa un Aspazijas bulvāri. Tāds suminājums vēl nebija Rīgā piedzīvots.

Rainis un Aspazija iekārtojās dzimtenē, lai nodotos radītājam darbam, bet darbs neveicās, jo māja vienmēr bija apmeklētāju pilna. Arī partija nelika mierā un aicināja piedalīties politiskajā darbā. Atteikties bija grūti. Bija jābūt Izglītības ministram, tad Nacionālā teātra direktoram. Bija jāsež arī Saeimas deputātu krēslā... Tas viss paņēma tik daudz dārga laika. Kad Saeimas sēdēs politisko partiju runātāji lauza šķēpus dedzīgās runās, Rainis mierīgi un klusi sēdēja savā krēslā, rakstīja vai lasīja. Viņš dzīvoja savā pasaulē, tālu no dzīves īstenības.

Dzejnieka draugi un cienītāji skumji vērtēja apstākļus, kādos bija jādzīvo un jāstrādā Rainim. Rainis un Aspazija allaž priecājās par draugu apciemojumiem, kas lielāko tiesu bija rakstnieki un preses

ļaudis. Dzejnieks labprāt stāstīja par saviem nodomiem un paveikto darbu. Pavisam reti dzejnieku mājās apciemoja partijas vīri — ar tiem viņš satikās sēdēs. Kad politiskie strīdi Saeimā kļuva sevišķi asi un dažreiz pat trokšņaini, sirds sarāvās, zinot, cik ļoti viss tas traucē Raiņa literāro darbu.

Reiz satiku Raini pastaigā un apsēdāmiešus kanāla malas apstādījumos. Es ieminējos:

— Jūs taču esat liels latviešu dzejnieks, kas devis ievērojamus darbus, tos lasa arī citas Eiropas tautas. No jums gaida jaunus darbus, tikpat lielus kā līdzinējos. Vai nebūtu daudz labāk, ja jūs nodotos vienīgi rakstniecībai, atmetot darbu politikā un kalpošanu partijai? Jūsu vislielākā misija taču ir būt dzejniekam un kalpot ar to latviešu tautai.

Biju pateicis savas un daudzu latviešu domas, gaidīju dzejnieka atbildi. Rainis teica:

— Jūs, Porieša kungs, esat maldīgās domās par manu darbu un uzdevumiem. Visa mana dzīve ir bijusi cīņa par manas tautas brīvību un labāku nākotni un to esmu paudis visos savos darbos. Politiskā cīņa mani iedvesmoja radīt „Daugavu” un citus darbus. Un jūs sakāt, lai atmetu savam mūža darbam ar roku? Cīņa vēl nav galā, vēl valda tumši spēki, kas apkaņo demokrātijas principus un nesaprot, kas īsteni var tautu saulītē celt. Es esmu idejisks cīnītājs ne tikai darbos, bet arī dzīvē, un tāds gribu palikt visu mūžu.

Dzejnieka vārdi skanēja pārliecinoši, un vēl šodien tie skan manās atmiņās.

Jānis Rainis mira 1926. gadā. Viņa bērēs piedalījās neskaitāmi daudz ļaužu.

Bieži man nācies tikties ar Aspaziju, sevišķi pēdē-

jos gados. Viņa bija atradusi citu pasaules uzskatu un novērsusies no sociālisma. Dzejnieces pārvērtība sevišķi pastiprinājās pēc Raiņa nāves. Ar katru gadu viņa kļuva vientuļāka, vadīja savas dienas Dubultu vasarnīcā un viņas vienīgais draugs bija uzticamā Anniņa.

Atceros Baigo gadu, kad kādā marta pievakarē abi ar J. Kārklīņu apciemojām dzejnieci jūrmalā. Noskaņojums bija drūms. Pēkšņi Aspazija izteica domu, ka būtu jauki, ja mēs varētu kaut mazā pulciņā nodibināt savu republiku Amerikas Savienotajās Valstīs, jo Latvijā zem komunistu varas gaidāma vienīgi verdzība. Neatkarīgo Latviju komunisti esot apbedījuši uz vieniem laikiem. Negaidīts ieradās prof. A. Kirchenšteins. Valodas apklusa, viesi posās mājās. Jaukais vakars bija samaitāts...

Kādreiz ar lielu interesi lasīju J. Stegmaņa grāmatu, kā dzīvē gūt sekmes un panākumus. Autors bija sīki atstāstījis savas dzīves gaitas, pasvītrojot, ka katra cilvēka sekmes dzīvē noteic paša neatlaidība, darba prieks, gatavība cīnīties ar grūtībām, lai tās pārvarētu.

Latvijas brīvvalsts laikā katrs varēja tikt uz augšu un parādīt savas spējas. Visiem vēl būs atmiņā Rīgas Audums, bet ne visi zinās, kā tas radās. Šis lielais un plašais pasākums bija viena, nē, patiesībā divu cilvēku neatlaidīga darba auglis.

Reiz, kad ar Pāvilu Rozīti sēdējām Audēju ielas kafējnicā, viņš pēkšņi ieminējās:

— Mans nākošais darbs būs romāns par latviešu rūpnieka dzīvi. Braucot vilcienā, tu, droši vien, būsi ievērojis milzīgus fabriku korpusus, kas aizņem veselu rajonu Juglas krastā. Tas ir Rīgas Audums, ko radījis un dibinājis latviešu rūpnieks Roberts Hiršs. Viņš ir spilgta personība, kas vienīgi paša spēkiem ticis uz augšu. Viņa dzīves stāsts ir lieliska viela manam romānam.

Kāds ir šī vīra dzīves stāsts?

Roberts Hiršs ir amatnieka dēls, dzimis Lubejas pagastā. Jau no bērnu dienām viņam nav secen gājusi bargā dzīves skola. Atgriezies pēc Pirmā pasaules kara no Krievijas dzimtenē, viņš domā par mākslīgā zīda audumu ražošanu, jo viņam ir pietiekami daudz kara laikā uzkrātu zināšanu šinī nozarē. Latvijā šī rūpniecība vēl bērnu autiņos.

1925. g. R. Hiršs atvēr mazu darbnīcu pagraba telpās Krasta ielā un sāk darbu ar vienu strādnieku. Cīņīgs palīgs viņam ir dzīvesbiedre Alma, kas nebaidās no nekādām darba grūtībām. Jaunais censoņu pāris nav nogurdināms darbā un pakāpeniski gūst sekmes. Telpas kļūst par šaurām, tās paplašināmas.

Pamazām aug un veidojas plašs un moderns uzņēmums, kuŗam dod nosaukumu „Rīgas Audums”. Lai īstenotu visus nodomus, nepieciešamas jaunas telpas. 1933. gadā R. Hiršs iegūst savā īpašumā kara laikā izpostītās milzīgi plašās Salamandras ēkas Juglas krastā. Samērā īsā laikā ēkas salabo un darbi sākas jaunajā fabrikā, kur jau pašā sākumā nodarbina 750 strādnieku. Pēc gada „Rīgas Audumu” pārveido par tirdzniecības un rūpniecības akciju sabiedrību ar 2½ miljoniem pamata kapitāla mākslīgā, dabīgā un puszīda audumu ražošanai. 1937. g. jau nodarbina 1429 un 1938. g. — 1602 strādniekus. Lai sekmētu strādnieku kultūrālo un sabiedrisko dzīvi, R. Hiršs nodibina pie fabrikas mātes skolu, arodskolu, kori, valodu kursus, kā arī iekārto dažādus jauninājumus fabrikā. Arī Lietuvā, Kauņā, tanī pašā laikā atvēr „Kauno — Audiniņai” fabriku. R. Hiršam vēl ir plaši nākotnes plāni Skandināvijā, bet tos vairs neizdodas realizēt.

Tāds īsumā Roberta Hirša dzīves stāsts, ko Pāvils Rozītis bija iecerējis plašā romānā. Šo nodomu pārtrauca rakstnieka nāve.

Tagad rūpnieks pats uzrakstījis sava darba stāstu grāmatā „Rīgas Audums”, kas iznākusi Zviedrijā 1965. gadā.

Kad 1939. g. Padomju savienība ierīko Latvijā savas

bazes, R. Hiršs paredz valstij briesmas un brīvības zaudēšanu. Viņš ar ģimeni atstāj Latviju, lai dotos uz Amerikas Savienotām Valstīm, kur Vunsoketā, Rod Ailendas pavalstī kopš 1946. g. rosīgi strādā.

XI

**KRISTĪNES BACHMANES DIENAS
GRĀMATA**

SKAISTA TRADICIJA

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

Kristīnes Bachmanes vārds saistās ar Latvijas valsts pirmajiem gadiem un tās pirmo Ārlietu ministru Zigfrīdu Meierovicu. Kristīne Bachmane bija izcili uzņēmīga sieviete, kas bija nodibinājusi lielu un plašu uzņēmumu un vadīja to ar aprīņojamu lietpratību. Viņas ceļi bija liktenīgi krustojušies ar Zigfrīda Meierovica dzīvi, un šo abu neikdienišķo cilvēku starpā izauga vienreizēja draudzība un nebijusi mīlestība. Kā visam, kam vienreizīguma un skaistuma elpa, arī šai mīlestībai nebija lemti ilgi gadi. Kristīne Bachmane slimoja ar tuberkulozi un viņai nebija izredžu slimību pārvarēt. Vissmagāko triecienu viņai deva Meierovica traģiskā nāve auto katastrofā. Zaudējusi savas īsās dzīves vienīgo īsto draugu, Kristīne kļuva aizvien vientuļāka.

Kādā rītā rīdziniekus pārsteidza ziņa, ka Kristīnes Bachmanes vairs nav. Viņa viena pati apdzīvoja greznu dzīvokli Valdemāra ielā, rotātu latviešu mākslinieku gleznām un skulptūrām.

Kad Kristīnes Bachmanes nāves ziņa aplidoja pilsetu, man uzdeva sniegt plašāku rakstu par viņas dzīvi un darbu. Biju satīcis šo reto sievieti tikai pāris reizi sarīkojumos, runājis ar viņu nenozīmīgus vārdus, tas viss.

Rīgas prefekta palīgam J. Luteram bija uzdevums gādāt, lai ziņas par nelaiķes aiziešanu plaši neizpaustu un laikrakstos neparādītos bezgalīgi apraksti. Pie dzīvokļa durvīm bija nolikta policijas sardze, kurai bija rīkojums neielaiest dzīvoklī nevienu, par preses ļau-

dīm nemaz nerunājot. J. Luters bija mans Rīgas politehnikuma studiju biedrs un mēs bieži tikāmies. Šo apstākli nu izmantoju savā labā: piezvanīju Luteram, nolēmām satikties un abi kopā doties uz Kristīnes Bachmanes dzīvokli.

Sardzē noliktais policists sniedza ziņojumu prefekta palīgam, paskaidrojot, ka laikraksta korespondentiem dzīvokli apmeklēt aizliegts. Tā kā policists mani nepazīna, abi ar Luteru iegājām dzīvoklī, kas bija ļoti gaumīgs un grezns. Izstaigājuši visas telpas, kļuva un bijīgi iegājām guļamistabā. Kristīne Bachmane gulēja savā gultā un šķita aizmigusi. Blakus viņai bija mazs revolveris.

Lutera rūditā policista acs bija ievērojusi nelaiķes dienas grāmatu. Apsēdies turpat guļamistabā, viņš sāka to uzmanīgi lasīt. Vēroju viņa seju, kurā interese mainījās ar žēlumu un skumjām. Visa Kristīnes Bachmanes dzīve bija sensācija, nevienam nebija noslēpums viņas un Zigfrīda Meierovica traģiskā mīlestība. Cilvēku vairums neizprata lielā valstsvīra liktenīgo aizraušanos, kas spēja iet pāri pierastajām normām un dzīves kārtībai. Sapratu, ka dienas grāmatas lappuses pauž stāstu, kas vienreizējs un it kā no citas pasaules. Luters dienas grāmatu lasīja, man atlika gaidīt viņa stāstu. Vēlāk viņš arī savā pārdzīvojumā ar mani dalījās. Kristīne Bachmane dienas grāmatai bija uzticējusi visus savus pārdzīvojumus. Ik rinda runāja par divu vienreizēju cilvēku mīlestību un draudzību, kam nenovēršami, kā visam pārlaicīgi skaistam, sekoja sāpju un izmisuma pārsātinātas dienas pēc Zigfrīda Meierovica traģiskās nāves. Ļaunās slimības ēnā dienas grāmatas pēdējās lappuses izmisīgi taujā pēc dzīves

jēgas. To neatradusi, Kristīne Bachmane bija izšķīrusies pati pielikt pēdējo punktu arī savai dzīvei.

Kristīnes Bachmanes dienas grāmata nekad neieraudzīja dienas gaismas. Mantiņieki to paturēja noslēpumā.

Rakstnieks Ansis Gulbis ir uzrakstījis biografisku romānu par Zigrīdu Meierovīcu, kurā viņš pieskāries arī šo divu cilvēku mīlestībai un tās likteņiem. Viņš Kristīnē Bachmanē saskatījis izcilu latviešu sievieti, kas Latvijas valsts sākuma gados ar savu darbu sniegusi lielus pakalpojumus valstij. Šīs viņas izcilās spējas augsti vērtējis arī Zigrīds Meierovīcs.

Daudzās zemēs, arī Latvijā, bija skaista tradīcija — mirušo piemiņas dienās apmeklēt kapsētas, iededzināt svecītes un nolikt ziedus uz aizgājušo kapiem.

Šo tradīciju godināja arī latviešu rakstnieku un žurnālistu saime, Meža kapos aiznesot ziedus un sveču gaismīgas mirušo rakstnieku un literātu piemiņai. Kapu kopas bija izkaisītas un dažkārt nenācās tās viegli atrast. Daži kapi bija pārauguši zāli un krusta zīme grūti salasāma.

Atmiņās palikusi brīnumaina ainava: nakts tumsā visur pretī mirdzēja svecītes un sveču gaismā atmiņās dzīvi kļuva aizsaulē aizgājušie.

Skaista tradīcija bija arī goda sardzes pie mirušo rakstnieku šķirstiem, tos pēdējā gaitā izvadot.

XII

PROVINCES PRESES ORGANIZĀCIJA

LAUKU BIEDRĪBU JUBILEJAS

BEZ SAVAS SEJAS

GODĪBU APRAKSTI „AIZKULISĒS”

SLĒGTI KUNGU VAKARI

„KŪKIS NĀK UZ RĪGU

KAUPĒNS UN BENDĒS VIRVE

UZBRUKUMS PADOMJU

DIPLOMĀTISKAJAM KURJĒRAM

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a title or header.

Second paragraph of faint, illegible text.

Third paragraph of faint, illegible text.

Fourth paragraph of faint, illegible text.

III

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILLINOIS
60637
TEL: 773-936-3700
WWW.CHICAGO.EDU

Latvijas brīvvalsts laikā vienīgā rakstnieku arodorganizācija bija Latvju rakstnieku un žurnālistu arodbiedrība, kurā bija apvienoti visi rakstnieki un žurnālisti. Uzņēma par biedriem tikai tos, kam bija zināma aroda prasme un pieredze. Tāda bija lielāko laikrakstu darbiniekiem.

Glūži dabīgi, ka dienas laikraksti galvaspilsētā nevarēja apmierināt lielākos provinces centrus un to vajadzības. Tā Jelgavā, Liepājā, Ventspilī, Daugavpilī, Rēzeknē un citur radās savi preses izdevumi. Šo izdevumu darbinieki pa lielākai daļai bija vietējā intelliģence, kas rakstīja „prieka” pēc. Iznēmumi bija Jelgava un Liepāja, kur izauga jauni spējīgi preses darbinieki.

Šo stāvokli izmantoja kāds uzņēmīgs jauneklis Bruno R. un nodibināja Latvijas provinces preses organizāciju, kas vēlāk izvērtās par lielu sāpju bērnu. Savu darbību organizācija sāka ar lielu troksni, rīkojot preses konferences, ekskursijas uz ārzemēm, sevišķi kaimiņzemēm, u. t. t. Pasākumi saistījās ar prāviem izdevumiem, kuŗu šim uzņēmīgajam jauneklīm nebija. Sataisītos parādus nācās nokārtot mūsu sūtņiem un konsuliem.

Organizācijas mūžs nebija ilgs, toties tās radītās nepatikšanas lika sevi vēl ilgi just.

Galvaspilsētas laikrakstu redakcijas labprāt sekoja lauku biedrību gada svētku svinību ielūgumiem un ieradās kuplā skaitā. Parasti bija jāizbrauc jau no rīta, jo svinības parasti notika sestdien pēcpusdienās vai vakaros. Laba dienas daļa bija brīva, ko izmantoja, iepazīstoties ar apkārtni, provinces pilsētu īpatībām, u. t. t. Atbraucēji visi bija kā vienas saimes ļaudis, kaut reprezentēja dažāda novirziena preses izdevumus.

— Mēs to nesaprotam, — mēdza bilst lauku ļaudis, — jūs rakstot apkaņojat cits citu kā vissīvākie ienaidnieki, bet sadzīvojat kā brāļi.

Tā reiz bijām aizbraukuši uz Tukuma Saviesīgās biedrības gada svētkiem. Bija Jānis Grīns, Ernests Blanks un vēl kādi jaunāki žurnālisti. Pastaigājoties sākumā turējāmies kopā, vēlāk sadalījāmies. Diena pagāja ātri, un jau laikus sākām lasīties kopā jubilejas svinībām. Visi bija ieradušies, vienīgi Ernesta Blanka trūka. Bija jāsākas aktam, bija norunāta apsveicēju kārtība, bet Blanka nebija. Pēdējā brīdī viņš parādījās, bet kāds! Pilnīgi nosvīdis, baltā apkaklīte saņurcīta, uzvalks sūnām novārtīts, pats elsāja, kā pēc gaŗa skrējiena. Mēs smējāmies kā kutināti visu vakaru. Tā neatklājās, kas bija noticis, bet mums bija iemeslu gana raibu raibajiem dēku stāstiem.

Kādā citā reizē noskatījāmies kāda pagasta vietējo spēku teātra uzvedumā. Bija tiešām ko skatīties — tēlotāji centās ļoti, jo teksti bira kā pupas un tēlojums bija varens! Pēc izrādes piedalījāmies mielastā un tē-

lotājus neganti slavējām. Visi bija tā sajūsmināti, ka vēlējās katrā ziņā braukt uz Rīgu viesizrādē. Ko lai atbild? Teicām, ka var braukt droši, bet var gadīties, ka Rīgas aktieři aiz skaudības sāk dumpoties. Iznāktu liels tracis un provinciešus nelaistu nemaz uz skatuves!

Visos laikos svētīgu kultūras darbu ir veikušas dažādas biedrības, gan izglītības, gan saviesīgas, gan dziedāšanas, gan kultūras, u. t. t. Latvijas brīvvalsts laikā biedrību skaits bija sevišķi kupls, pat pārāk kupls. Pēc 15. maija biedrību skaitu samazināja, atrodot, ka tās ne vienmēr sevi attaisno.

Es darbojos divās organizācijās — Veco latviešu biedrībā un Pulkveža Brieža fondā. Atzīstamu darbu veica veco strēlnieku organizācija. Ik gadus notika vēsturisko 1916./17. gada Ziemsvētku un janvāra kauju piemiņas svinības ar gājienu uz Brāļu kapiem, kopēju mielastu, koncertu un balli Vīrsnieku klubā. Biedru skaits pārsniedza 5.000. Reizi gadā izdeva savu žurnālu. Tomēr vislielākais darbs bija: vēsturisko materiālu krājuma „Latviešu strēlnieki” izdošana. Iznāca pavisam 33 burtnīcas. Paspēja ievietot daudz vēsturisku materiālu. Boļševiku okupācija šo darbu pārtrauca. Pulkveža Brieža fonds rūpējās par pulkveža dēla Jura audzināšanu.

Labā atmiņā palikušas Ziemsvētku un janvāra kauju piemiņas dienas. Tās pagāja lielā pacilātībā. Katru vasaru notika izbraukumi uz bijušām kauju vietām — Ložmetēju kalnu un Nāves salu.

Vasaras izbraukumus izdarīja arī citas organizācijas. Sevišķu rosību izrādīja Preses biedrība Jūlija Druvas vadībā. Notika izbraukumi ne tikai uz Rakstnieku

pili Siguldā, bet arī uz Sprīdišiem pie Annas Brigades, tad uz Rūdolfā Blaumaņa mājām, Kaudzīšu šūpļa vietu. Skaists bija izbraukums uz Cēsīm un Koknesi.

Izbraukumi ārpus pilsētas bija ļoti iecienīti. Preses ļaudis allaž jutās omulīgi Mežmaļos pie Jūlija Druvas. Tās bija patīkamas dienas, baudot namamātes un namatēva viesmīlību. Viesi piedalījās kartupeļu ievākšanas talkā. Visi jutās kā savās mājās. Skaisti bija izbraukumi pie rūpnieka Roberta Hirša uz Rīgas Audumu un viņa lauku mājām Rātniekiem. Par viesu uzņemšanu rūpējās Alma Hirša. Skaists bija brauciens motorlaivā pa Mazo Juglas upīti. Mazā salīnā pie ugunsкура varēja nogaršot desīņas un alu. Rātniekos varēja vērot priekšzīmīgi iekārtotu saimniecību. Vispirms bija domāts par darbiniekiem, uzceļot tiem dzīvojamo ēku ar visām ērtībām. Pašiem bija atstāta pa veca dzīvojamā ēka.

Notika rīdzinieku atsevišķi izbraukumi ārpus pilsētas. Kādreiz es ar red. J. Kārklīņu izbraucām uz Ikšķīli. Bijām vietējās biedrības zaļumu svētkos. Bija visādi labumi baudāmi vietējā bufetē. Balles viesu bija maz. Bufetē reti kāds iegriezās. Toties baudījām vareni: izēdām visus krājumus.

Klausoties kritiķu atsauksmēs, bieži vien nākas dzirdēt teicienu: „Māksliniekam nav savas sejas”. Daudzkārt arī tā ir, ka izstādīto darbu vesels mudžeklis: dažādi stili, bet nekā īpata. Arī par rakstniekiem mēdz teikt, ka tie vēl sevi nav atraduši.

Kā ir ar žurnālistiem un preses ļaudīm?

Kavējoties savās ilggadīgās žurnālista atmiņās, man jādārk pie atziņām, ka žurnālists pa lielākai daļai ir bez savas sejas. Maniem spalvasbrāļiem nebūs patīkami to dzirdēt, bet patiesība jau reti kad tīkama.

Kad nāca 15. maija apvērsums, rakstītāji laikrakstos nemainījās, lai gan laikraksti pārorientējās uz slavas dziesmām jaunajam režīmam. Reti bija tie gadījumi, kad kāds žurnālists nogāja malā un klusēja. Citādi bija ar ievadniekiem, kas visos laikos paturēja savu seju un nebija tik viegli pārorientējami.

Nāca lielnieku Baigais gads. Laikrakstu nosaukumus mainīja, bet redakciju sastāvs maz grozījās. „Grēku āžus” jau pašā sākumā izslēdza no redakcijām. Arī vācu okupācijas gados tie paši preses ļaudis, izņemot dažus, turpināja strādāt redakcijās.

Kad preses ļaudis satikās ārpus redakcijām, sevišķi daudzajos lauku godos, laiks pagāja dzenot jokus un draudzīgi tērzējot, kaut, sevišķi partiju laikos, pārstāvēti bija visi novirzieni — no labā līdz viskreisākajam.

Cilvēkiem ir dažādas vājības, to netrūkst arī latviešiem. Viena no tām ir godkāre. Pavisam maz ir tādu, kam nepatīk palepoties. Tā tas ir svešumā un tā bija dzimtenē Latvijas brīvības gados. Sevišķi uzplaukuma laikos, kad pilsoņu turība auga, kas visspilgtāk bija vērojams saimnieciskajās aprindās. Radās skaistas savrupmājas ar modernām dzīvokļu iekārtām, sarīkumos dāmas grozījās lepnos tērpos, rikoja māju viesības, kuŗās netrūka nekā. Bet ko viss līdzēja, ja plašākās aprindas to nekad neuzzināja? „Augstākajās” aprindās risinājās gan priecīgi, gan bēdīgi gadījumi: derināšanās, laulāšanās, šķiršanās, bet daudz kas no tā pagāja secen nemanīts. Cilvēku vājību palepoties un visu zināt uztvēra žurnālists Arturs Tupiņš un sāka izdot savu tenku un plāpu lapu „Aizkulises”.

Aizkulises varenī plauka, un izdevējs varēja apmierināties ar panākumiem. Aizkulisēs bija apraksti par bagātnieku māju viesībām, par namamātes skaistumu, par dāmu tualetēm, par to, kuŗa parādījusies jau redzētā kleitā, kuŗa pavisam jaunā, par ēdienu kalniem, par Amora nedarbiem, par visu, kas varēja ziņkārot tenku kāras ausis. Pēc operas un teātru pirmizrādēm Aizkulisēs varēja lasīt dāmu tērpu aprakstus, un vai tai nelaimīgajai, kas bija uzdrošinājusies parādīties „jau redzētā apģērba gabalā”? Nekad netrūka aprakstu par Antona Benjamiņa agrāko dzīvi un Jaunākām Ziņām. Neviena personīgā dzīve netika žēlota, bet raksti bija tik uzmanīgi sacerēti, ka grūti bija Tupiņu iesūdzēt tiesā par goda laupīšanu vai aizkaršanu. Vie-

nu otru reizi Tupiņu pamatīgi izplaukāja, bet tas nebūt nekavēja Aizkulišu redaktoru turpināt savus tenku plūdus. Lai kaut kā tiktu vaļā no plāpām, bija viena izeja — atpirkties, samaksājot zināmu summu. Par spīti visam, Tupiņš tomēr vienmēr saņēma ielūgumus uz svinībām, pat ārzemju sūtniecībās bija allaž lūgts viesis. Pēc 15. maija apvērsuma viens no jaunās valdības pirmajiem soļiem bija Aizkulišu slēgšana. Bet Tupiņš bija sapelnījis pietiekami daudz naudas, lai, atstājot Latviju, bez raizēm dzīvotu Francijā.

Toreiz, kad kaujas Daugavas krastos vēl nebija beigušās un Daugavas sargi modri stāvēja pie Rīgas tiltiem, iedzīvotāji vadīja nemiera pilnas dienas un naktis, nenogurušas strādāja ēdināšanas punktu darbinieces un slimnīcu personāls.

Darbojās arī nakts lokāli. Uzņēmīgi ļaudis rīkoja „kungu vakarus”, kas bija domāti tikai vīriešiem un „izlasītai publikai”. Šiem vakariem viesu netrūka, kaut daudz asprātības tur saskatīt nevarēja. Seansu laikā bieži atskanēja saucieni: „Izbeigt rādīt pornografiju!” Kafejnīcā „De Paris” bija rīkots kungu vakars, kur pie galdiņiem apkalpoja skaistas meitenes Ievu kostīmos. Bet, tāpat kā sākušies, šie vakari pēkšņi izbeidzās, jo tos aizliedza un stingri sekoja, lai aizliegumu pildītu. Pēc rīkojuma restorāni drīkstēja būt atvērti tikai līdz vienam naktī. Izpriecu un nakts dzīves mīlētājiem tas bija smags sitiens, bet visneapmierinātākie bija nakts lokālu īpašnieki. Tieši tad, kad jautrība bija sasniegusi visaugstāko pakāpi, priekiem bija jābeidzas un līdz ar tiem arī ienākumiem.

Šo rindu rakstītājam redakcijas uzdevumā bija sniedzami vērojumi, kā iestāžu rīkojumus pilda. Kad ieradās kādā Krišjāņa Barona ielas restorānā, tur valdīja vislielākā omulība — skanēja mūzika, pārgalvīgas dziesmas. Pamanījuši laikraksta līdzstrādnieku, jautrie viesi cits caur citu sauca: — Ak tad tu esi nācis aprakstīt nakts dzīves bēres! Nemāžojies, nāc, sēdies pie galda un iemet, kamēr vēl var!

Pulkstenis bija viens, bet jautrība turpinājās. Devos uz restorānu, kas atradās Dzirnavu un Valdemāra ielas stūrī. Pulkstenis bija pāri diviem, bet dzīve sīta augstu vilni. Apjautājos, kā likumā noteiktā stunda beigusies. Esot dzerts šampanietis nakts dzīves bērēm! Redakcijā par maniem piedzīvojumiem bija ko smieties, tomēr atzina, ka avīzē labāk nerakstīt neko. Vēlāk rīkojumus ievēroja, vienīgi mākslinieku klubs, kā slēgta organizācija ar ievestiem viesiem, svinēja jautras stundas sestdienas vakaros līdz rīta gaismai.

Saeimas darbības laiks vēl līdz šai dienai palicis dzīvā atmiņā un izraisījis dzīvas pārrunas un strīdus. Vieni Saeimas darbu kritizē, otri to aizstāv. O. Freivalds ir sarakstījis interesantu grāmatu „Latviešu politiskās partijas 60 gados”, kurā sīki izsekojis latviešu politisko partiju darbībai no to pirmsākumiem un atbilstībai Latvijas brīvvalstī. Viņš pieskāries Saeimas vēlēšanu trūkumiem un, starp citu, raksta: „Izmantojot pārāk vieglas iespējas piedalīties ar saviem sarakstiem Saeimas vēlēšanās, katrās jaunās vēlēšanās radās vairāki dažādu jaunu „neapmierināto” un citu gadījuma rakstura grupu un grupu sarakstu. Šos sarakstu plūdus mazliet bremsēja ar papildgrozījumiem, tomēr arī tas maz līdzēja.” Vislabāko liecību rāda apstākļi, ka 1928. g. Iekšlietu ministrijā bija reģistrētas 63 partijas: 33 latviešu un 30 minoritāšu!

Saeimas darbs bija sadrumstalots. Notika trokšņainas sēdes un neierobežotu runu plūdi. Tas ietekmēja bēdīgi un radīja rūgšanu. Kurzemes divīzijas komandieris bija pulkvedis Kūķis, kuŗa nacionālajā ietekmē bija viss Liepājas garnizons. Savās sarunās un runās pulkvedis krasi vērsās pret Saeimu un tās neauglīgo darbību, dažkārt izsakot pat draudus. Notika arī garnizona virsnieku atklāta uzstāšanās pret kreisajiem elementiem Liepājā. Rīgā klīda valodas, ka Kurzemes divīzija savus draudus īstēnos un ar savu komandieri priekšgalā dosies uz Rīgu padzīt Saeimu.

Lai gūtu kaut kādu skaidrību, laikraksts mani komandēja uz Liepāju, lai tur noskaidrotu lietas istos

apstākļus. Aizbraucis Liepājā, devos tieši uz kara ostu pie pulkveža Kūķa. Nejutos necik drošs, jo šaubijos, vai viņš mani vispār pieņems. Bija grūti ticēt, ka man, Jaunāko Ziņu darbiniekam, viņš klāstīs sava „kara gājiena” plānu.

Bija skaists vasaras rīts un nekas neliecināja, ka te gatavotos kara gājienam. Ielas bija patukšas, tāpat divīzijas novietne kara ostā. Bez kādām caurlaidēm tiku pie divīzijas komandiera un garnizona priekšnieka. Pulkveža Kūķa dzīvoklis pārsteidza ar lielo vienkāršību. Šķita, ka vēl būtu kara laiki, jo istabā bija tikai vienkāršs galds, daži krēsli, dzelzs gulta. Man pretī, kuplajā bārdā smaidīdams, nāca Kūķis, īsts latvieša vienkāršības iemiesojums. Kad bijām sarokojušies, pulkvedis lūdza mani apsēsties. Teicu, ka esmu sūtīts no laikraksta iepazīties ar mūsu kaņavīru dzīvi Liepājā. Viņa atbildes bija atturīgas. Redzēju, ka Kūķis sarata manus nolūkus. Beidzot jautāju tieši:

— Kādas ir jūsu domas par mūsu Saeimas darbību?

Šādu jautājumu, acīm redzot, pulkvedis bija gaidījis, jo neskopojās ar kritiku, nosaukdams Saeimu par politisku runātavu, kur notiek politiķu „andeles”. Jautāju tālāk:

— Jūs gatavojoties doties uz Rīgu, lai padzītu Saeimu?

Kūķis kļuva pavisam domīgs, neatbildēja šim jautājumam, bet turpināja kritizēt Saeimu. Atstāju Liepāju, nekā nenoskaidrojās.

Ceturtajās Saeimas vēlēšanās piedalījās arī pulkvedis Kūķis bergistu sarakstā (Nacionālā Savienība) un tika ievēlēts Saeimā. Visi gaidīja Kūķa uzstāšanos, bet

nekas nenotika. Viņš bija viens no vismiernīgākajiem Saeimas deputātiem, draudzīgs ar visiem.

Ķaravīri, kas bija varonīgi cīnījušies kauju laukos un iegūta sava brīva valsts, nevarēja izprast ķildas un strīdus, kas izpaudās jau Satversmes un Saeimas vēlēšanās, vēlāk pašā Saeimā. Tas pats notika arī pilsētu Domu vēlēšanās. Tās bija Krievijas revolūcijas sekas.

Šie strīdi un asumi radīja neapmierinātību. Tā visvairāk izpaudās Liepājas garnizonā, kas bija nacionāli noskaņots. Bet runātāji, kas uzstājās sapulcēs, kas teica asas runas, lai gūtu sev vēlētāju balsis, „sakurināja” vēl vairāk gaisu. Šajā ziņā sevišķi asumi radās sociāldemokratu sapulcēs, kur virsnieki izrādīja savu nemieru ar starpsaucieniem un trokšņiem. Virsnieku uzstāšanos atbalstīja plkv. K. Kūķis, kas vienmēr un visur asi kritizēja sociālistu rīcību, piedraudot ar garnizona gājienu uz Rīgu, lai padzītu Saeimu. Protams, tas Rīgā radīja lielu satraukumu un bailes, ka plkv. Kūķis var arī īstenot savus draudus.

Nemieru un bailes Saeimā un valdībā radīja leitnanta Oliņa sacelšanās mēģinājums Valmierā. Kādā agrā rīta stundā armijas vienības, kas pildīja garnizona uzdevumus, pēkšņi bija ieņēmušas pilsētas valdes ēku, apriņķa priekšnieka kanceleju, pastu un dzelzceļa staciju, lai gāztu pastāvošo valsts iekārtu un pārņemtu iestādes. Pēc kādas stundas tomēr leitnants Oliņš devis rīkojumu ķaraspēkam atkāpties savās novietnēs. Šis solis radījis lielu satraukumu Rīgā. Leitnantu Oliņu apcietināja un nodeva tiesai. Pēc pamatīgas izmeklēšanas un ekspertīzes tiesa atzina Oliņu par garā vāju un no soda atbrīvoja.

Lai šāds gadījums vairs neatkārtotos, Saeima stei-

dzīgi izdeva likumprojektu, kas paredz nodot kara tiesai bez kara stāvokļa izsludināšanas, kas ar bruņotu spēku mēģinās gāzt pastāvošo iekārtu. Protams, ka pirms tam notika asas debātes, kurās sevišķi asi uzstājās ar runām sociāldemokrātu frakcijas deputāti. Runu laikā gaisis bija stipri sabiezēts. Sakarā ar Saeimas lēmumu atstādināja no amata plkv. K. Kūķi. Kūķis aizgāja pensijā.

Latvijas neatkarība gan bija izcīnīta, mierīga dzīve tomēr tā īsti vēl nebija sākusies. Darbojās bandas, kas darīja dzīvi nedrošu. Tādas, piemēram, bija Kretuļa un Kaupēna bandas, kas uzbruka lauciniekiem, kad tie devās uz pilsētu vai atgriezās mājās. Braucējus ne tikai aplaupīja, bet bieži vien tiem atņēma dzīvību.

Kaupēns iekrita pavisam nejauši. Jelgavnieki viņu pazina ļoti labi, jo viņš apmeklēja sarīkojumus, kur aizvien bija jautrāko pulkā. Bija iznesīgs un glīts, labi gērbās, un nevienam nebija jausmas, ka viņš ir daudzdzimnātais laupītājs un slepkava. Lielum lielā piekrišana Kaupēnam bija pie skaistā dzimuma. Viņam bija vairākas draudzenes, kuŗas viņš vienmēr atcerējās ar dāvanām.

Kaupēnu bija aizturējusi policija un ievietojusi krātīnā, kur jau priekšā atradies kāds laucinieks, izguldams dzērumu. Šis laucinieks savā krātīnā biedrā pazinis uzbrucēju laucinieku pajūgiem. Sākusies noprašināšana, un Kaupēns beigās bijis spiests atzīties par vainīgu, dodot sīkus aprakstus par savām izdarītajām laupīšanām.

Kuŗa tiesas sesijā Jelgavā iztiesāja Kaupēna prāvu, kas ilga vairākas dienas. Izmeklēšanas materiālu un apsūdzības rakstu nolasišana vien prasīja ilgāku laiku. Apsūdzētais savu vainu nenoliedza un attēloja savas laupītāja gaitas jo spilgti. Izrādījās, ka savās izdarībās viņš bijis reti veikls un parasti strādājis viens pats, bez palīgiem. Kad prokurors pieprasīja Kaupē-

nam nāves sodu, vainīgais bija pilnīgi satriekts, runāja, taisnojās, citēja svētos rakstus.

Kaŗa tiesa piesprieda Kaupēnam nāves sodu — pakarot.

Kā atsaucās laikraksti uz Kaupēna prāvu?

Protams, visvairāk par šo prāvu rakstīja Jaunākās Ziņas. Laikrakstā parādījās sīki jo sīki apraksti par prāvas gaitu. Bija norīkoti divi tiesas sēžu žurnālisti. Viens pavadīja visu dienu un vakaru tiesas sēdē, otrs vakaros devās uz Rīgu ar gataviem aprakstiem, lai otrā dienā atgrieztos Jelgavā. Apraksti pildīja laikrakstu slejas, pat lappuses.

Kas gan tur nebija lasāms! Bija uzskaitītas Kaupēna draudzenes, kas uzmanīgi sekoja tiesas norisei. Bija gandrīz burtiski atkārtota apsūdzētā runa, kas ilga pāris stundu. Tiešām baigs bija Kaupēna izmisums, kad tiesa pasludināja lēmumu: „Vainīgs. Notiesāts uz nāvi, pakarot”.

Laikraksts pat ievietoja bendes uzņēmumu. Bende sēdēja pie pudelēm apkrauta galda, uz kuŗa bija redzama arī bendes virve. Lielā daļa lasītāju par šādu gaumes trūkumu bija ļoti sašutuši.

Kaupēna draudzenes uzticīgi sēdēja stundām ilgi garajās tiesas sēdēs un dzīvoja līdzī tiesas gaitai. Arī tad, kad sods bija izpildīts un Kaupēns aprakts nezināmā vietā, viņas neaizmirsā savu draugu. Kaupēna kapa vietu viņām tomēr bija izdevies uzzināt, un uz kapa kopas netrūka svaigu ziedu...

Latvijas valsts pirmajos gados valdībai bija lielas pūles kārtības nodibināšanā. Ne tikai laukos, arī pilsētās notika slepkavības un laupīšanas. Tās pa daļai bija kara sekas, jo bija cilvēki, kas nespēja iedzīvoties miera apstākļos. Radās nepieciešamība dibināt aizsargus, lai iedzīvotājiem dotu lielāku drošības sajūtu.

Lielu satraukumu savā laikā radīja bruņots uzbrukums Padomju diplomātiskajam kurjēram un tā nogalināšana. Tas notika 1926. gada februārī. Padomju diplomātiskā pasta vešana bija uzticēta kurjēram Teodoram Nettem, kas Berlīnes-Rīgas-Maskavas ātrvilcienā arī devās ceļā. Nettem līdzī brauca otrs diplomātiskais kurjērs J. Mahtāls. Vilciens tuvojās Rīgai un nekas neliecināja, ka notiks bandītu uzbrukums. Pēkšņi vagonā parādījās maskoti vīri ar revolveriem rokās, atskanēja šāvienu, risinājās cīņa starp kurjēriem un iebrucējiem. Kupejā iebruka vēl viens bandīts, kas ar trim šāvienu nāvīgi ievainoja Netti. Abi pirmie iebrucēji, kas bija ievainoti, apmulsā. Parādījās vēl kāds cits iebrucējs, kas izrēķinājās ar abiem pirmajiem bandītiem, nosēdinot tos tukšajā kupejā un nošaujot.

Cik bija iespējams noskaidrot, uzbrucēji bijuši brāļi Antons un Bronislavs Gavriloviči, Lietuvas pavalstnieki, bezdarbnieki. Policijai vainīgos atrast neizdevās.

XIII

KĀ ES KĻUVU PAR PULKVEDI

„MĒS NODOSIM JŪS TIESAI!”

**„UZSMĒKĒSIM MIERA PĪPI,
ŽURNĀLISTU KUNGI!”**

„NĒMIET UN RAKSTIET!”

**APRAKSTI PAR PARĀDĒM UN
TILTU ATKLĀŠANĀM**

**KĀ ES GRIBĒJU PAR SPEKULANTU
KĻŪT**

GRIB NOSUSINĀT RĪGAS JŪRAS LĪCI

KAS VĒRTĪGS PAPIRGROZĀ?

PIECAS MĪLESTĪBAS

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a title or header.

Second paragraph of faint, illegible text.

Third paragraph of faint, illegible text.

Fourth paragraph of faint, illegible text.

Fifth paragraph of faint, illegible text.

Kad Imantas un Troickas pulki atgriezās no tāljiem Austrumiem, tos Rīgā sagaidīja ar lielu godu. Tika norīkotas goda sardzes, teiktas apsveikuma runas, pasniegti ziedi. Šie pulki bija cīnījušies pret lieliniekiem, sākot no Urāliem, līdz pat Vladivostokai tālajos Austrumos. Tālais Sibīrijas ceļš bija mērots smagos apstākļos.

Kad Rīgā pienāca ziņa, ka kuģis ar Troickas pulka karavīriem jau ieradies Liepājā un starp atbraucējiem ir arī ģenerālis Kārlis Goppers, gatavojās svinīgai sagaidīšanai, par ko rūpējās Ārlietu ministrija. Armijas stābs norīkoja Daugavmalā goda sardzi, vienīgi kuģa ierašanās laiks Rīgā vēl nebija zināms. Tālrūpi darbojās nepārtraukti, zvanot gan uz Liepāju, gan uz Bolderāju, tomēr skaidrības nebija. Izdevās vienīgi noskaidrot, ka kuģis ar troickiešiem izbraucis no Liepājas un ir ceļā uz Rīgu. Tomēr kuģis nerādījās. Vislielāko uztraukumu pārdzīvoju es, jo man bija uzticēts sniegt aprakstu par troickiešu atgriešanos un sagaidīšanu. Rakstu uzrakstīju bez kādām grūtībām. Tajā bija attēlotas Troickas pulka varonīgās cīņas Sibīrijā, atstāstīti tālā brauciena iespaidi un beigās notēlota svinīgā sagaidīšana Daugavmalā, kur ģenerālis K. Goppers apstaigā goda sardzi un uzrunā sagaidītājus. Raksts bija jūsmīgi uzrakstīts, atlika vienīgi gaidīt apstiprinājumu, ka kuģis tiešām ieradies Rīgā un pietājis Daugavmalā.

Laiks ritēja. Pulkstenis rādīja divpadsmito stundu, un bija pēdējais brīdis aprakstu iespiest laikrakstā, lai

tas parādītos vēl tajā pašā dienā. Pulksten vienos Jau-nākām Ziņām vajadzēja būt pārdošanā. Tajā brīdī no Daugavgrīvas bākas ziņoja: „Pie apvāršņa parādījies tvaikonis, kas dodas Rīgas virzienā. Nav nosakāms, vai tas troickiešu kuģis.”

Redakcijai nu bija jāizšķiras, ko darīt — ievērot rak-stu vai ne. Nolēma riskēt, jo bija pārlicība, ka ar šo kuģi brauc troickieši. Pēc pāris stundām varēja kuģi sagaidīt Daugavmalā, un paši atbraucēji varēs lasīt par savu gaŗo ceļojumu un svinīgo sagaidīšanu. Tāpat rīdziniekiem būs pavisam svaigā ziņā pasniegta inte-resanta lasāmviela.

Kad nākamajā dienā kuģis piestāja Daugavmalā, vis-nepatīkamāk jutās laikraksta redakcija, bet jo sevišķi nepatīkami raksta autors. Protams, pārējiem laikrak-sta darbiniekiem tas bija nebeidzams jautrības avots, bija par ko smiet un zoboties bez gala.

Šo gadījumu veikli izmantoja Ernests Blanks, uz-rakstot „Latvijas Sargā” feļetonu par Troickas pulka ierašanos un sagaidīšanu Rīgā. Feļetonā bija teikts, ka parādi pieņēmis pulkvedis Porietis. Jaunākās Zi-ņās mani vēl ilgi par šo notikumu zoboja. Sāka mani saukt par pulkvedi un šis tituls man pielipis vēl līdz šai baltai dienai... Arī ģenerālis Jānis Balodis pie kat-ras satikšanās godināja mani par pulkvedi. Tie, kas par šo gadījumu nekā nezināja, netika skaidrībā, kā esmu ticis pulkveža godā.

Tas notika vēl Tautas padomes laikā. No redakcijas mani steidzīgi izsauca ierasties Saeimas namā pie paša Tautas prezidenta J. Čakstes. Biju neziņā, kas par lietu. Mani sagaidīja sekretārs un ievēda pie prezidenta.

— Sakiet, kas jums devis ziņu, ka Iekšlietu ministrs Dr. M. Valters atkāpjas no amata? — iesāka sarunu Tautas padomes prezidents.

— Atļaujiet man savukārt jautāt, prezidenta kungs, vai šī ziņa laikrakstā atbilst patiesībai? — atbildēju ar pretjautājumu.

— Tas jums nav jāzina, — teica prezidents, — es vienīgi lūdzu jūs atbildēt manam jautājumam.

— To es nevaru jums teikt, prezidenta kungs, — bija mana atbilde.

— Tādā gadījumā mēs jūs nodosim tiesai. Jautājums par Iekšlietu ministru Dr. M. Valteru ir pārrunāts kādas Saeimas komisijas slēgtā sēdē. Acīm redzot, mūsu starpā ir nodevējs, kas izpaudiv slēgtas sēdes pārrunas un lēmumus. Man jāzina šī cilvēka vārds, — turpināja prezidents Čakste.

— Jūs varat, ja vēlaties, mani nodot tiesai, bet es nevaru izpaust tā deputāta vārdu, kas to teicis.

Ar to mūsu saruna beidzās. Pēc tam savā kabinetā mani aicināja M. Skujenieks un jautāja to pašu. Es savukārt to pašu atbildēju.

Izrādījās, ka Jaunākās Ziņās bija parādījusies ziņa par Iekšlietu ministra atkāpšanos sakarā ar Tautas padomes komisijas slēgtās sēdes lēmumu. Redakcija bija paskaidrojusi, ka es esmu informācijas devējs.

Parasti par ministriem kļuva personas, kuŗas izraudzīja tās politiskās partijas, kas iegāja valdībā. Partijas, protams, centās izraudzīt ministru posteņiem pašus spējīgākos partijas biedrus, tomēr ne vienmēr laimējās. Gadījās, ka kādā ministru kabinetā par satiksmes ministru tika pat skroderis. Varbūt viņš bija spējīgs un labs sava amata pratējs, bet jāšaubās, vai daudz ko jēdza no satiksmes lietām.

Līdzko jaunā partiju koalīcijas sastādītā valdība stājās darbā, katra resora ministrs centās sniegt intervijas laikrakstu pārstāvjiem, aicinot tos savā kabinetā. Parasti šīm sarunām nepieciešamos materiālus sastādīja un deva ministrijas direktori un nodaļu vadītāji, kas parasti bija lietpratēji savā arodā. Bieži vien ministrs bija tikai izkārtne. Protams, bija arī ministri savu uzdevumu augstumos, kas labi pārzināja viņiem uzticētā resora darbu.

Gadījās, ka par ministru kļuva kāds skolasbiedrs. Dienu pirms paredzētās intervijas satiku viņu. Viņš bija noraižējies un lūdza vecajam skolasbiedram padomu, kā izturēties preses pieņemšanā. Es to devu: „Nopērc Ekstrā Mokka papirosus, noliec kastīti uz rakstāmgalda, un, kad visi sasēduši, uzaicini: „Tagad, lūdzu, žurnālistu kungi, uzsmēķēsim miera pipi!”

Bijām kādi desmit žurnālisti, sēdējām sekretāra kabinetā un gaidījām, kad mūs aicinās pie ministra. Es saviem spalvasbrāļiem smiedamies teicu: — Vai zināt, kā ministrs mūs uzrunās, kad iealcinās savā ka-

binetā? — Protams, neviens nezināja. Bet es palepos ar savām vakar iegūtajām zināšanām.

Kad mūs aicināja pie ministra, viss notika, kā biju pareģojis. Maniem kolēģām tas sagādāja vislielāko pārsteigumu, un pēc intervijas viņi mani tincināja, kā es to zinājis. Protams, klusēju kā kaps.

Ministru kabineti mainījās bieži un līdz ar to ministru amatos bija redzamas arvien jaunas sejas. Parasti valdības saeimā tika ievēlētas ar niecīgu balsu vairākumu.

Partijas, kas iegāja valdībā, ne vienmēr izraudzīja par ministriem spējīgākos. Tā gadījās, ka par Satiksmes ministru nāca skroderis. Viņš bija lāga vīrs, sava amata labs pratējs, bet neļēga savos ministra pienākumos. Resors ar to necieta, ka resorā lietas kārtoja direktori. Ministriem vajadzēja tikai parakstīties vai apstiprināt pasniegtos rakstus, rīkojumus un likumprojektus. Jāsaka, ka visās ministrijās strādāja labi lietpratēji un darbs necieta, ja arī ministrs nepārzināja resora darbu.

Bet ministriem nebija daudz prieka savā amatā, bet tikai gods būt par ministru. Dažs labs no tiem iekrita parādos, jo reprezentācijas izdevumi tak bija prāvi. Jau jauns uzvalks un fraka bija nepieciešami. Ilgi sabiedrībā bija ko smieties, kad Izglītības ministrs māc. A. Gailītis bija iesniedzis ministra kabinetā prasību — atvēlēt viņam līdzekļus frakas iegādāšanai. Labi šūta fraka kaut ko maksāja. Parasti visas sūtniecības rīkoja pieņemšanas, kurās tika aicināti arī visi ministri.

Mainījās kabineti, mainījās ministri. Tā Kārlis Ulmanis bijis par ministru prezidentu astoņas reizes.

Citreiz gadījās būt pie kāda cita ministra. Uz galda viņam bija vesela kaudze papīru. Žurnālisti nepacietīgi gaidīja, ko ministrs sacīs, bet viņš mierīgi cilāja papīrus, beidzot uzmeta skatu žurnālistiem un sāka:

— Redzu, ka visi esat mani veci, labi pazīnas, tādēļ negribu niekoties ar savas darbības klāstīšanu, jo nekā jauna nevaru pastāstīt. Visus šos materiālus sagatavojuši mani atbildīgie darbinieki, kas visas tās lietas zina labāk par mani. Nemiet un rakstiet, kas jums patīk.

To arī darījām, paglābdami ministru no liekas runāšanas.

Kad laikrakstu slejās parādījās gaŗas sarunas, kurās bija sīki attēlota resora turpmākā darbība un jaunā ministra nodomi, katrs varēja secināt, cik plašas zināšanas tikko ieceltajam resora vadītājam. Bet žurnālisti nevarēja atkratīties no pārliecības, ka ministra kungs maz gan ko sajēdz savā darba laukā...

Jaunākās Ziņas iznāca pulksten vienos dienā. Visi raksti un ziņojumi bija nododami vēlākais pusdienas laikā. Rakstīšana notika lielā steigā, jo laikrakstā nedrīkstēja trūkt nevienas ziņas. Daudzkārt nebija fiziski iespējams dabūt dienas notikumus tās pašas dienas izdevumā, jo parasti svinīgie notikumi risinājās ap pusdienas laiku.

Kā to izkārtot, lai vilks būtu paēdis un kaza dzīva? Vienkārši: katrs notikums, piemēram parādes, bija jau laikus izplānots un visu varēja uzrakstīt jau laikus, agrā rīta stundā. Grūtāk bija iepriekš uzrakstīt 11. un 18. novembra parādes un runas, bet pie labas gribas arī to varēja izkārtot. Un to arī darīja.

Svarīgi notikumi, piemēram, bija jaunu tiltu atklāšana, kas parasti notika ap pusdienas laiku. Bija parastā problēma — kā šo notikumu aprakstus dabūt tās pašas dienas numurā? Patiesībā nemaz nebija tik grūti. Tiltu atklāšanas ceremonijas bija jau iepriekš izstrādātas, pārskati par veikto darbu pieejami, cēlēji zināmi, zināms arī, kas atklās un kas piedalīsies svinībās, kas runās, u. t. t.

Šajos svinīgajos braucienos piedalījās visu laikrakstu pārstāvji, vienīgi Jaunāko Ziņu darbinieki parasti iztrūka. Mani allaž izraudzīja par Jaunāko Ziņu pārstāvi, bet, man neparādoties, citi žurnālisti mēdza slēgt derības par to, vai raksts būs jau tās pašas dienas numurā vai nebūs. Protams, ka bija: tās pašas dienas numurā varēja lasīt sīku aprakstu par to, kā

viss noritējis, kas ko teicis. Dažreiz jau nu viss nebija noritējis tieši tā, kā bija uzrakstīts, bet lasītājs jau to nezināja un nebija tas arī tik svarīgi.

Manās žurnālista gaitās man nācās piedzīvot arī neveiksmes. Vienu no tām it labi atceros. Tas bija vēl tanīs dienās, kad risinājās pēdējās cīņas, atbrīvojot mūsu zemi no ienaidnieka spēkiem.

Mūsu nacionālā armija kopā ar poļu spēkiem bija atbrīvojusi no lieliniekiem Daugavpili. Mani sūtīja uz Daugavpili, lai es sniegtu plašākus aprakstus par dzīvi zem lielinieku varas. Visiem bija labi zināms, kādiem pārdzīvojumiem bijuši pakļauti iedzīvotāji, ieskaitot arī badu.

Kāds žurnālists ieteica izmantot šo braucienu, mēģinot kaut ko pie reizes arī nopelnīt, proti, lai es paņemot līdzīgu sacharīnu pārdošanai, pēc kā esot lieli pieprasījumi.

Es paklausīju un devos ceļā ar sacharīna saini. Daugavpils bija kā izmirusi, veikalu logi aizsisti dēļiem. Atradu vienu veikalu atvērtu. Tas bija pilnīgi tukšs, un veikalnieks garlaikojās aiz letes. Jutos gauži neveikli un nezināju, kā lai sāku savu tirgošanos. Par manu sacharīnu neizrādīja nekādas intereses ne pirmais, ne otrais, ne trešais veikals, kurus atradu atvērtus.

Pavisam neveikls un nokaunējies atgriezos ar visu saini Rīgā redakcijā, kur mani saņēma skaļiem smiekliem par manu caurkritušā tirgoņa talantu. Izdāvāju sacharīnu smējējiem.

Starp preses ļaudīm bija arī savādnieki, kas ik dienas virināja redakciju durvis un nesa savus gara bērņus. Viņi „apkalpoja” gandrīz visus laikrakstus, apstaigādami ministrijas un vākdami materiālus rakstiem. Tāds bija arī kāds X, kas bija beidzis Rīgas pabeidzīgo garīgo semināru. Ministriju darbinieki viņu neņēma nopietni un dažkārt joka pēc deva pilnīgi aplamu informāciju.

Reiz viņš atnāca ar pavisam sensācionālu informāciju — Zemkopības ministrija izstrādājusi grandiozu projektu Rīgas jūras līča nosusināšanai! Ar to paplašinātos zemes platība un zemi varētu izdalīt jaunsaimniekiem — zemes tīkotājiem.

Kādam laikraksta ziņotājam bija uzticēts informēt laikrakstu par vairāku resoru darbību, to starpā arī Kara ministriju. Adjutantam bija apnicis katru dienu klausīties žurnālista jautājumā: „Kas jauns jūsu resorā?” Kādu ziemas rītu, uz darbu nākot, viņš bija redzējis uz ietves nosalušu zvirbuli. Kad žurnālists atkal uzstādīja parasto jautājumu, virsnieks atbildēja:

— Tas jaunākais ir tas, ka šorīt no ministrijas jumta nokrita un nositās...

— Kā viņu sauc?

— Zvirbulis.

Nākošajā dienas laikrakstā bija lasāms: „Vakar, tīrot Kara ministrijas jumtu, uz ietves nokritis un nositās strādnieks Zvirbulis.” Adjutants dabūja jautri izsmieties.

Rēiz lielu neveiksmi piedzīvoju Rēzeknē. Biju aizsūtīts uz Rēzekni ziņot par kādas lielākas spiegu prāvas gaitu. Izrādījās, ka pierobežā darbojas kāda spiegu organizācija, kas par nepieciešamo materiālu piegādātājiem izmanto pierobežas iedzīvotājus. Spiegu organizāciju nejauši atklāja kāds robežas pārnācējs, kas arī mūsu iestādēm bija nodevis visus spiegošanas materiālus un tiesas prāvā bija par liecinieku.

Prāva Rēzeknē ilga vairākas dienas. Uz apsūdzēto sola sēdēja arī vairāki pierobežas krievu zemnieki. Es par prāvu sniedzu plašus aprakstus, nekavējoties tos nosūtīt uz Rīgu.

Kāds krievu laikraksta korespondents ieradās Rēzeknē tikai pēc tam, kad jau vairākas tiesas sēdes bija notikušas. Viņš dzīvoja viesnīcā blakus manai istabai un mēdza bieži pie manis uzkavēties. Viņš bija novērojis, ka es savus uzmetumus un piezīmes pēc rakstu uzrakstīšanas un tiesas atreferējumu nosūtīšanas vienmēr iemetu papīrgrozā. Man istabā neesot, viņš bija izmantojis manas piezīmes saviem rakstiem un nosūtījis tos savam laikrakstam.

Gadījumu bija uzzinājis „Aizkulišu” izdevējs Arturs Tupiņš un iztīrījis, man par lielām nepatīkšanām, gari un plaši savā lapā.

„Jūs esat tāds patīkams vīrietis, sakiet, kādēļ īsti jūs neesat apprecējies?” Šādam jautājumam man daudzkārt nācies atbildēt dāmu sabiedrībā.

Vēl šodien pats par to nevaru beigt brīnīties. Nebūt neesmu sieviešu ienaidnieks, gluži otrādi...

Mūža tecējumā atceros daudz mīļu un tuvu seju, piedevām atzīstoties, ka, par mazākajām nerunājot, esmu dedzis piecās lielās mīlestībās...

Tagad pāri palikušas tikai atmiņas, gan skaistas, gan skumjas.

Pirmā mīlestība uzplauka Limbažos, pēc Pirmā pasaules kara. Viņa bija namsaimnieka meita, vārdā Milda un strādāja pastā. Kad tur iegriezos, man vienmēr pretī raudzījās smaidīga, piemīlīga sejiņa. Pastā mūsu sarunas nebija no gaŗajām, bet pēc darba, pastaigājoties tuvējā birzī, mums ko runāt bija bez gala, un tā nu reiz notika, ka es Mildu bildināju. Savu piekrišanu meitene svinīgi apliecināja ar skūpstu. Aizritēja kādas dienas īstā mīlestības skurbumā, kam pienāca negaidīts gals: izrādījās, ka Mildai bija ligavainis, kuŗu gaidīja pārnākam no kara dienesta. Viņa tomēr gribēja tam palikt uzticīga, un es biju zaudētājs. Biju Mildā neizsakāmi iemīlējies un grūti man nācās viņas zaudēšanu pārciest.

Pagāja daži gadi, laiks un darbs dziedēja brūces un mana pirmā mīlestība jau bija pagātnē, kad iepazinos ar Zentu. Viņa Tērbatā bija studējusi teoloģiju, nu turpināja studijas Latvijas universitātē. Zenta bija ļoti inteliģenta un patīkams sarunu biedrs. Satikāties

bieži vai nu viņas dzīvokli Tērbatas ielā, vai lauku mājās Graudiņos. Biju neglābjami iemilējies un rakstīju Zentai visskaistākās mīlestības vēstules, bet bez panākumiem. Viņai bija miris ligavainis, pēc kuŗa viņa nebeidza sērot, un es atkal paliku tukšām rokām. Vairākus gadus staigāju ar atmiņu un mīlestības gaismu sirdī, līdz pamazām izplēnēja Zentas tēls manās domās.

Viņas bija draudzenes — Līvija un Valda. Abas mācījās konservātorijā, pēc tam studijas turpināja ārzemēs. Abas bija brīnumjaukas meitenes, bet izcila skai-stule bija Līvija: tumšmate, spožām, dzīvām acīm. Bieži vien biju lūgto viesu skaitā Līvijas dzīvoklī. Ap viņu vienmēr bija aprīnotāju pulks. Biju viņā neizsakāmi iemilējies, bet nevarēju saņemt drosmi, lai viņai to pateiktu. Bieži tikāmies arī operu izrādēs un koncertos. Bet kamēr cīnījos mīlestības laimē un mokās, Līvija apprecējās ar citu! Izrādījās, tas bija viņu bīdinājis, nevis baidījies un vilcinājies kā es... Šo mīlestību nu biju nogulējis paša vainas dēļ.

Ar Irmgardi iepazinos Dailes teātra izrādē. Meitene bija patiesi piemīlīga, mācījās vēl Draudzīgas ģimnazijā, vēlāk angļu institūtā. Bieži viņu pavadīju uz institūtu. Mūsu tikšanās kādu laiku pārtrūka, bet kad Irmgardi atkal satiku, šausmās uzzināju, ka viņa jau paguvusi apprecēties. Viņas vīrs bija kāds gleznotājs, bet, uzzinājis, ka Irmai bijis pielūdzējs arī Daugavpilī, atradis par labāku šķirties. Es biju iededzies mīlestībā un visiem spēkiem mēģināju iekarot Irmas sirdi sev — maksāju par dziedāšanas stundām, palīdzēju tikt teātrī, neskopojos ar dāvanām, bet nekas nelīdzēja, arī šī mīlestība izplēnēja. Vēlāk Irma apprecējās un pārcēlās dzīvot uz citu pilsētu.

Erna bija cēsiniece un studēja vēsturi. Sapazināties kāda rakstnieka jubilejā. Viņa interesējās par mākslu un arhitektūru, bet sevišķi bija iemīlējusi latviešu gleznotāju darbus. Satikāties Rīgā un arī Siguldā. Viesojos Ernas mājā, Gaujas ielā, Cēsis. Apstaigājām skaistākās Cēsu vietas un kopā jutāmies brīnum labi. Togad atgriezos Rīgā ar jaunu spirtumu un spēku sirdī un kaulos. Sākās priekšdarbi Preses ballei, kas paņēma gandrīz visu brīvo laiku. Preses balle pienāca. Tajā, protams, biju lūdzis arī Ernu. Balle ritēja noteiktā kārtībā, bija stingri izplānota arī polonēze, paredzot ne tikai pāru kārtību, bet pārojot arī pašus pārus. Katram Preses biedrības valdes loceklim, arī man, bija jāved polonēzē kāda ministra kundze. Biju satraukumā — ko darīt ar Ernu? Lūdzu draugu, lai tas pagaidām uzņemas Ernas kavaliera lomu. Bet šis solis izrādījās liktenīgs: Erna ņēma ļaunā un uzteica man draudzību. Tā pagaisa mana piektā mīlestība. Pēdējā no lielajām... Tā ir paliku vecpuišī...

XIV

**KĀ ES PIEDALĪJOS SKAISTUMA
SACENSĪBAS ŽŪRIJĀ**

**PIE TASES KAFIJAS UN GARŠĪGAS
TORTES**

„ZVĒRI, KA BŪSI UZTICĪGA!”

PATRIOTS UN PASAULES LĀPĪTAJS

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

112

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

113

114

Kādu laiku biju arī ilustrētā žurnāla „Nedēļa” redakcijas sekretārs. Tanī pat laikā strādāju arī Jaunāko Ziņu redakcijā, un darbs žurnālā man patiesībā bija nelegāls. Laikrakstā man pēcpusdienas bija brīvas un es tās pa lielākai daļai pavadīju Otto Švarca operas kafejnīcā, klausoties Čunčīņa orķestra mūziku. Kafejnīcā arvien bija sastopams kāds paziņa.

Kad Nedēļas izdevējs J. Melderis piedāvāja man darbu viņa žurnālā, piedāvājumu labprāt pieņēmu. J. Melderis rūpējās par ilustrācijām, es gādāju par literāro daļu. Viņš bija centīgs un izdarīgs un visādi mēģināja palielināt žurnāla tirāžu. Nebija jau tas nemaz tik viegli, jo viņam trūka līdzekļu. Reiz Melderis nāca ar ierosinājumu, izsludināt žurnālā skaistuma sacensību pēc iesūtītajām lasītāju fotogrāfijām. Sacensības sākās ar plašu reklāmu žurnālā.

Skaistuma konkursam bija necerēti panākumi — vēstules ar uzņēmumiem nāktin nāca no visām malām. Pēc šiem foto attēliem nu man nācās novērtēt sieviešu skaistumu. Uzdevums patiesi nebija no vieglajiem, jo, cik viegli varēja izrādīties, ka uzņēmums maldinājis. Žūrijas komisijā ietilpa Melderis un es, vērtējām pēc punktu sistēmas. Bija izsludinātas trīs godalgas pašām skaistākajām. Pirmā godalga bija dāmu zelta aproces pulkstenis.

Kad ģimētņu iesūtīšanas termiņš beidzās, sākās punktu skaitīšana. Izrādījās, ka vislielākais punktu skaits sanācis kādai Latgales daiļavai. Visu trīs pirmo vietu ieguvēju uzņēmumi parādījās jaunākajā nu-

murā un viņas bija aicinātas ierasties redakcijā pēc godalgām. Melderis šo pasākumu ņēma pavisam nopietni, man tas sagādāja daudz jautru brīžu.

Kādā jaukā dienā redakcijā ieradās viena no godalgotajām skaistulēm. Melderis viņu saņēma pavisam svinīgi un apsveica cēlā nopietnībā par uzvarētāju. Meitene patiešām bija pati piemīlība un glītums.

Izrādījās, ka ar svinīgo godalgas pasniegšanu ceremonija vēl nebūt nebija galā — man meitene bija pavadāma uz kino! Viņa atzinās, ka pati nemaz nav gīmetni sūtījusi, bet to izdarījusi viņas māsa, jokus dzīdama. Kad nu godalga bijusi piespriesta, neatlicis nekas cits, kā spēlīti turpināt. Viņa esot skolotāja un šāda veida populāritāte viņai nemaz neesot pa prātam. Šķirāmieš kā labi draugi.

Tomēr man no Nedēļas bija jāaiziet. Jaunāko Ziņu izdevēji bija uzzinājuši, ka līdztekus strādāju arī ilustrētajā žurnālā un lika man izšķirties, vai palikšu pie laikraksta vai žurnāla. Protams, paliku uzticēgs laikrakstam.

Izrādījās, ka arī Jaunāko Ziņu izdevēji domāja par ilustrēta žurnāla izdošanu. Drīz vien sāka iznākt „Atpūta” Jāņa Kārklīņa vadībā. Žurnāls bija labi nostādīts un ar laiku tā tirāža pārsniedza nekad vēl Latvijā nepiedzīvoto skaitli 70.000.

„Nedēļa” vēl turpināja iznākt, bet nikuojas. J. Melderis dzīve beidzās traģiski: viņu nāvīgi ievainoja auto sacīkstēs.

Brīvo laiku katrs centās pēc iespējas labāk izmantot. Ne jau vienmēr mājas bija tā patīkamākā vieta. Bet kur gan citur? Atbilde — kafejnīcās. Tas bija patīkamākais un lētākais prieks. Brīvo laiku jau nosist varēja arī restorānos, bet ne katrs to varēja diendienā atļauties.

Rīgā kafejnīcu nebija trūkums: Operas-Švarca, Lunas, Kalta, Kalna, Marķīzes un vēl citas. Vairāku iemeslu dēļ visieciemākā bija Operas kafejnīca. Tā atradās parocīgā vietā, bija viegli sasniedzama, tai bija plašas un glītas telpas ar lieliem, gaišiem logiem, no kuriem atvērās skaists skats uz Brīvības pieminekli, Operas namu, apstādījumiem, ielu kustību. Orķestri tur vadīja publikas mīlulis B. Čunčiņš, par kuŗu tik ļoti jūsmoja dāmas.

Bija tādi kafejnīcas mīlētāji, kas tur sēdēja diendienā. Pa lielākai daļai tie bija preses, teātru, operas ļaudis. Pastāvīgais viesis bija operdziedonis Rūdolfs Bērziņš, kas izlasīja un izšķirstīja visus laikrakstus un žurnālus. Prof. P. Zālītis bija atrodams savā ierastajā vietā pie garā galda. Nekad netrūka komponista Wolfganga Dārziņa ar gleznotāju Annu Dārziņu, kuriem parasti bija norunātas satikšanās ar draugiem. Risinājās dzīvas sarunas par mākslas jautājumiem. Pavisam svešādas šķita tās reizes, kad kafejnīcā nesastapa žurnālistus J. Bankavu, E. Vicupu, rakstnieku Pāvilu Klānu, gleznotāju Ernu Geistauti. Ja bija kāds paņiņa satiekams, to droši ātrāk vai vēlāk varēja sa-

meklēt vienā vai otrā kafejnīcā. Arī grafiķis S. Vidbergs mēdza brīvo laiku pavadīt kafejnīcā.

Priekšpusdienā kafejnīcās lasījās kopā biržas ļaudis un veikalnieki. Telpas rūca kā bišu stropi, gaisā varēja cirvi pakārt.

Ne tikai tase īstas pupiņu kafijas un garšīgas tortes un cepumi vilināja švarca kafejnīcā. Tā bija pirmklasīga mūzika kapelmeistara B. Čunčiņa vadībā. Kapelmeistara āriene un mūžīgais smaids. Tas pievilka viesus, sevišķi skaisto dzimumu. Bija patīkami, ērti sēdēt glīti uzpostās zālēs, vērot pa plašajiem logiem ielas kustību, kā pie Veckalna pulksteņa satiekas norunātie pāriši.

Bet laiku varēja pakavēt skatoties jaunākos žurnālus un laikrakstus, kas bija pieietami no Berlīnes, Parīzes un citiem pasaules centriem. Vislielākais ārzemju izdevumu lasītājs bija operas dziedonis Rūdolfs Bērziņš. Parasti viņš ieradās kafejnīcā viens. Viņam bija sava iemīļota vieta pie atsevišķa galdiņa. Prof. P. Zālītis ieradās apkrāviēs papīriem.

Kāda kaislīga, vecāka kafejnīcas apmeklētāja parasti ieradās gandrīz pirmā un ieņēma tuvāku galdiņu pie orķestra. Tā bija kapelmeistara dienētāja.

Lielāki „dūži” retāk iegriezās kafejnīcā, bet izvēlējās Mazo Vērmanīti vai Romas pagrabu. Pagrabā gandrīz katru dienu satikās Operas direktors Teodors Reiters, Nacionālā teātra direktors Artūrs Bērziņš, red. J. Kārklīņš ar pavadoniem. Valdis Grēviņš šo sanāksmi bija nokrustījis par slepeno kabinetu. Tur parasti izrunājās par dienas notikumiem mākslas dzīvē, apskatot arī neveiksmes operas un teātra iestudējumus.

Allaž bija klāt arī dzejnieks J. Ziemeļnieks. Parasti Artūrs Bērziņš gribēja no dzejnieka dzirdēt nostāstus par mīlestības veismēm un neveiksmēm. Tomēr dzejnieks bija atturīgs savās atbildēs.

Profesora P. Zāliša lekcijas nebija populāras, tajās ieradās pāris studentu, tie paši vairāk pieklājības dēļ, lai nesāpinātu veco profesoru. Prof. P. Zāliša darbība saistījās ar Rīgas zinātņu komisijas vasaras sapulcēm, Mājas Viesi un Mēnešrakstu, kas savā laikā nesa siltu vēsmu latviešu kultūras dzīvē.

Jaunajai valstij bija jaunas prasības un mērķi, nevarēja dzīvot tikai no pagātnes atmiņām. Prof. Zāliša izredzētais bija Kants, kura mācību viņš nebeidza sludināt savās lekcijās. Visu savu brīvo laiku profesors pavadīja Otto Švarca kafejnīcā. Viņš parasti ieradās pēc pulksten pieciem, portfeli padusē. Nosēdies pie lielā galda kafejnīcas aizmugurē, viņš izņēma papīrus un sāka rakstīt. Savā laikā viņš bija iecerējis tikt Saimei. Zinās parādījās lappusi gaŗi sludinājumi, kuros bija plaši izklāstīta profesora politiskā platforma. Daudzi lasīja un smējās, bet profesors tomēr Saimei tika.

Profesors jutās ļoti vientuļš. Viņa sieva un draugs prof. K. Balodis abi bija miruši. Kafejnīcā apkalpoja glītas meitenes, kas pret viesiem bija laipnas un vienmēr pakalpīgas. Tā nu gadījās, ka profesors savā vientulībā vienā no viņām bija ieskatījies un viņš bija iecerējis savu iecerēto arī apprecēt. Reiz viņš aicināja meiteni, lai tā apciemojot viņu mājās. Meitene ielūgumā nesaskatīja nekā aizdomīga un, veco vīru negribēdama apbēdināt, apsoliya ierasties. Profesora plašais dzīvoklis atradās Strēlnieku ielā. Viņš vadāja viešņu

* *

*

Reiz valsts sākuma gados notika armijas kooperatīva gada svētki Virsnieku klubā. Piedalījās plaša sabiedrība un augstākie armijas virsnieki. Netrūka, protams, arī preses pārstāvju. Kāds no viņiem bija tā aizrāvies godināšanā, ka gribēja ar visiem sadzert stiprāku malku. Doma jau bija laba, tikai spēku izrādījās par maz, un viņš atmodās agrā rīta stundā vienuļš un atstāts mazajā mājiņā. Izrādījās, ka viņš tur nogulējis ne tikai vien svētku koncertu, bet arī balli. Beigas labas, viss labs — neviens viņa pazušanu un neparasto pārgulēšanas vietu nebija atklājis.

* *

*

Rīgas mākslas pasaulei Vaļņu iela bija vieta, kur priedīgi aizritēja stundas. Nebija atļaujas reibinātāju dzērienu pārdošanai, bet par tiem gādāja ekonoms. Visniknākā bija Rīgas pilsētas valde, kas lika saviem ierēdņiem raudzīties, lai ekonoms nepārkāptu stingros noteikumus.

Kādā jaukā vakara stundā ierēdņi negaidīti un nesaukti ieradās klubā un sāka to nesaudzīgi pārmeklēt. Trešajā stāvā bija ekonomas dzīvoklis un arī pie tā durvīm neatlaidīgi klauvēja likuma kalpi. Lielā uztraukumā ekonoms sauca sievieti: „Ancīt, šauj vaļā!” Ancīte, tādu pavēli izdzirdusi, tūlīt šāva aizbīdņi vaļā, un meklētāju acīm atklājās visa nelikumīgā bagātība. Protams, sods bija neizbēgams, un Rīgai jauns izsauciens kritiskiem brīžiem: „Ancīt, šauj vaļā!”

Kur gan viņu nav? Tie bija dzimtenē un arī svešumā tos sastopam. Viņi palaikam ir tik gudri, ka skaidri zina, kā katra lieta būs darāma. Viņiem ir absolūti skaidrs, kā kārtojama lielā pasaules politika, tikai lielie politiķi nekad, diemžēl, negriežas pie viņiem pēc padoma. Ja viņi to darītu, sen jau būtu miers virs zemes un cilvēkiem labs prāts...

Vienu šādu pasaules lāpītāju un latviešu „patriotu” atceros vēl no brīvās Latvijas dienām, un viņu varbūt atcerēsies vēl dažs labs no preses ļaudīm. Sauksim viņu par Iciksonu. Viņš bija kino darbinieks un visbiežāk redzams „Splendid Palace” telpās. Augumā viņš bija neliels, raksturīgiem semītu rases sejas vaibstiem un degunu, bezgala kustīgs kā atspere. Viņš allaž ieradās laikrakstu redakcijās, jo viņam vienmēr bija kas rādāms un stāstāms.

Parasti tās bija vēstules vai telegrammas no dažādiem valsts vīriem, pat prezidentiem un karaļu namiem. Pa lielākai daļai tās bija atbildes Iciksona apsveikumiem, kurus viņš bija attiecīgajām personām nosūtījis tādos vai citādos gadījumos ar parakstu „Latviešu patriots Iciksons”.

Likās, redakcijās to visi uzņēma par labu joku, bet latviešu patriots savas vēstules un telegrammas sūtīja lielā, svētā nopietnībā, lepodamies ar saņemtajām atbildēm.

The first thing I noticed when I stepped
out of the car was the smell of the sea.
It was a salty, bracing scent that
filled my lungs and made me feel
like I had just stepped out of a
cave. The air was crisp and clear,
and the sun was shining brightly
in the sky. I took a deep breath
and felt a sense of peace and
well-being that I had never
experienced before. The ocean was
so beautiful, and I knew that
I was in for a great time.
I walked along the beach, feeling
the sand under my feet and the
sun on my face. The waves were
breaking gently against the shore,
and the sound of the surf was
so soothing. I had found a
perfect spot to relax and enjoy
the view. The ocean was so
peaceful, and I knew that I
was in for a great time.

XV

**LATVIEŠU ŽURNĀLISTU
EKSKURSIJA UZ PADOMJU
SAVIENĪBU**

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DEPARTMENT OF CHEMISTRY
CHICAGO, ILL.

1934. gada aprīlī Padomju Savienība bija uzaicinājusi viesoties savā zemē Somijas, Igaunijas, Latvijas un Polijas žurnālistus, izraugot pārstāvjus no visiem laikrakstiem. Latvijas žurnālistu ekskursijā piedalījās: Plkv. A. Plensners — ekskursijas vadītājs, Edvards Virza — no „Brīvās Zemes”, Kārlis Skalbe — no „Jaunākām Ziņām”, Valdis Grēviņš — „Jaunās Dienas Lapas”, Olgerts Liepiņš — „Pēdējā Brīdī”, A. Ozols — Iekšlietu ministrijas izdevuma, A. Zāgars — jaunsaimnieku „Latvijas”, Kristaps Grāmatnieks — „Kurzemes Vārda” un es kā Latvju rakstnieku un žurnālistu arodbiedrības priekšsēdis.

Ekskursija ilga kādas 20 dienas, kuŗās mēs baudījām vislielāko viesmīlību un uzmanību. Maršruts bija sīki izstrādāts un neatlika laika pat elpu atvilkt. Mums rādīja Maskavas mūzejus un ievērojamās vietas: Dneprostroju, Krimu, Leņingradu, u. t. t. Skatījām pat kādu priekšzīmīgu kolchozu. Braucām tikai ātrvilcienos, kur bija restorāni un guļamvagoni. No mums neatstājās „Inturista” pārstāvis, kas visur sniedza oficiālo informāciju. Atstājot Maskavu, katrs saņēma ādas čemodānu, pildītu ar dažādu literātūru. Mums rādīja medaļas gaišo pusi un tiešām varēja likties, ka šī ir paradīze zemes virsū. Lai neatgrieztos mājās tukšām rokām, katrs centāmies ko iegādāties. Kārlis Skalbe savai meitai bija iecerējis sudrablapsu. Viņš izvēlējās to lētāko, noteikdams: „Kas par to, ka tai trūkst vienas līpiņas, manai līziņai patiks.” Eduards Virza bija iekārojis melno kaviāru un Krimas augļus.

Pie robežas kontrole tomēr izrādījās stingrāka nekā bijām gaidījuši. Kaviāru, vīnu un augļus apķīlāja, nepalīdzēja ne Skalbes Saeimas deputāta karte, ne žurnālistu vārdi. Mūsu sūdzību Rīgā tomēr ievēroja un apķīlāto atdeva atpakaļ, kaut liela prieka no tā nebija: Virza saņēma iztukšotas kaviāra kārbas, vīns un āboli nebija sameklējami...

XVI

15. MAIJA APVĒRSUMS

**KĀ BIJA IESPĒJAMS 15. MAIJA
APVĒRSUMS**

The above is a list of the names of the persons who have been appointed to the various offices of the Board of Directors of the National Bank of Commerce, New York, for the year ending December 31, 1900.

1900

NATIONAL BANK OF COMMERCE
NEW YORK

Nekas 1934. gada pavasarī nevēstīja pārmaiņas Latvijas politiskajā dzīvē. Gan notika partiju strīdi, jūtamī pieauga nemiers ar politisko partiju darbību Saeimā, bet valsts apvērsumam neticēja neviens.

Pienāca 15. maija nakts. Rīgas ielās bija vērojama karaspēka un aizsargu kustība, bet tas nevienu neuztrauca. Rīta ausmā svarīgākās valsts iestādes apsargāja karaspēks. Nakts notikumi bija pagājuši uz ārpusi nemanīti: bija noticis apvērsums, ko bija izdarījuši pati valdība, kā to vēstīja uzsaukums. Galvenie 15. maija vīri bija: Kārlis Ulmanis, ģen. Jānis Balodis, Rīgas garnizona priekšnieks ģen. K. Berķis, Aizsargu vadītājs Alfreds Bērziņš.

Valdība apturēja Saeimas un politisko partiju darbību, izsludināja valstī izņēmuma stāvokli un pati uzņēmās likumdošanas tiesības. Ap 400 apcietināto politisko pretinieku ilgāku laiku turēja koncentrācijas nometnē Liepājā.

Bija sācies Ulmaņa valdīšanas laiks, ko mēdz arī saukt par labklājības un uzplaukuma laikmetu.

Kad ierados 15. maija rītā redakcijā, tur jau par notikušo apvērsumu bija zināms. Notikumi bija satraukuši izdevēju prātus, un ne bez dibināta iemesla, jo pēdējā laikā laikrakstu izdevēji bija diezgan asi nostājušies pret Zemnieku savienību un Kārli Ulmani. Nu bija bažas, vai jaunais režīms neatspēlēsies un nepārtrauks „Jaunāko Ziņu” iznākšanu.

Visumā noskaņojums bija mierīgs, kaut redzēja arī satrauktas sejas. Visvairāk satriekts bija Kārlis Skal-

be, viņš arī neslēpa savu sašutumu. Viņš neparedzēja nekā laba un nosodīja apvērsumu par neapdomātu soli. Arī pārkonkrustietis Gustavs Celmiņš bija nikns.

Kā atsaucās prese?

Zemnieku laikraksts „Brīvā Zeme” uzgavilēja jaunajam laikmetam. Bet visvairāk ar savu nostāju pārsteidza „Jaunākās Ziņas”: tās savos cildinājumos pārspēja pat „Brīvo Zemi”. Kārlim Ulmanim un 15. maijam tika dziedātas slavas dziesmas. Tie paši, kas Ulmani bija kritizējuši un nonicinājuši, tagad cēla viņu debesīs.

Laikraksta ilggadīgie darbinieki bija domīgi un pamazām viens pēc otra atstāja redakciju: Jānis Kārklīņš un Ernests Arnis-Runcis aizgāja pensijā, es sado māju turpināt grāmatu par vecajiem latviešu strēlniekiem un arī atvadījos. Pēc kāda laika tomēr saistījos „Brīvās Zemes” redakcijā.

Par spīti slavas dziesmām, „Jaunāko Ziņu” liktenis tomēr nebija skaidrs, un daudzi gaidīja laikraksta slēgšanu. Par lielu izbrīnu tas tomēr nenotika un iemeslus lāgā nevarēja izprast neviens. Notika visādi minējumi un zīlējumi. Klausot prezidenta aicinājumam, laikraksta izdevējs bija prāvu summu ziedojis Uzvaras laukuma izbūvei un citiem pasākumiem. Benjamiņu namā, Valdemāra ielā, viens pēc otra dzīvot pārgāja daži iespaidīgi jaunā režīma vīri — vārdu sakot, zēla radu saites.

Jaunākās Ziņas vislabāk prata celt slavas saulītē 15. maija apvērsuma panākumus. Bet bija arī jāatzīst, ka patiešām liela rosība bija jūtama visās dzīves nozarēs. Rīgā pacēlās lepnas celtnes — Finanču ministrija Smilšu ielā, Tiesu pils Brīvības bulvārī.

1935. gada 28. janvārī Kārlis Ulmanis ierosināja Draudzīgo aicinājumu, kas ikvienu mudināja atcerēties pirmo skolu, ziedojot tai grāmatas, gleznas, mācības līdzekļus. Nodibināja Tēvzemes balvu, veicināja visu latvisko. Plauka latviešu rūpniecība un lauksaimniecība.

Bet apsolīto satversmi neizstrādāja. Sāka dibināt arodu kameras. No valdības aizgāja M. Skujenieks, un J. Balodis radās nesaskaņas ar Ulmani. Pie Latvijas debesīm sāka parādīties tumši mākoņi. 1939. g. 1. septembrī Vācija uzbruka Polijai, uzsākot Otro pasaules karu. Latviju piespieda atļaut Padomju Savienībai bāzes savā zemē — tā bija pirmā zīme, ka Latvijas brīvība briesmās. Tālredzīgākie to saprata, bet dzīve vēl ritēja ierastajā gaitā.

Saka, ka prese visus noslēpumus uzzina pirmā, pat tos, ko uzmanīgi sargā valsts drošības iestādes. Tomēr 15. maija apvērsums visus pārsteidza negaidot.

Kā tas varēja notikt?

Katrs zināja, kādi politiski strīdi risinās Saeimā, kādas grūtības ar valdību sastādīšanu, ar kādām machinācijām cenšas panākt vairākumu. Saeimas vārds bija ļoti nepopulārs, jo sēžu atreferējumi bija lasāmi laikrakstos un tos kritizēja plašas aprindas. Sāka rasties mazas demagogu grupas, kas savās sapulcēs uzstājās par Saeimas padzišanu un labākas kārtības nodibināšanu. Šis nemiers visasāk izpaudās provinces pilsētās un laukos, bet viskrasāk Liepājā. Kaŗa ostā atradās Kurzemes divīzijas pulki. Kaŗavīri, sevišķi jaunākie virsnieki un instruktori, kas labi zināja, kādus upurus prasīja Latvijas brīvības izkaŗošana, Saeimas strīdos saskatīja draudus brīvībai. Kaŗavīru grupas izjauca vairākas strādnieku sapulces, kur runāja Rīgas deputāti. Biedēklis Saeimai kļuva plkv. Kūķa vārds.

Vislielāko satraukumu tomēr radīja armijas vienību pučs Valmierā. Tas notika kreisās valdības laikā, kad par ministru prezidentu bija Margērs Skujenieks. Kādā rītā kaŗaspēks leitnanta Oliņa vadībā pēkšņi ieņēma pastu, pilsētas valdi, apriņķa valdes kanceleju, staciju. Puča nolūks bija padzīt Saeimu un gāzt kreiso valdību. Tomēr drīz leitnants Oliņš atbrīvoja ieņemtās Valmieras iestādes, viņu nodeva tiesai, bet atzina par garā vāju un attaisnoja.

Kreisā valdība bija patiesi nobijusies un, lai izsar-

gātos no līdzīgām nepatīkšanām nākotnē, nodibināja pie Ārlietu ministra slepenu nodaļu, kuŗas uzdevums bija sekot un rūpēties, lai nekas neapdraudētu pastāvošo demokratisko iekārtu. Nodaļa darbojās paralēli politiskajai pārvaldei un tās darbību savās atmiņās atceras F. Cielēns. Kreisās valdības laikā bija nodoms demokratizēt armiju, ieceļot augstākajos amatos uztīcamus virsniekus. Izraudzīto starpā bijuši arī plkv. V. Ozols un ģen. A. Misiņš. Vienīgi Kaŗa ministrs R. Bangerskis nav šim ierosinājumam pievienojies. Partiesi jābrīnās par šo virsnieku izraudzīšanu. V. Ozola vārds uzpeldēja pēc Krievijas februāŗa revolūcijas, kad viņš, būdams strēlnieku sapulces vadītājs, ietekmēja labvēlīgi lielnieciskās 17. maija rezolūcijas pieņemšanu, kas nodeva strēlniekus lielnieku pavadā. V. Ozolam piedēvē nopelnus Latvijas atbrīvošanas kaŗā. Tā laika augstākie virsnieki, kas ar viņu toreiz sadarbojās, raksturoja V. Ozolu par virsnieku, kas mēdza daudz stāstīt, bet izdarībās bija diezgan nevarīgs. Armijas stābā būdams, mēdzis izteikties, ka valdība nekur neder un vara pārņemama armijai. Viņš piedalījās Spānijas pilsoņu kaŗā revolūcionāru pusē, izpelnīdamies augstus amatus.

Kas bija ģenerālis Augusts Misiņš, kuŗu kreisā valdība bija izraudzījusi par demokratijas sargu? Miera apstākļos man iznāca bieži vien ar viņu satikties. Par ģenerāli viņš bija uzdienējis jau krievu armijā, bija apvienotās strēlnieku divīzijas komandieris Ziemešvētķu kaujās. Latviešu valodu viņš pārvaldīja vāji. Berrnonta laikā viņš bija Latvijas armijas inspektora amatā, bet nekādu iniciatīvu neizrādīja. Pēc atvaļināšanas no armijas viņš kādu laiku strādāja fizisku darbu Tal-

linā, tad viņam piešķīra pensiju un Bauņu muižas centru, kur aizritēja viņa vecuma dienas. Tomēr vēl sapņoja par amatiem un man stāstīja, ka savus pakalpojumus piedāvājis Maskavai. Ģenerālis Misiņš mira Padomju okupācijas laikā un viņu apbedīja ar militāru godu Brāļu kapos pie Latvijas — Mātes kājām...

Politiskie strīdi Saeimā ietekmēja arī dzīvi ārpus Saeimas. Radās dažādas grupas, kas pulcējās Nacionālā klubā, Pērkonkrustiešos. Populārāka kļuva doma par Saeimas padzišanu, jo domāja to pie visām nebūšanām vainīgu esam. Atklāti sapulcēs to sludināja plkv. V. Ozols, plkv. Plan-Dombrovskis, par to sprieda slepenās apspriedēs.

Savās atmiņās par to stāsta arī Alfreds Bērziņš. Kāda slepena apspriede notikusi arī zvērinātā advokāta V. Holemaņa dzīvoklī, kur runāts par bruņotu armijas apvērsumu ar Rīgas kājnieku un aviācijas pulku piedalīšanos. Drošības iestādes gan rūpējās par mieru valstī, bet tās ne sapņot nesapņoja par apvērsumu, kas apdraudētu Saeimu un valdību.

Kārlis Ulmanis bija tālredzīgs un, lai aizsteigtos priekšā citiem apvērsuma plānotājiem, izšķīrās tādu izdarīt pats. Stāvoklis bija izdevīgs, jo valdības groži atradās viņa rokās. Aizsargi un augstākie virsnieki bija valdībai uzticīgi, nodrošinot apvērsuma panākumus. Kamēr zināmas aprindas prātoja par demokrātijas glābšanu, bet neko tās labā nedarīja, apvērsuma dalībnieki pārņēma varu bez asins izliešanas.

Visi apstākļi apvērsumam bija nobrieduši un 15. maija naktī tas notika.

XVII

TRĪS JAUTĀJUMI UN TRĪS ATBILDES

**VĒSTURISKS DOKUMENTS —
ĢENERĀLA J. BALOŽA VĒSTULE
PREZIDENTAM K. ULMANIM**

**PREZIDENTA K. ULMAŅA RADIO
RUNA 1940. GADA 16. JŪNIJĀ
DZIESMU SVĒTKOS DAUGAVPILĪ**

The first part of the book is devoted to a general survey of the history of the world, from the beginning of time to the present day. The author discusses the various civilizations that have flourished on the earth, and the progress of human knowledge and art. He also touches upon the political and social changes that have shaped the world as we know it.

The second part of the book is a detailed account of the life of the author's father, from his childhood to his death. The author describes the various adventures and experiences of his father, and the influence of these events upon his own life. This part of the book is written in a more personal and intimate style than the first part.

The third part of the book is a collection of the author's own thoughts and reflections upon the world and upon life. He discusses the various problems and questions that have troubled him, and offers his own solutions and answers. This part of the book is written in a more philosophical and speculative style than the previous parts.

The fourth part of the book is a collection of the author's own observations and impressions of the world and of the people who inhabit it. He describes the various customs and manners of different nations, and the different ways of thinking and feeling that are to be found among them. This part of the book is written in a more descriptive and narrative style than the previous parts.

The fifth part of the book is a collection of the author's own hopes and dreams for the future of the world. He discusses the various problems and questions that will be faced by the world in the years to come, and offers his own suggestions and plans for their solution. This part of the book is written in a more optimistic and hopeful style than the previous parts.

15. maija apvērsums bija izdevies necerēti labi. Likumīgā valdība bija padzīta, Saeima atlaista un sociālisti novietoti drošā vietā — Liepājas kaŗa ostas no-metnē aiz dzelzs žoga. Apvērsuma rīkotāji varēja būt apmierināti, jo viss norisinājies pavisam gludi.

Tomēr vēl kāds nepatīkams jautājums, kas bija jā-nokārto un kuram bija jātiek pāri. Ko darīt un kā to atrisināt? Vēl tak Rīgas pilī sēdēja likumīgi ievēlēts valsts prezidents Alberts Kviesis. Apvērsums bija no-ticis bez viņa ziņas un piekrišanas.

Šo jautājumu pārrunāja divatā prezidents Kārlis Ulmanis un viņa vietnieks ģenerālis Jānis Balodis. Pēc ģenerāļa J. Baloža atstāstījuma šis grūtais jautājums risinājies šādi. Pēc abu šo vīru agrākām pārrunām K. Ulmanis pārliecinājis ģen. J. Balodi, ka J. Balodis ir vienīgā persona, kas var gūt sarunā panākumus pie A. Kvieša, griežoties pie viņa ar priekšlikumu, ka viņam jāatsakās no valsts prezidenta amata, nododot sa-vas pilnvaras Kārlim Ulmanim.

Ģenerālis J. Balodis ierodas pie A. Kvieša pilī ar priekšlikumu atteikties no sava amata. Abi jūtami sa-traukti. Abu starpā notiek drāmatiska, augstsprieguma saruna. Ģen. J. Balodis nomierina A. Kviesi un norāda, ka 15. maija apvērsums ir noticis un ar to ir jārēķi-nās. Tagad atliek tikai rast formulējumu un ieva-dīt jautājumu atbilstošā ievirzē. Tagad viss atkarājas no A. Kvieša nostājas.

Paiet labs laiks. A. Kviesis vēl domā. Viņš it labi sa-prot arī stāvokli, ir gatavs atteikties no sava valsts

prezidenta posteņa. Gatavs to darīt tikai zem zināmiem noteikumiem. Šie noteikumi ir šādi. Kviesis iepriekš prasa no ģenerāļa J. Baloža solījumu apliecināt ar savu karavīra goda vārdu atbildēt uz sekojošiem trīs jautājumiem.

Šie trīs jautājumi ir šādi:

Pirmais jautājums:

Vai ir iespējams, ka īsā laikā izdos jaunu Satversmi?

Otrais jautājums:

Vai viņš — ģenerālis J. Balodis paliks kā Kara ministrs un valsts prezidenta vietnieks?

Trešais jautājums:

Vai V. Munters tiks iecelts par Ārlietu ministru?

Lai iekāms dotu savu atbildi uzstādītajiem trīs jautājumiem un lai tā būtu noteikta, ģen. J. Balodis paskaidro A. Kviesim, ka viņam ir jārunā ar K. Ulmani.

Ģen. J. Balodis dodas pie K. Ulmaņa, kuram attēlo savu sarunu ar A. Kviesi.

Tagad starp K. Ulmani un J. Balodi risinās šāda saruna. Atbildot uz A. Kvieša uzstādītiem trīs jautājumiem, K. Ulmanis atbild šādi:

1. Jauna Satversme tiks izdota. Nevar būt, ka tas nenotiks. Mūsu abu — mans un Jūsu uzdevums un svēts pienākums ir, lai īsā laikā dotu likumīgu valdību un izdotu jaunu Satversmi.

2. Atbildot uz otro jautājumu, es varu teikt: ģenerāl, vai ir kāds, kas Jūs varētu atvietot kara ministra un mana vietnieka amatā? Ko es lai darītu bez Jums un Jūsu autoritātes?

3. Atbildot uz jautājumu, vai V. Munters tiks iecelts par Ārlietu ministru, varu teikt, ka, ja mēs gribētu to darīt un mēģinātu viņu iecelt Ārlietu ministra ama-

tā, es esmu pārliecināts, ka viņš šo amatu nepieņemtū. Tātad šis jautājums pats par sevi atkrīt.

Pēc šīs sarunas ar K. Ulmani ģenerālis J. Balodis atgriežas pie A. Kvieša un dod viņam pārliecinošu pozitīvu atbildi uz visiem trijiem A. Kvieša jautājumiem, apstiprinot atbildes ar savu karavīra goda vārdu, ka visi trīs jautājumi tiks izpildīti.

A. Kviešis piekāpjas, un seko viņa paziņojums, ka viņš atsakās no valsts prezidenta amata un savas pilnvaras nodod Kārlim Ulmanim un viņa vietniekam ģenerālim Jānim Balodim. Seko oficiāla publikācija.

Vēsturniekam aprakstot 1934. gada maija apvērsumu un šī laika posmu, ir grūts un atbildīgs uzdevums sniegt objektīvu šī laikmeta vērtējumu. Ir nepieciešami dokumenti, kādi ne vienmēr ir pieietami, jo pa lielākaļ daļai tie ir gājuši bojā vai atrodas arķīvos, kas vēsturniekam nav pieietami.

Šajā ziņā lielu pakalpojumu var sniegt atmiņas, kas parādījušās atklātībā, sevišķi, ja tās raksta šī laikmeta aktīvi dalībnieki un aculiecinieki.

Atklātībā jau parādījušās dažas atmiņu grāmatas par 15. maija laikmetu. Bijušais Sabiedrisko lietu ministrs Alfreds Bērziņš, kas uzrakstījis vērtīgu grāmatu „Labiē gadi”, kurā sīkāk pakavējas pie 15. maija notikumiem, stāsta par apvērsuma norisi un valdības veikto darbu un par gūtiem panākumiem. Grāmatas autors arī pasaka, ka dažiem jautājumiem nav pieskāries, ka vēl nav pienācis laiks to darīt. Varbūt viņam ir taisnība.

Ar kritisku pieeju 15. maija apvērsuma laikmetam savās atmiņās ir pieskārušies un norādījuši divi autori — bijušie ministri — Feliks Cielēns „Laikmeta maiņā” un Voldemārs Bastjānis „Galū sākumā”. Abi autori izsaka savu personīgu vērtējumu, kas ne vienmēr ir objektīvs, kaut gan rāda 15. maija ēnas puses.

Pārrunas un personīgi 15. maija laikmeta vērtējumi nerimstas arī trimdā. Vieni šo laikmetu slavē, vieni kritizē. Starp citu iet runa par domstarpībām, kādas bijušas starp ģenerāli J. Balodi un prezidentu K. Ulmani. Daudzus interesē jautājums, kamdēļ atstājuši

savus posteņus valdībā J. Balodis, M. Skujenieks un B. Einbergs, u. c. Par to klusē arī Alfreds Bērziņš savās atmiņās.

Manās rokās ir nācis svarīgs vēsturisks dokuments, kas mazliet paveŗ neziņu plīvuru. Tā ir ģenerāļa J. Baloža rakstīta vēstule prezidentam K. Ulmanim. Tas noticis 1939. vai 1940. gada pavasarī. Vēstule rakstīta dedzīga patriotisma apģarotā, un lasītāju dziļi aizkustina. Mūsu acu priekšā pazīb divi lieli latviešu patrioti, divi dedzīgi valsts vīri. Vēstulē pieskaŗas 15. maija apvērsumam, kas darīts savas tautas un valsts labākas un gaišākas nākotnes labā. Vēstulē attaisno 15. maija laikmetu.

Kāds sūrs liktenis piemeklējis abus lielos patriotus: Kārlis Ulmanis miris svešā zemē Krievijā kā okupantu ģusteknis, tālu no dzimtenes, Jānis Balodis bijis ilģus ģadus okupantu ģusteknis dzimtenē. Viņš mira 1965. ģ. 8. augustā Saulkrastos un apbedīts Meŗa kapos Rīģā.

Ko stāsta ģenerāļa J. Baloŗa vēstule Kārlim Ulmanim?

Valsts un Ministru prezidentam

Dr. Kārlim Ulmaņa kungam.

Sakarā ar Jūsu ierosināģumu, lai es, savas veselības saudzēšanas nolūķā, atkāģptos no Kaŗa ministra amata, pagodģnos ģums deklarēt šādu savu negrozamu viedokli šģnģ lietā.

Saskatot apģraudģģumu ne tikai tautas vienģbai, bet pat tautas un valsts eksistencei, 1934. ģada 15.—16. maiģā Ministru Prezidents K. Ulmanis un Kaŗa ministrs J. Balodis kopģģģ pārnģma varu, atlaģda

Saeimu, nodibināja nacionālās vienības kabinetu un apņēmās dot tautai un zemei jaunu satversmi. Tā tad nevis varas vai godkārības dēļ tika izvests 1934. gada maija apvērsums. Tas notika aiz dziļas pienākuma apziņas pret latviešu tautu un valsti. Lai dotu tautai un valstij labāku, stabilāku iekārtu, tika noārdīti vecie pamati, vecā iekārta atcelta, un jauno, mūsu zemei un tautai piemēroto satversmi tautai apsoliya apvērsuma izvedēji — neatkarīgās, smagās cīņās radītās Latvijas pirmais Ministru prezidents un brīvības cīņu virspavēlnieks.

Mēs abi, Prezidenta kungs, Jūs kā Ministru prezidents un es kā Kara ministrs, esam uzņēmušies vēsturisko atbildību latviešu nācijas un brīvās neatkarīgās Latvijas valsts priekšā: nevienam no mums nav tiesība izvairīties no mūsu kopīgā, apvērsuma dienās tautai dotā solījuma izpildīšanas. Mums ir jāpaliek savā vietā līdz jaunas satversmes došanai mūsu zemei, mūsu tautai, un no šīs mūsu misijas mūs var atbrīvot vienīgi Dievs — kādu no mums aizsaucot — vai bruņots spēks.

Ne no Jums, ne no manis nav noņemts mūsu kopīgais svētais pienākums it kā ar pēdējā likumīgi ievēlētā Valsts Prezidenta A. Kvieša publicēto likumu par Valsts Prezidenta amata varas nodošanu Jums un man, kā Valsts Prezidenta vietniekam. Izšķirošs ir tas, ka satversmi mūsu zemē iznīcinājām mēs abi, kopīgi apsodidami zemei dot jaunu satversmi, un ka vēl šo solījumu neesam izpildījuši. Tautas uzticības iegūšanai — 15. maija apvērsumam bija nepieciešama mūsu abu kopīga rīcība, kopīgs solījums, un no tā izriet arī kopīga atbildība.

Ja tagad mums vienam vai otram bažas rada mūsu nodzīvotie gadi un vecums, tad tas nozīmē tikai to, ka mums jāsteidzas un neatliekami jārealizē mūsu solījums par jaunas satversmes došanu mūsu tautai un zemei. Kas zīmējas uz mani, tad es atkārtoti atļaujos Jums norādīt, ka es šo mūsu solījumu nepildīšanu, aizbildinoties ar visdažādākiem motīviem, izjūtu arvien smagāk. Bet pats pēdējais, ko mēs viens vai otrs drikstētu sev atļauties pirms jaunas satversmes ieviešanas, būtu — sava posteņa atstāšana.

Mums abiem, Prezidenta kungs, jāpaliek savos amatos un jāizpilda mūsu svētā misija un solījums, ko devām tautai.

Kas attiecas uz mani, Prezidenta kungs, tad es savu atbildību latviešu nācijas un zemes priekšā pilnīgi apzinos. Par savu personīgo labklājību un veselības zaudēšanu es domāšu tad, kad būs izpildīts tautai dotais brīvības cīņu virspavēlnieka — Kara ministra Jāņa Baloža 1934. gada apvērsumā dotais vārds. Bet līdz tam laikam es palikšu Kara ministra amatā, kas ir, varbūt, mana mūža pēdējais lielais, pat svētais pienākums.

Ievērojot visu teikto, pagodinot Jums, Prezidenta kungs, izteikt sirsnīgu pateicību par rūpēm manas personas labā, bet saprast arī manu kategorisku norādījumu, zīmējoties uz Kara resora nodošanu kādai citai personai.

Rīgā, 1940. gada „3.” aprīlī.

Patiesā cieņā

(J. Balodis)

Kara ministris,

Valsts Prezidenta vietnieks.

Jāvaida savstarpējai uzticībai!

Ļoti godātie svētku dalībnieki, viesi, rīkotāji. Starptautisko notikumu straujums šajā nedēļā ir pārsniedzis visu, ko mēs līdz šim bijām piedzīvojuši. Šāds stāvoklis prasa manu klātbūtni Rīgā, un es ceru, ka jūs visi to arī sapratīsiet. Man patiesi žēl, ka nevaru personīgi piedalīties lielajos Latgales svētkos un būt ar jums kopā jūsu priekā un sajūsmā.

Arvien, kad es runāju Latgalē, es esmu pieminējis Latgales svarīgo ģeografisko stāvokli mūsu valstī. Daugavpils ir Daugavas sargs, un Latgale tieši robežo ar mūsu lielo austrumu kaimiņu, ar kuŗu mūs saista ārkārtīgi svarīgas kopīgas intereses. Tas zīmējas uz mūsu un Padomju savienības drošību un prasa vispirmā kārtā savstarpēju uzticību. Pie tā jāstrādā mums visiem, tiklab valdībai, kā arī iedzīvotājiem, un te arī Latgalei, tās stāvokļa dēļ piekrīt svarīga loma.

„Latgales līdumos lini jau poguļo, Latgales dvēseli ezeri spoguļo. Zilganie ezeri mūžību spīguļo.”

Es uzrunāju jūs atzinības pilnā cieņā un godbijībā, kā to pelna strādīga, enerģiska, svēta ideālisma iedvesmota cilts, kas to jau redzami pierādījusi pēdējos gados, bet kas bijusi ilgas, senas vēstures nesēja un iznesēja, tautas garīgā spēka glabātāja un saglabātāja, kuŗas ceļš ir gājis lejā un kalnos, saules spožumā un zem tumšiem padebešiem, lai bei-

dzot atkal sāktos kalnā kāpšana, kas nu tagad lai vairs neapstātos.

Spilgts izpaudums šai rosībai un attīstībai ir šodien sarīkotie Latgales dziesmusvētki, kad, Daugavas krastā sveicienus nesdami, satiekas ar daugaviešiem vīri un sievas no Rēzeknes, Ludzas, Abrenes, Aglonas, Jersikas, Rīgas un visiem pārējiem Latvijas novadiem, lai stiprinātu un paplašinātu pamatus vienprātībai, saderībai, sadarbībai un tautas vienībai.

Ir taisnība teicienam, ka uz dziesmu spārniem sirds steidz pie sirds, kopējās dziesmās iesildīta, rodas un izpaužas tautas jūsma, visu valsts pilsoņu vienības apziņa. Svētkos visa zeme ir kopā, bet svētkos mācījusies tad arī katrreiz, kad, kas liels un cēls un svarīgs veicams, nāk un vienībā sarodas it visi. Tā mūsu lielā priekšrocība.

Bet šie dziesmusvētki kopā ar visiem pārējiem sarīkojumiem šinīs dienās Daugavpilī ir īsti kultūras svētki Latgalē. Šie kultūras svētki ir apliecinājums, ka uzdevumi, pie kuŗu pildīšanas savā laikā stājāties, ir paveikti lielā gabalā, ka mērķi, kas tika sprauti, lielā daļā sasniegti. Un šie uzdevumi, šie mērķi tieši un nepārprotami tika izteikti, un mēs par tiem vienojāmies jau priekš 20 gadiem, kad manā Latgales pirmā ceļojuma laikā tika pateikts, ka ar visiem spēkiem jāceļ Latgales garīgā un materiālā labklājība. Spilgtāku izteiksmi šī apņēmība atrada 1934. gada augustā, kad man atkal bija izdevība apciemot Latgali. Toreiz es pateicu, jums jūsmīgi un dedzīgi piekritot: Latgale ir trešā zvaigzne Latvijas vainagā — jaunākā, skaistākā, spožā-

kā zvaigzne. Latgale, paturēdama savu skaistumu, sadarbībā ar abām vecākām māsām jaunības spēkā un sparā ķersies pie darba, lai savu spožumu vēl vairāk uzspodrinātu. Auglīgā zeme, cilvēku enerģija, uzņēmība un izturība, pieķeršanās zemei, garīgās slāpes, patriotisms, ticība un pašāvība pat iedomāti neiespējamo padarīs par iespējamu, iedomāti nesasniedzamo — par sasniedzamu. Un tad nu, paturot un izkopjot visu labo, kas jau agrāk bija padarīts, bet, strauji tālāk strādājot, šajos nedaudzajos gados Latgales pūles ir nesušas zelta augļus. Par to pateicoties un izlūdzoties sekmes un panākumus nākotnē, atklājot Latgales dziesmusvētkus, no sirds lai atskan Dievs, svētī Latviju.

Tad viņi bija tikā, kas tāpat ierodas
kā ar visu šķērslietu un Pēteris ar savu
pazīstamu vārdu jautā: "Kāds tu esi, kas
atrodas šeit, kāpēc tu esi šeit un kāpēc
atrodas šeit?"

Tad viņi bija tikā, kas tāpat ierodas
kā ar visu šķērslietu un Pēteris ar savu
pazīstamu vārdu jautā: "Kāds tu esi, kas
atrodas šeit, kāpēc tu esi šeit un kāpēc
atrodas šeit?"

Tad viņi bija tikā, kas tāpat ierodas
kā ar visu šķērslietu un Pēteris ar savu
pazīstamu vārdu jautā: "Kāds tu esi, kas
atrodas šeit, kāpēc tu esi šeit un kāpēc
atrodas šeit?"

Tad viņi bija tikā, kas tāpat ierodas
kā ar visu šķērslietu un Pēteris ar savu
pazīstamu vārdu jautā: "Kāds tu esi, kas
atrodas šeit, kāpēc tu esi šeit un kāpēc
atrodas šeit?"

XVIII

KĀDA MĪKLA

**VAI VIŅŠ BIJA KARJĒRISTS VAI
SPIEGS?**

LAI BRAUC UZ NEATGRIEŠANOS

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

IV

THE END

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILL.

1912

Viņš bija kara lidotājs, kas Latvijas atbrīvošanas karā ar visu lidmašīnu no Padomju sarkanās armijas pārlidoja mūsu pusē. Toreiz tas bija liels notikums, kas spārnoja mūsu cīnītājus, un par to gaŗi un plaši rakstīja avīzēs.

Lidotājs bija Kārlis Viziņš. Karam beidzoties, viņš vienu otru reizi rakstīja Jaunākās Ziņās un arī citos izdevumos. Viņš bija kādā nelielā vietā, šķiet, Rīgas pilsētas dienestā, bija patīkams cilvēks. Pēc 15. maija apvērsuma viņu diezgan bieži varēja sastapt Brīvās Zemes darbinieku saimē, un viņš gan vienu, gan otru no tiem mēdza aicināt pusdienās Mazajā Vērmanītī. Toreiz viņš bija kādas lielākas ārzemju auto firmas pārstāvis un bija labi nopelnījis, dažas mašīnas pārdodot Rīgas pilsētai.

Kad pienāca 1940. gada jūnijs ar Padomju varas iebrukšanu Latvijā, pirmajās dienās šķita, ka nevienam briesmas nedraudēs un dzirdēja pat prātojumus, ka režīms Padomju savienībā kļuvis humānāks un labi vien būs.

Kādu dienu satīku uz ielas Viziņu. Viņš man noslēpumaini stāstīja, ka viņu meklējot veco grēku dēļ, to viņam teicis kāds sarkanarmietis, kas viņu pazinis.

Bet pēc kāda laika pusdienu laikā, kuŗas Brīvās Zemes darbinieki ieturēja visi kopīgi lielā ēdamzālē, Viziņš skaļi un plaši stāstīja, ka visiem esot nepareizi ieskati par komūnistu režīmu, ka katram esot atļauts kritizēt valdību un Staļinu. Es iebildu, ka šādā valodā klausoties, esmu spiests pārsēsties pie cita galda, bet

Viziņš neļāvās traucēties. Baigais gads cirta platu vālu — daudzus nomocīja čekas pagrabos, daudzus naktīs izrāva no gultām, lai aizvestu pretī nezināmam liktenim. Bet kas notika ar Viziņu? Viņa paziņām un draugiem atlika tikai noraustīt plecus, jo viņš bija redzamā postenī Komjaunatnes organizācijā Rīgas pili.

Kad nākošā gada jūlijā vācu armijas sakautie Padomju kara pulki bēga no Rīgas, šķita, ka Viziņš pazudis kopā ar tiem, bet viņš palika Rīgā un centās atjaunot sakarus ar vecajiem paziņām. Bet visi no viņa vairījās.

Droši vien, arī tagad Viziņam neklājas slikti...

Viņa vārdu biju dzirdējis jau pirms 15. maija apvērsuma. Bija nodibinājies Zemnieku drāmas teātris, kuŗu vadīja sparīgs jauneklīs, ar izrādēm apciemodams lauku pagastus. Lauku ļaudis šīs izrādes gaidīt gaidīja, un teātrim bija panākumi. Uzņēmīgā jauneklja vārds bija Pēteris Ašaks. Viņš bija maza auguma, apaļš un allaž smaidīgs.

Pēc 15. maija apvērsuma, kad Rīgā parādījās daudz jaunu seju, Lunas kafejnīcā pēkšņi manīja aizsarga uniformā ar adjutanta „akselbantēm” greznotu iznesīgu jaunekli, pie kuŗa galdiņa nekad netrūka glītu meitenu. Tas bija Pēteris Ašaks, kas labprāt stāstīja par apvērsuma norisi, likdams klausītājiem noprast, ka viņam tajā bijusi svarīga loma, jo ne reizes viņš neaizmīrsa pieminēt prezidenta vārdu.

Viņa draugu pulkā bieži manīja Dalles teātra administrātoru Jāni Kājiņu. Viņu draudzēšanās bija saprotama: viens bija teātra vadītājs, otrs — teātra administrātors, abiem netrūka kopīgu interešu, abi bija jauni, abiem patika skaistas meitenes. Rēķinus parasti maksāja Ašaks, viņš arī neslēpa, ka spēj bagātīgi izmaksāt. Viņam bija daudz draugu, un nesaprotu vēl līdz šai dienai, kāpēc Ašaks centās arī pēc manas draudzības, jo es biju toreiz tikai vienkāršs Brīvās Zemes darbinieks, kam nebija nekādas noteikšanas darba vietā.

Pēc kāda laika Ašaka īpašumā bija sporta mašīna — viņš stāstīja, ka naudu esot laimējis Sarkanā Krusta naudas izlozē. Viņš lepnī braukāja pa Rīgas ielām va-

Jējā mašīnā, allaž aicinādamas pazīstamas meitenes kāpt ratos un braukt kādu gabaliņu līdz. Ašaka dzimšanas un vārda dienas vienmēr plaši atzīmēja. Viesībās ieradās draugi, aizsargu un aprīņu priekšnieki. Tās parasti notika Virsnieku klubā, Mākslinieku klubā vai arī viņa dzīvoklī. Draugi neskopojās ar vērtīgām dāvanām. P. Ašaks uzturēja ciešus sakarus arī ar Nacionālā teātra direktoru Arturu Bērziņu. Viņus vienoja nodibinātais Mednieku klubs.

Patiešām bija grūti atrast kādu, ar ko Ašaks nebūtu draugs. Viņu redzēja Mākslas Akadēmijas korporācijas „Dzintarzeme” saimē, kur jautros brīžos maksātājs vienmēr bija Ašaks. Viņš bija dzintarzemiešu goda filistrs, un viņa dzīvokļa sienas lepojās ar mākslinieku dāvinātām gleznām, jo Ašaka stila mecenātu mākslinieku saimei nebija daudz.

Lielajā Atdzimšanas dziesmas uzvedumā Esplanādē Ašakam bija uzticēts tehniskais izkārtojums. Vēlāk runāja, ka viņš, izdarot norēķinus, neesot aizmirsis arī sevi. Tāpat no teātru izrādēm laukos viņš esot pratis gūt sev personīgus labumus.

Prezidenta Ulmaņa piedalīšanās daudzajās svinībās vienmēr tika fotografēta laikrakstu un žurnālu vajadzībām. Te par īsto fotografu nelaimi izvērtās Ašaks, jo viņš ārkārtīgi veikli prata vienmēr nostāties tieši tā, ka nekļūdīgi tika katrā uzņēmumā.

Ašaka viesību būrums turpinājās un tajās aizvien lielākā skaitā parādījās ievērojamas personas, pazīstamas sejas. Pēkšņi nāca prezidenta sekretāra netieši norādījumi, no šīm viesībām izvairīties. Tiešos iemeslus neviens no Ruduma nekad neuzzināja.

Likās, ka arī pats Ašaks jūta, ka pār viņa galvu sa-

velkas tumši mākoņi. Viņš ieteica J. Kājiņam kļūt par Nacionālās Operas inspektoru, tad viņš labprāt uzņemtos inspektora pienākumus Dailes teātrī. Šis Ašaka intrigas saveda abus draugus naidā. Sākās izmeklēšanas Zemnieku drāmā un Ašaka noriets.

Pienāca Baigais gads, un izrādījās, ka Pēteris Ašaks kļuvis par traktoru stacijas vadītāju! Izrādījās, ka par Ašaku labu vārdu iebildis kapteinis Fridrichsons, kas kopā ar Ašaku bijis iemaisīts spiegošanas prāvā un notiesāts, bet Baigajā gadā no cietuma atbrīvots. Ašaka dalība tiesā kaut kā nebija atklājusies. Vācu laikā Ašaku ievietoja Salaspils nometnē. Aculiecinieki stāsta, ka viņš bijis ziņotājs vāciešiem.

Ašaks palika dzimtenē, un ziņu par viņu nav. Vai viņš bija spiegs, dēkainis vai piedzīvojumu meklētājs, kas to lai zina.

1939. gads mierīgajā dzīvē nesa vienu satraukumu pēc otra. Līgums par bažu ierīkošanu, ko valdība noslēdza ar Padomju savienību, bija pirmais briesmu drauds Latvijas brīvībai. Oktobrī Vācijas valdība ar Baltijas valstīm noslēdza repatriācijas līgumu, kas noteica sīkumos vācu tautības pilsoņu pārvietošanos uz Lielvāciju. Tālredzīgākie šini līgumā saskatīja kara sākumu.

Viss lielais vāciešu vairums, kas Latvijā bija dzimuši un auguši, grūtām sirdīm atstāja Latviju. To darīja kādi 60.000 vācieši un kādi 10.000 latvieši, kas nojaupta, ka svešums drīz kļūs drošāks patvērums par dzimteni. Latviešu aizbraukšana satrauca valdību, prezidents Ulmanis, prātu nomierināšanai, savā runā teica: „Lai viņi brauc! Uz neatgriešanos!”

Aizbraucēji likvidēja savus uzņēmumus, nekustamus īpašumus, fabrikas, atstāja prakses, darba vietas, draugus...

XIX

BAIGAIS GADS

PIRMIE UPURĪ

„DIEVS STĀV PAR KOMŪNISTIEM”

NO PONCIJA PIE PILĀTA

The first paragraph of this page is very faint and illegible. It appears to be the beginning of a section or a paragraph.

The second paragraph continues the text, though the words are too light to read accurately. It seems to contain several lines of prose.

The third paragraph is also very faint, appearing as a block of text at the bottom of the main body of the page.

THE END OF THE WORLD

BY J. H. B. B. B.

THEY SAY THE WORLD IS

THE END OF THE WORLD

Bija pienācis 1940. gada maijs. Dārzos saplauka ābeles un ķirši. Pļavas un ceļmalas margoja ziedu rakstos. Tikai sirds necēlās līdz cīruļa dziesmai.

Nelīdzēja valdības mierinājumi, ka nedraud briesmas, ka katrs var turpināt savu ierasto gaitu. No Maskavas pārbrauca Kara ministrs ģenerālis Berķis. Maskavā viņš bija baudījis vislielāko viesmīlību, bijis uzmanības centrā, sarunājies ar Staļinu, kas apliecinājis draudzību Latvijai...

Bet saspilējums auga un mierinājuma vārdi nelīdzēja. 18. maijā valdība piešķīra ārkārtas pilnvaras sūtnim K. Zariņam Londonā un sūtnim Dr. A. Bilmanim Vašingtonā.

16. jūnijā Igaunijas, Latvijas un Lietuvas valdības gandrīz vienā laikā saņēma ultimātus, kas prasīja jaunu Padomju savienībai draudzīgu valdību sastādīšanu un Padomju armiju ielaišanu neterobežotā skaitā.

Latvijas valdības stāvoklis bija ārkārtīgi grūts. 17. jūnijā valdība paziņoja, ka pieņem lielnieku prasības. Tanī pašā dienā Padomju armija iesoļoja Latvijā...

Pirmajās dienās viens otrs sevi mierināja, ka labāk būt zem krieva nekā vācieša pātagas, jo Padomju savienībā varmācību un terrora laikmets beidzies un sarkanie kļuvuši cilvēcīgāki. Nācās samierināties ar smagu vilšanos, jo Baigā gada upuru skaits bija nežēlīgi liels.

Jaunajā valdībā iegāja visiem pazīstami cilvēki: prof. Kirchenšteins, rakstnieks Vilis Lācis, redaktors žurnā-

lists Pēteris Blaus, literāts Jūlijs Lācis, ģenerālis R. Dambītis, u. c.

Prezidents Ulmanis sākumā palika savā vietā un viņam nācās parakstīt komunistu rīkojumus. Jaunās Saeimas vēlēšanās, 14. un 15. jūlijā, bija tikai viens saraksts, par kuŗu arī visiem obligāti bija jābalso.

Par armijas komandieri iecēla ģenerāli R. Kļaviņu. Viņš bija kaujās rūdīts virsnieks, vecais latviešu strēlnieks, Nāves salas aizstāvis. Pēc 15. maija viņu no armijas atvaļināja kā neuzticamu. Viņš beidza juridisko fakultāti. Kad Baigajā gadā mira veco strēlnieku ģenerālis Augusts Misiņš, Kļaviņš norīkoja viņa svinīgu apbedīšanu Brāļu kapos.

Lielineku varas īsto seju pirmie jūta preses ļaudis. Tīrīšanas slota ķēra Latvijas Preses biedrību, no kuŗas biedru saraksta svītvoja veselu rakstnieku un žurnālistu rindu. Pirmais svītrotos sarakstā, protams, bija Jūlijs Druva. Slota slaucīja arī redakcijas. No Brīvās Zemes atbrīvoja Heinrichu Zariņu, V. Strautmani, mani un vēl citus. Atļāva darboties Ausmai Rogai, Mežmalietim, Fricim Strazdiņam, A. Strautmanim. Laikraksta komisārs bija Būcēns no Padomju savienības. Jaunākās Ziņās palika agrākais sastāvs. Prof. Kirchenšteins aicināja atpakaļ redakcijas darbā agrāko redaktoru Arni-Runci.

Sabiedrībā vislielāko izbrīnu un pārsteigumu sagādāja tas, ka jaunajā valdībā viskuŗlāk reprezentēti bija Jaunāko Ziņu cilvēki: prof. A. Kirchenšteins, Vilis Lācis, Jūlijs Lācis, Pēteris Blaus. Kā tas nācās?

Kirchenšteins laikrakstā vadīja veselības nodaļu, kaut gan pēc izglītības bija veterinārārsts. Bija iegādājies Pārdaugavā māju un kāvās ar parādiem. Turklāt

viņu didīja godkāres velniņš. Vilis Lācis, kā vēlāk izrādījās, jau ilgus gadus bija bijis komunistu partijas biedrs un darbojies ar pilnu komunistu svētību. Žurnālists Blaus bija sapinies parādos un naudas trūkumā, jo vienmēr dzīvoja pāri līdzekļiem. Viņš bija Kaŗa skolas pirmā izlaiduma virsnieks, visus gadus bijis aizsargu komandieris. Pirms pārnākšanas Jaunāko Ziņu redakcijā viņš darbojās „Pēdējā Brīdī”. Bijis par korespondentu Maskavā, un Pēdējā Brīdī sniedzis cildinātājus aprakstus par Padomju savienību un dzīvi tajā. Kādu laiku bija ierēdnis muitā, kur sapinies kādās naudas nepatikšanās, kuŗas gan izdevies noklusēt. Arī vēlāk, kad viņš bija atbildīgā redaktora postenī Jaunākās Ziņās, naudas trūkums bija viņa pastāvīgais pavadonis. Ir norādījumi, ka viņš kā Maskavas algotnis saistījies komunistu kalpībā jau savos korespondenta laikos Padomju savienībā. Komunistu partijā par kandidātu uzņemts gan tikai pēc komunistu ieburkuma Latvijā. Arī Jūlijs Lācis un prof. Kirchenšteins tajā pašā laikā kļuvuši par partijas kandidātiem. Partijā iestājoties, pavisam greizi izgāja Jūlijam Lācim. Ir viegli kļūt par komunistu algotni, bet grūti iekļūt partijā, jo par katra kandidāta dzīvi un darbību ievāc sīkas ziņas. Par Jūlija Lāča krišanas akmeni kļuva viņa paša raksti Atpūtā. Tie bija garāki apcerējumi, kuŗos figurēja kāda pārbēdzēja stāsti un atmiņas par čekas darbību. Rakstus atrada laikraksta arhīvā, un par autoru identificēja Jūliju Lāci. Tas bija iemesls viņa krišanai nežēlibā, un par viņa likteni līdz šai baltai dienai nav nekādu ziņu. Pēteris Blaus šodien ir laikraksta „Rīgas Ziņas” redaktors, un vienu otru reizi viņa raksti lasāmi „Dzimtenes Balsī”.

Vēlēšanās Baigajā gadā mēģināja sastādīt arī pilsonisko sarakstu, bet sastādītājus apcietināja. Vēlētājiem bija jāapmierinās tikai ar vienu sarakstu... Traģikomēdija turpinājās netraucēta: jaunievēlētā Saeima nolēma pazemīgi lūgt Padomju savienību, lai tā uzņem Latviju brālīgo tautu saimē par pilntiesīgu locekli... Tas notika 5. augustā.

Kad delegācija brauca no Maskavas mājās, tās svinīgai sagaidīšanai bija darīts viss iespējamais. Laikrakstu pārstāvjiem bija jādodas delegācijai pretī līdz Kokneses stacijai. Es biju norīkots no Brīvās Zemes redakcijas. Kokneses stacijā stāvēja goda sardze un norīkotie sagaidītāji. Maskavas vilcienam pieturot, atskanēja pūtēju orķestra spēlēts maršs. Uz salonvagona kāpnēm parādījās Jūlijs Lācis un svinīgi paziņoja „Priecīgo vēsti”, ka Latvija uzņemta Padomju savienības tautu saimē. Kad žurnālistus ielaida salonvagonā, tur jau plūda šampanietis: uzstājās prof. Kirchenšteins. Ģenerālis Dambītis jūsmīgi stāstīja, cik draudzīgs pret viņu bijis pats varenais Staļins, cik mīļi latviešu delegācija uzņemta.

Parunājot zem četrām acīm ar dažu labu delegātu, to valoda kļuva zobgalīga. Stāstīja, ka Kirchenšteins vaiga sviedros rakstījis garu runu, ko teikt Augstajā Padomē. Kad nākusi viņa kārtā uzstāties, viņam priekšā nolikts jau gatavs teksts, kurū atlicis tikai nolasīt. Viens no delegātiem rādīja dažādām mantām pieblīvētos kofeņus kupeju plauktos, skaidrodams žurnālistiem, ka katrs delegāts saņēmis braukšanas izdevumiem 1.000 rubļus — Jūdasa rubļus par latviešu tautas nodošanu... Rīgā delegāciju apsveica ar dziesmām operas koris Teodora Reitera vadībā. Otrā dienā laik-

raksti bija pilni jūsmīgiem aprakstiem par notikušo pievienošanu, delegācijas Maskavas braucienu, Latvijas uzņemšanas farsu un braucienu mājās.

Sākās baigās dienas un naktis. Iekšlietu ministrijas pagrabus steigā pārbūvēja cilvēku spīdzināšanai. Ik naktis notika apcietināšanas.

Dabūjis vilka pasi Brīvajā Zemē, un bez darba palicis, sāku meklēt „taisnību”, jo neapzinājos nodarījis nekāda grēka. Virināju dažādu iestāžu durvis, bet ne darba, ne taisnības neatradu. Beidzot Jānis Niedra iežēlojās par mani un uzdeva man VAP'am sastādīt gada grāmatu — kalendāru 1941. gadam. Darbu veicu pāris mēnešos, bet tas nemaz nebija tik viegls, jo bija nepieciešami piemēroti raksti. Piemēram, es kādu rakstu atradu „Padomju Latvijā”, kas, pēc mana prāta, bija varen ideoloģisks. Visi raksti gāja caur cenzora — komūnisma ideoloģijas speciālista rokām, un te nu sanāca manas lielās nepatīkšanas.

Iesaucā mani cenzora kabinetā un pirmais jautājums bija: „Kur jūs ņemāt šo rakstu?”

— No Padomju Latvijas, tur tas bija ievadraksts.

— Var redzēt, ka ne jums, ne rakstītājam nav ne mazākās jēgas par komūnismu.

Kad gada grāmata bija iespiesta, biju atkal bez darba, un pat Niedra izvairījās no manis, jo pie viņa nāca bariem darba meklētāju. Pat rakstnieks Skuju Frīdis bija atnesis savas dzejas, kas VAP'a atbildīgajiem darbiniekiem sagādāja lielu jautribu — vai gan šis bijušais Iekšlietu ministrs esot aizmirsis, ka savā laikā bijis noteicējs par politisko pārvaldi, kas bāzusi cietumos un spīdzinājusi strādniekus! Tagad viņam neesot kauna piedāvāt savas dzejas!

Pēc pirmajiem samērā mierīgajiem Padomju okupācijas mēnešiem sākās satraukuma pilnas dienas. Sāka darboties čeka, un viens pēc otra pazuda, lielāko tiesu naktīs, kad notika apcietināšanas.

Viens no pirmajiem upuriem bija mākslinieks Ernests Brastiņš. Brastiņš bija Dievturu draudzes vadonis, bet ar politiku nenodarbojās. Visai pazīstams ar savu Melno grāmatu bija kļuvis K. Vīcups. Grāmatā bija notēlotā dažu personu loma pirmajos komunistu varas gados.

Baigā gada sākumā Vīcups mierīgi sēdēja švarca kafejnīcā, bet drīz vien pazuda bez pēdām. Kārlim Upītim bija plaša grāmata par pulkveža Fr. Briēža un viņa paša personīgajiem pārdzīvojumiem Maskavas čekas moku kambaros. Baigajā gadā viņu sameklēja un aizveda... Tāds pats liktenis sagaidīja pazīstamo latviešu žurnālistu A. Avotu, Jaunāko Ziņu redaktoru J. Benjamiņu, žurnālistu A. Bērziņu, lai minētu tikai avīžnieku aprindas. Šķita, ka apcietināšanas notika pēc zināma plāna.

Bijušās Iekšlietu ministrijas ēka Stabu un Brīvības ielas stūrī kļuva par čekas mitekli. Nebija noslēpums, ka cilvēkus tur veda nopratināšanai. Dažs, ja tika brīvībā, iznāca no turienes dažās stundās nosirmojis...

Vēl šodien, vairāk nekā pēc divdesmit gadiem, atceroties Baigo gadu, šausmās nodreb sirds. Tie, kas nav to pieredzējuši, nemūžam nesapratīs tā laika baigo bezcerību un mēmo izmisumu.

Bija cilvēki, kas tūlīt pēc lielnieku iebrukšanas mūsu zemē mēģināja pielāgoties jaunajiem apstākļiem un centās nodrošināt savu stāvokli. Lielākā cilvēku daļa dzīvoja nemitīgās bailēs. Sevišķi to izjuta aizsargi, jo no viņu vidus nāca pirmie upuri. Tikpat lielu neiecietību komunisti izrādīja korporāciju piederīgajiem.

Laikrakstu redakcijās sākumā palika visi agrākie darbinieki un šķita, ka viss ritēs pa vecam. Tikai katrā redakcijā iecēla komisāru — komunistu uzticības vīru.

Brīvā Zemē tāds bija Būcēns, ieradies no Maskavas. Viņš bija simpatisks un nebūt neatgādināja komunistu partijas cilvēku. Viņš nemaisījās redakcijas darbā un atļāva katram strādāt pa savam prātam.

Kādu dienu redakcijā ieradās bijušais baptistu mācītājs Būcēns, kas Latvijas laikā bija pildījis cenzora pienākumus pastā. Teicās ieradies satikt brāļadēlu, kas esot ieradies no Maskavas un esot komisārs redakcijā. Jautāts, vai viņam, kādreizējam garīdzniekam, klātos satīties ar komunistu varas vīru, Būcēns atbildēja:

— Kāpēc ne? Dievs tak stāv par komunistiem!

Baigajā gadā būt bez darba nozīmēja, ka esi atzīts par kaitīgu komunistu režīmam.

Klauvēju pie daudzu iespaidīgu vīru durvīm, kas kādreiz bija bijuši labi paziņas, pat draugi. Cerēju, ka vismaz kāds sapratīs manu stāvokli un palīdzēs, bet piedzīvoju rūgtu vilšanos.

Kādā dienā uzzināju, ka par Viļa Lāča sekretāru strādā Jānis Springis. Šo lāga zēnu pazinu ļoti labi, bijām draugos. Reiz, kad strādāju ilustrētajā žurnālā Nedēļa, tur ieradās kāds jauneklis un teica, ka vēloties mācīties par žurnālistu. Tas bija Jānis Springis. Vēlāk viņš sāka strādāt Jaunākās Ziņās un Atpūtā. Tad viņu nosūtīja par korespondentu uz Liepāju. Kā viņš bija kļuvis par Viļa Lāča sekretāru, nezinu, jo grūti iedomāties, ka viņš būtu komūnists.

Piezvanīju viņam uz pili un lūdzu pieņemt. Atbilde bija:

— Labprāt, katrā laikā!

Lai tiktu ministru prezidenta sekretāra kabinetā, bija jāiet cauri vairākiem posteņiem, kur visur prasīja dokumentus.

Beidzot biju Springa kabinetā. Tas bija iekārtots glīti, ar ādas sēdekļiem un gleznām pie sienām. Nebijām vairākus gadus redzējušies, smaidīgs kā vienmēr, viņš saņēma mani un klausījās manā bēdu stāstā.

— Ir pavisam slikti, ka esi bez darba, to tagad nedrīkst atļauties neviens, mēģināsim ko darīt tavā labā! — Un Springis zvanīja uz valsts spiestuvi, kurū

tagad vadīja bijušais Jaunāko Ziņu cinkografs. Runājot viņa seja stiepās garumā. Sarunu beidzis, viņš rezignēti paskaidroja, ka spiestuve darbu samazinot...

— Vai vari uzminēt, kas vēl mani uzmeklējis un sēdējis tajā pašā krēslā, kur tu tagad sēdi? — pēkšņi iejautājās Springīis, — Emīlija Benjamiņa!

— Ko tad viņa no tevis vēlējas?

— Viņa ārkārtīgi sirsnīgi lūdza, lai atstāj viņai namu Krišjāņa Barona ielā ar visu iekārtu. Protams, nevarēju viņai līdzēt, jo tas stāv pāri manām iespējām. Mani apmeklēja arī Jānis Benjamiņš un teica, ka es vienīgais varot viņu glābt. Viņam acīs bija asaras.

— Vai tad viņam bija kādi panākumi? — iejautājās.

— Jā. Viņam apsolīta nama pārvaldnieka vieta.

Springīis minēja vēl dažus vārdus, kur varētu mēģināt meklēt darbu, ar to mana saruna ar Viļa Lāča sekretāru beidzās. Vēl tanī pašā dienā griezās pie tabakas tresta vadītāja A. Galenieka, bet bez panākumiem.

Nolēmu iet pie Pēterļa Blaua, kas sēdēja bijušajā Saīmas namā. Kad noteiktajā laikā ieradās pieņemšanā, atkal bija jāiet no vienas caurlaides pie otras, katrai uzrādot dokumentus. Gaidīju kādas trīs stundas, kamēr tiku kabinetā, kur Blaus mani pavisam vēsi pieņēma.

— Neaizmirsti, ka vairs nav vecie buržuju un kapitālistu laiki, — viņš man atgādināja, — kad ar protekcijām varēja ieņemt labus amatus. Tagad vispirms jādabū kadru daļas atsauksme, kur noskaidros tavu personību, tad tikai vari skatīties pēc darba.

Lūdzu, lai viņš man visžēlīgi neliedz savu ieteikumu

varenaļai kadru daļai, bet saņēmu noraidīgu atbildi:

— Es tādas nedodu. Bet tu vari iet pie Kirchenšteina, dzirdēju, ka viņš atsauksmes dodot.

Mana audience beidzās.

Augstās Padomes priekšsēdis mani pieņēma pavisam vēsi. Uzklaušit manu bēdu stāstu viņš uzklaušīja, bet tas viņu neaizkustināja. Viņa pirmais jautājums bija:

— Kādas bija jūsu attieksmes ar Kārli Ulmani?

— Tādas pašas kā jūsu. Esmu Ulmani redzējis no tālienes tikpat daudz, cik katrs preses darbinieks.

Tad viņš nikni šķendējās par kādu rakstu avīzē, bet tomēr man ieteikumu kādai darba vietai iedeļa. Netiku tur iekšā ar visu augsto ieteikumu...

Beidzot gāju pie „Turības” vadītāja J. Vilciņa, kas man izgādāja darbu, neieskaitot mani štatā. Pēc divi mēnešiem kadras daļas vadītājs mani izmeta ārā, un biju atkal bezdarbnieks. Vēl kādu laiku bija cerība, ka Saeimas loceklis K. Dzelzītis pildīs solījumu un pagādās darbu tirdzniecības trestā, bet, padzirdējis, ka esmu strādājis Brīvās Zemes redakcijā, kļuva domīgs un tā ir darbu nesagādāja.

Tuvojās pavasaris, un manas cerības bija pagaisušas, bet laimējās: mani pieņēma par pirts un kokzāģētavas pārziņa palīgu Daugavgrīvas ielā. Pirts pārziņis bija Alfrēds Teriņš, reti jauks cilvēks, sapratāmijs it labi. Vēlāk pat sadraudzējāmijs. Viņam šis darbs nebija svešs un viņš man allaž palīdzēja.

Kaŗa draudi pieauga. Nāca rīkojumi, ka pirtīm jādarbojas 24 stundas. Man bija jāpaliek pirtī dienu un nakti. Kad nāca liktenīgais 14. jūnijs, kas daudzus, tik daudzus aizrāva nāvei un neziņai pretī Sibīrijas

klajumos, es biju glābts, jo atrados darbā pirtī, kas meklētājiem nebija zināms.

Sākās Vācijas-Padomju Savienības karš. Es ciņu un juku dienas pārļaidu savā pirtī un uz dzīvokli Brīvības ielā gāju tikai tad, kad vācieši jau bija Rīgas ielās.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

XX

VĀCU OKUPĀCIJAS GADI
ZIEDU LAIKI LATVIEŠU GRĀMATAI
UN PRESEI
GRĀMATU VEIKALA ĪPAŠNIEKS
A. KVIESIS ATSTĀJ RĪGU
DODOTIES SVEŠUMĀ

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
 EASTASIAN LIBRARY
 540 EAST 57TH STREET
 CHICAGO, ILLINOIS 60637
 TEL: 773-936-3300

Kad 1941. gada 1. jūlijā Rīgā ienāca vācu karaspēks, iedzīvotāji uzgavilēja atbrīvotājiem, kas bija padzinuši no mūsu zemes lielniekus. Ielās notika manifestācijas un radiofonā atskanēja tautas lūgšana Dievs, svētī Latviju.

Preses ļaudis traucās uz Brīvās Zemes redakciju Blaumaņa ielā. Žurnālisti strādāja trauksmainā steigā, lai nodotu manuskriptus iespiešanai. Kioskos parādījās vispirms Brīvās Zemes numurs ar patriotisku saturu, pēc tam Tēvija. Arturs Kroders gāja kā spārnos, jo tie iznāca viņa redakcijā. Apspriedes par jauno Latvijas ministru kabinetu jau Rīgas latviešu biedrībā bija notikušas un ministru kabineta locekļi izraudzīti. Pirmajā Tēvijas numurā bija jāparādās viņu vārdiem. Bet Kroders atgriezās redakcijā drūms kā lietus mākonis: bija aizliegts publicēt paziņojumu par Latvijas valdības nodibināšanos!

Tas bija pirmais vērmeļu piliens atbrīvošanas prieka kausā. Latvija bija gan atpestīta no lielnieku varas, bet atbrīvotāji paši gribēja kļūt par valdniekiem iekārotajā zemē.

Sākās vācu okupācijas gadi. Nodibinājās zemes pārvalde, kurā noteikšana bija vāciešiem. Igaunija, Latvija un Lietuva kopīgi iemantoja Austrumzemes vārdu. Blakus vācu iestādēm sāka darbu latviešu pašpārvalde ar nodaļām — ģenerāldirekcijām. Par galveno ģenerāldirektoru kļuva ģenerālis O. Dankers. Ģenerāldirekcijām bija izpildāmi vācu rīkojumi. Vācieši noraidīja prasības par Latvijas valsts un armijas atjauno-

šanu, atļāva formēt vienīgi kārtības dienesta bataljonus.

1943. gadā vācieši sāka dibināt latviešu kauju vienību — latviešu leģionu. Latviešu ģenerāldirektori gan uzstājās pret to, ka latviešu kauju vienības drīkst formēt tikai pēc Latvijas neatkarības atzīšanas, bet bija spiesti piekāpties vācu prasību priekšā.

Tapa latviešu leģions, kuŗa karavīri varonīgi cīnījās pie Leningradas un Volchovas un Otrā pasaules kara beigu posmā pārcilvēcīgiem izmisuma spēkiem aizstāvēja Kurzemes cietoksni.

Vācu okupācijas gados varēja iznākt tikai viens latviešu dienas laikraksts Tēvija ar atbildīgo redaktoru Pāvilu Klānu. Vienīgā laikraksta redakcijā darbs bija vienīgi nelielam žurnālistu skaitam, pārējiem nodarbošanās bija meklējama citur. Es paliku pirts pārziņa amatā, vēlāk manā pārziņā bija veselas trīs pirtis, un mani draugi sāka mani svinīgi dēvēt par „pīršu” direktoru. Darbs jau nebija grūts, jo pirtis bija atvērtas vienīgi sestdienās, pirmdienās bija pārvaldē iesniedzami pārskati un norēķini. Man bija jārūpējas par kurināmo materiālu un nepieciešamajiem remontiem. Vasaras mēnešos nāca klāt rūpes par Ķīsezera peldētavu. Tas bija pats patīkamākais darbs. Iegādājos laivu ciemiņu vizināšanai.

Visgrūtāk man bija paiet garām geto žogam Latgales priekšpilsētā, gar to veda mans ceļš uz darbu. Tik smagi bija skatīt nelaimīgos ieslodzītos, bet nebija manos spēkos viņiem palīdzēt.

Vācu okupācija atnesa ziedu laikus latviešu grāmatai un preseī. Sekmīgi darbojās latviešu grāmatu apgādi: Grāmatu Draugs, Latvju grāmata mācītāja E. Ķiploka vadībā, Tēvijas līdzizdevēja E. Kreišmaņa apgāds, M. Goppera Zelta Ābele, J. Kadiļa, Kārļa Rasiņa, A. Gulbja, A. Māliša un citi apgādi. Katrs apgāds laida klajā jaunas grāmatas un tās visas ķertin izķēra tanī pašā dienā. Apgādi sadalīja grāmatas grāmatu veikaliem pēc saraksta. Pie grāmatu veikaliem rindas bija garākas nekā pēc maizes, un plaukti bija momentā izpārdoti, tikko bija saņemts jauno grāmatu sūtījums. Pirka visu, daudz neprasot pēc satura, jo grāmata bija gandrīz vienīgais dāvināšanas objekts kara saimniecības grūtumā, kad viss dzīvei nepieciešamais bija normēts līdz minimumam. Lai tiktu pie grāmatas, cilvēki naudas vietā piedāvāja lauku ražojumus, vecā maiņas tirdzniecība bija atkal godā...

Vienīgais latviešu laikraksts Tēvija iznāca lielā tirāžā, tāpat provinces laikrakstu lasītāju skaits augtin augs. Vienīgi žurnālistiem un redaktoriem bija grūti atrast darbu savā arodā un tie meklēja darbu dažādās atjaunotajās iestādēs: Arvīds Klāvsons, Heinrichs Zariņš, Jānis Kārklīšs, Arturs Kroders un daudzi citi.

Piršu lietas man negāja pie sirds. Darbs jau nebija grūts, bet jutos tajā kā sapīts. Domāju par grāmatu veikala atvēršanu, jo interese par grāmatām bija liela.

Man talkā nāca laimīgs gadījums — bijušajā Elizabetes, tagadējā Valtera von Plettenberga ielā, īpašniece meklēja pircēju savam nošu un grāmatu veikalam. Viņa bija pianiste, beigusi Latvijas konservatoriju, veikalu lietas viņai neveicās, un nu viņa pārdeva savu veikalu ar visu iekārtu.

Prasītās naudas — 5.000 vācu marku — man nebija, bet pārdevēja man tik ļoti uzticējās, ka apmierinājās tikai ar maniem vekseljiem. Noslēdzām līgumu, un es kļuvu grāmatu veikala īpašnieks. Veikalā bija daudz nošu, vācu un krievu grāmatas, bet latviešu — neviens. Vācu okupācijas iestādes bija atļāvušas darboties zināmam grāmatu veikalu skaitam, kas bija tiesīgi saņemt no izdevniecībām grāmatas pārdošanai. Mans jaunais veikals šinī sarakstā neietilpa. Biju pārliccināts, ka atļauju dabūšu, bet biju gauži vilies. Izmēģinājos visās iestādēs, bet atdūros uz pavisam noteiktu nē. Biju spiests darboties bez atļaujas. Ievietoju Tēvijā sludinājumu, ka atveŗu jaunu grāmatu veikalu. Kad atvēršanas dienā ierados veikalā, atradu priekšā garu pircēju rindu. Dažās stundās veikals bija izpirkts, kasierei nebija laika naudu skaitīt, to vienkārši sameta kasē. Izrādījās, ka pirmajā dienā ieņemtās 3.000 markas — puse parāda bija nokārtota!

Atlika vienīgi jautāt, ko lai daru tālāk, jo bez pre-

cēm taču nevarēju tirgoties. Vācieši bija nodibinājuši papīru sadales centrāli, kur papīru sadali veikallem kārtoja Tepfera kundze. Viņa man izrādīja vislielāko labvēlību, un mans veikals dabūja bagātīgi jo bagātīgi atļaujas dažnedažādu papīru iegādei. Tāpat man palīdzēja E. Benjamiņas un J. Kukura lieltirgotavu vadītāji, un es varēju lepoties ne tikai ar ietinamiem, vēstuļu un cigarešu papīriem, bet arī ar dārgu un retu zīmēšanas papīru, kuŗu Rīgā meklēja kā ar uguni. Vislielāko peļņu tomēr deva cigarešu papīrs.

Grāmatu atļaujas tomēr nedabūju, un pēc tam velti lūdzos apgādus: bez atļaujām nevarot dot! Sāku meklēt grāmatas. J. Rauskam Valkā krājumā bija lielāks skaits dažādu izdevumu vēl no Latvijas pirmajiem gadiem, to starpā arī Ed. Virzas pirmie dzejoļu izdevumi. Rauskas grāmatīņas nonāca mana veikala plauktos un tās raušus izrāva. J. Rozes grāmatu veikals nodeva man lielāku krājumu lugu — tās izpirka dažās dienās. Turības direktors J. Vilciņš no savām noliktavām nodeva man veselu vezumu krievu grāmatu, kuŗas Baigajā gadā komunisti bija savākuši sadedzināšanai. Tie bija vērtīgi labāko krievu rakstnieku darbi, visi aizgāja dažās dienās.

Bet manā veikalā nonāca arī vērtīgas, skaistas, greznas grāmatas, kas bija iznākušas Latvijas neatkarības gados. Cilvēki grūtām sirdīm šķīrās no tām, lai mazliet uzlabotu savu kaŗa laiku plāno maizes rīcienu. Bija atkal cilvēki, kas par retajiem izdevumiem maksāja katru cenu, lai tikai tos iegūtu savā īpašumā.

Mans veikals plauka ātri. Parāds bija dažos mēnešos samaksāts. Pie manis allaž iegriezās draugi papriecāties par maniem panākumiem.

Vācu okupācijas vara sāka rīkoties enerģiski jau ar pirmo dienu. Vispirms centās rast dzīvību visās dzīves nozarēs, iekārtojot to pēc jau iepriekš sastādīta plāna. Visos pasākumos bija paredzēti savi uzticības vīri un pilnvarotas personas. Darbam bija jāturpinās bez pārtraukuma. Lielinieku nacionālizētos uzņēmumos un privātos veikalos iecēla pārzīņus no vietējiem iedzīvotājiem, kam varēja uzticēties. Tā viens otrs latvietis tika par veikala vai uzņēmuma vadītāju, kaut gan nekad šajā nozarē nebija darbojies.

Tā dziedātāja M. Sakse tika iecelta par juveliera veikala vadītāju, lai gan šis darbs viņai bija pilnīgi svešs. Rīgas pilsētas tirdzniecības daļas sekretārs Osvalds Briedis kļuva par gatavu drēbju veikala pārzīni. Žurnālists un redaktors Ernests Blanks — apavu veikala principāls. Saimniecisks darbinieks Aleksandrs Kārklīņš — sabiedrības Grāmatnieks direktoru. Rakstnieks Jānis Grīns vadīja Valtera un Rapas plašo pasākumu. V. Ķuzes šokolādes fabriku vadīja Rūdolfs Veidemans. Bija vēl vesela rinda pasākumu, kuŗus nodeva latviešu rokās. Atvērās arī jauni vācu veikali, kas bija bagāti vācu precēm no Vācijas.

Atļauju darboties saņēma arī agrākie latviešu grāmatu veikali, starp kuŗiem bija A. Gulbja, J. Rozes un Kārļa Rasīņa izdevniecības, Emīlijas Benjaminas un J. Kukura rakstāmlietu lieltirgotavas.

Vācu laikā zelta laiki bija latviešu grāmatu izdevējiem, jo katra jauna grāmata tika dažās dienās izķerta. Vissekmīgāk darbojās Grāmatu Drauga un M. Goppera apgādi.

Vācu okupācijas gados rīdziniekiem bija jāizbauda

visi kara laika ierobežojumi. Tos ikviens izjuta uz kara soļa.

Viens no šādiem ierobežojumiem bija noteikums, ka naktīs nedrīkstēja bez atļaujas parādīties ielās. Atļaujas ierobežotā skaitā izdeva kara komandantūra. Tās izdeva personām, kas veica nakts darbu kādā iestādē, laikrakstu spiestuvēs, u. t. t.

Bet ne jau katru reizi šos noteikumus bija iespējams ievērot. Sevišķi, ja draugu pulciņā jutās it omulīgi. Ja galvas iesilušas, tad valodas kļuvušas skaļākas. Ja vēl atskanējušas jautras dziesmas un uz galda raugās pretim vesela bagātība: garšīgi ēdieni un pudeļu baterijas ar stiprākiem padzēriem. Tad aizmirstas visas aizlieguma stundas. Bet stundenis rāda pāri pusnaktij.

Tomēr jāšķīras. Jāriskē iet mājās bez atļaujas kabatā. Tas nu gadījās arī šo rindiņu rakstītājam. Biju pie labiem draugiem. Tie bija: Dailes teātra administrators Jānis Kājiņš un literāts Felikss Krusa. Viņi abi dzīvoja Lāčplēša ielā iepretim Akas ielai. Devos mājās ar iesilušu galvu pēc jautri pavadītām stundām. Tur nekā netrūka. Valdīja jautrība un liela sirsnība. Bija grūti šķirties.

Es dzīvoju Brīvības un Matīsu ielu blokos. Gājienam mājup izvēlējos klusāku ceļu pa Akas ielu. Neesmu vēl pagājis dažus soļus, kad atskan sauciens „Halt!”.

Jūtu, ka nebūs labi. Tātad vācu patruļa. Prasa uzrādīt nakts atļauju. Protams, man tādas nav. Dzērumā grābstos pa kabatām, lai uzrādītu kādu nebūt personības apliecību. Beidzot kaut kādu papīru atrodu un sniedzu to vācietim. Viņš skatās nesaprašanā uz mani un beidzot atdod atpakaļ manu papīru un saka: „Er ist gesoffen!”

Mierīgi soļoju mājās. Otrā dienā esmu nemierīgs un gribu redzēt, kādu tad papīru esmu uzrādījis vācietim. Esmu pārsteigts. Redzu, ka esmu rādījis rēķinu par pirts vajadzībām maksātiem ķieģeļiem.

Klausoties manu stāstījumu par nakts gājiena piedzīvojumu, draugiem bija ilgi ko smieties un zoboties, kā izgājis „piršu” direktoram.

Pēkšņais lielnieku iebrukums Jelgavā, kuŗa uzlidojums un lielgabalu ugunis tika pilnīgi iznīcināta, radīja galīgu apjukumu un satraukumu Rīgā. Neviens vairs nejutās drošs, visi centās pēdējā brīdī atstāt pilsētu. To rindas, kas vēlējās saņemt izbaukšanas atļaujas, auga augumā.

1944. gada augusta mēnesī Rīgu atstāja bijušais valsts prezidents A. Kviesis ar ģimeni. Liels izvadītāju pulks Daugavmalā no viņa atvadījās, bet tad Rīgu ap-lidoja vēsts, A. Kviesis uz kuģa pēkšņi miris.

Jau kāpjot uz kuģa Daugavmalā, A. Kviesis juties slikti. Sirds sāpēja, atstājot dzimtenes krastu un dodoties svešumā pretim nezināmam liktenim.

Viņa mirstīgās atliekas nogādāja atpakaļ Rīgā. Apbedīja Meža kapos, stāvot goda sardzei pie kapa.

Bija miris Saeimas vēlēts valsts prezidents, trešais pēc skaita. Pirmais bija J. Čakste, otrais — G. Zemgals. A. Kviesis bija 1., 2. un 3. Saeimas deputāts un Zemnieku savienības loceklis. Visas partijas viņu cieņīja kā humānu cilvēku, kas bija iecietīgs pret visu uzskatiem.

Par valsts prezidentu A. Kviesi pirmo reizi ievēlēja 1930. gada aprīlī, otru reizi — 1933. gadā.

Par 15. maija apvērsumu A. Kviesis dabūja zināt tikai otrā rītā, kad tas bija noticis.

Kopš Jelgavas krišanas neviens vairs neticēja droši nātājiem rakstiem, ka nedraud briesmas, ka vācu karaspēks un latviešu leģionāri atsit krievu uzbrukumus. Cauri Rīgai plūda nepārtrauktas bēgļu straumes prom uz Kurzemi. Lauku ļaudis bija atstājuši mājas likteņa ziņā un, ar dažiem lopiņiem pavadā, meklēja patvērumu Kurzemes pusē vai Vāczemē.

Naktīs sākās krievu uzlidojumi, gan liela posta nedarot. Tomēr nomestās bumbas un ugunsgrēki pāniku pavairoja, un kuģi no Daugavmalas uz Vāciju atstāja baiļu pārņemtu bēgļu pilni.

Daudzi nevarēja izšķirties, ko darīt. Bija žēl atstāt dzimteni un iet pretī nezināmai nākotnei. Kāda balss čukstēja nemitīgi: „Paliec, paliec...” Diena pēc dienas gāja neziņā.

Pēkšņi pie manis ieradās F. Krusa un vaicāja, ko darišu. Teicu, ka nevaru izšķirties. — Tev jābrauc. Arī Jānim Kājiņam! — Viņš izvelk kādu propagandas lappeli, kurā lamu vārdi Kājiņam un man. Man piedzeļots, ka esot darbojies Rīgas radiofonā, sajaucot mani ar Osvaldu Porieti. Bet ej nu meklē taisnību. A. Stašāns ieteic iegādāties izbraukšanas atļauju, bet vēl nogaidīt, varbūt notiek brīnums.

Bet brīnums nenāk... Kādā septembra rītā uzkāpju kuģi, lai dotos svešumam pretī. Paliek mana sapņu zeme, mana šūpuļa liksts, manas baltās un nebaltās dienas...

Sākas mans trimdnieka ceļš.

PĒCVĀRDS

The first part of the book is devoted to a general introduction to the subject of the history of the world, and to a description of the various methods which have been employed by historians in the pursuit of their science.

The second part of the book is devoted to a description of the various methods which have been employed by historians in the pursuit of their science.

The third part of the book is devoted to a description of the various methods which have been employed by historians in the pursuit of their science.

The fourth part of the book is devoted to a description of the various methods which have been employed by historians in the pursuit of their science.

The fifth part of the book is devoted to a description of the various methods which have been employed by historians in the pursuit of their science.

The sixth part of the book is devoted to a description of the various methods which have been employed by historians in the pursuit of their science.

Ilgi šaubījos — rakstīt? nerakstīt? Savā dzīvē neesmu gāzis lielus kalnus, neesmu arī risinājis lielas problēmas. Kam mana dzīve ar tās notikumiem un sīkumiem?

Šaubas auga augumā, kad mans labākais draugs un kopīgo ceļubiedrs redaktors Jānis Kārklīņš nāca klajā ar savām atmiņām Latvijas Preses Karalī. Grāmata spilgti uzrakstīta un tajā daudz kas no tā, kas mūsu dzīvē krustojies vai gājis līdztekus.

Paziņas un draugi neatlaidās — raksti, raksti! Pa-devos kārdinājumam. Un manas žurnālista atmiņas nu ierauga dienas gaismu. Nebiju domājis kļūt par žurnālistu. Ierosinātājs bija Jānis Kārklīņš, viņš mani ievīlka laikraksta darbā.

Laika ritējumā daudz kas pagājis. Tomēr tik daudzas sejas vēl šodien dzīvas.

Ne vienmēr mans dzīves ceļš bijis bez grumbuļiem. Atceros, krievu armijā aizgāju par savvaļnieku, lai ātrāk tiktu vaļā. Pēc gada kalpošanas bija jāiztur pārbaudījums paša divīzijas komandiera priekšā. Braši soļojot, man paīra mugursomas saīte un vīsa kaŗavīra bagātība īzbīra komandiera acu priekšā — bīju pārbaudījumā īzkritis. Tas pats notīka pēc gada apmācībās. Leītnanta pakāpe tā īr man aizgāja secen. Nelaimē bīja sava laīme, jo Pīrmā pasaules kaŗā, kad vīrsnīekus īsīsauca, es tīku vaļā.

Nav man bījis kareīvja stājas, neesmu bījis varonīs, tomēr esmu daudz rakstījis par kaŗavīru dzīves gaitām gan kauju laukos, gan frontes aizmugurē.

Arī žurnālista gaitās esmu bijis pelēks ierindnieks, kas godam centies veikt žurnālista misiju. Esmu laimīgs, ka varēju strādāt Latvijas visspilgtākajos gados. Biju veco strēlnieku rindās, redzējis viņu varonīgās cīņas un norietu. Piedzīvoju Latvijas tapšanu, uzplaukumu, bojā eju, Baigo gadu un vācu okupāciju. Visi šie gadi atspoguļojas manās atmiņās, tos tagad nododu lasītājiem.

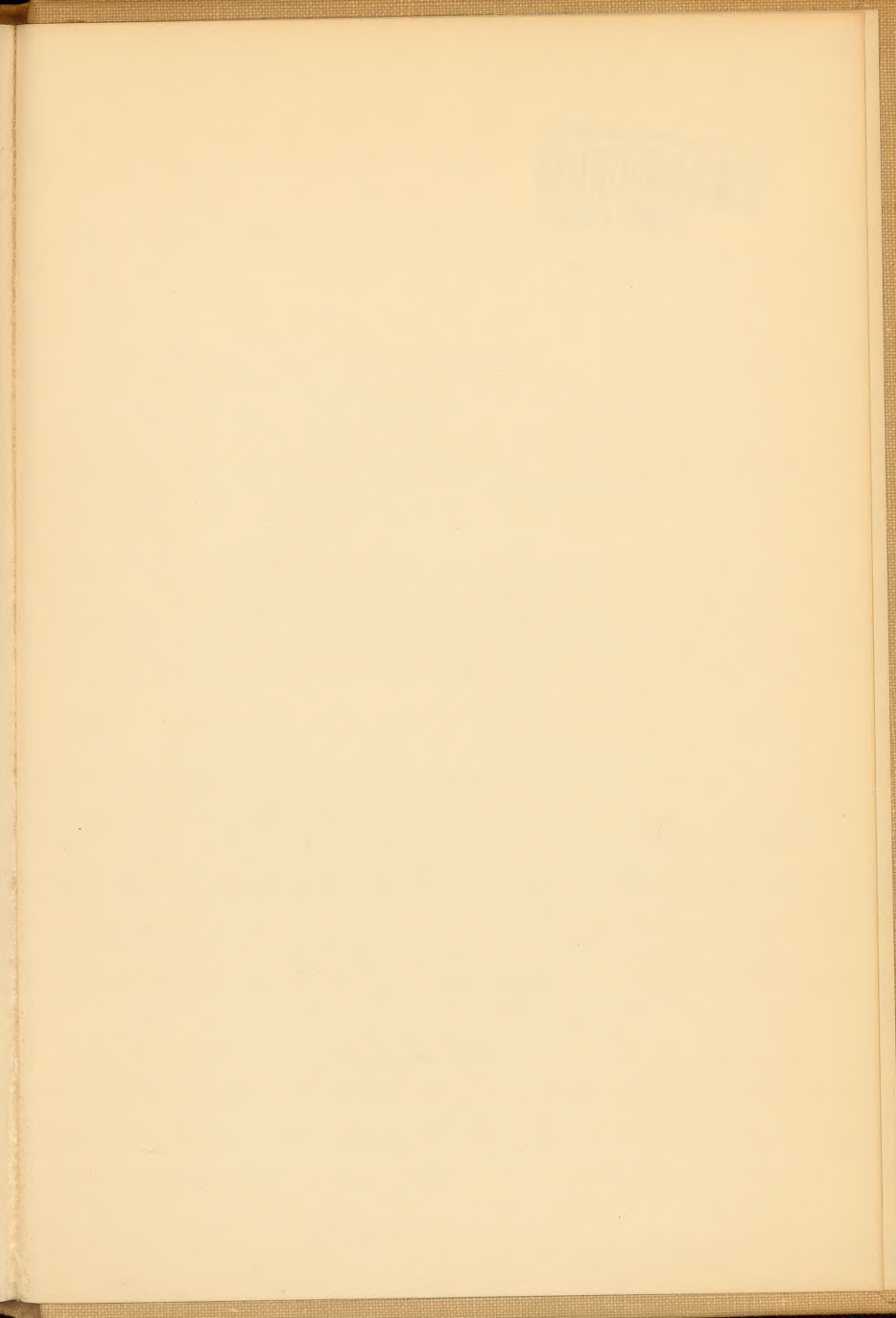
Žurnālista gaitās esmu centies godam pildīt preses darbinieka pienākumus tā, lai vislabāk kalpotu savai tautai. Ne vienmēr tas bijis viegli. Žurnālista dzīve bieži vien vārās kā raganu katlā, bez atelpas, mūžīgā steigā. Rozēm kaisīta tā nav. Un tomēr tā bijusi mana dzīve.

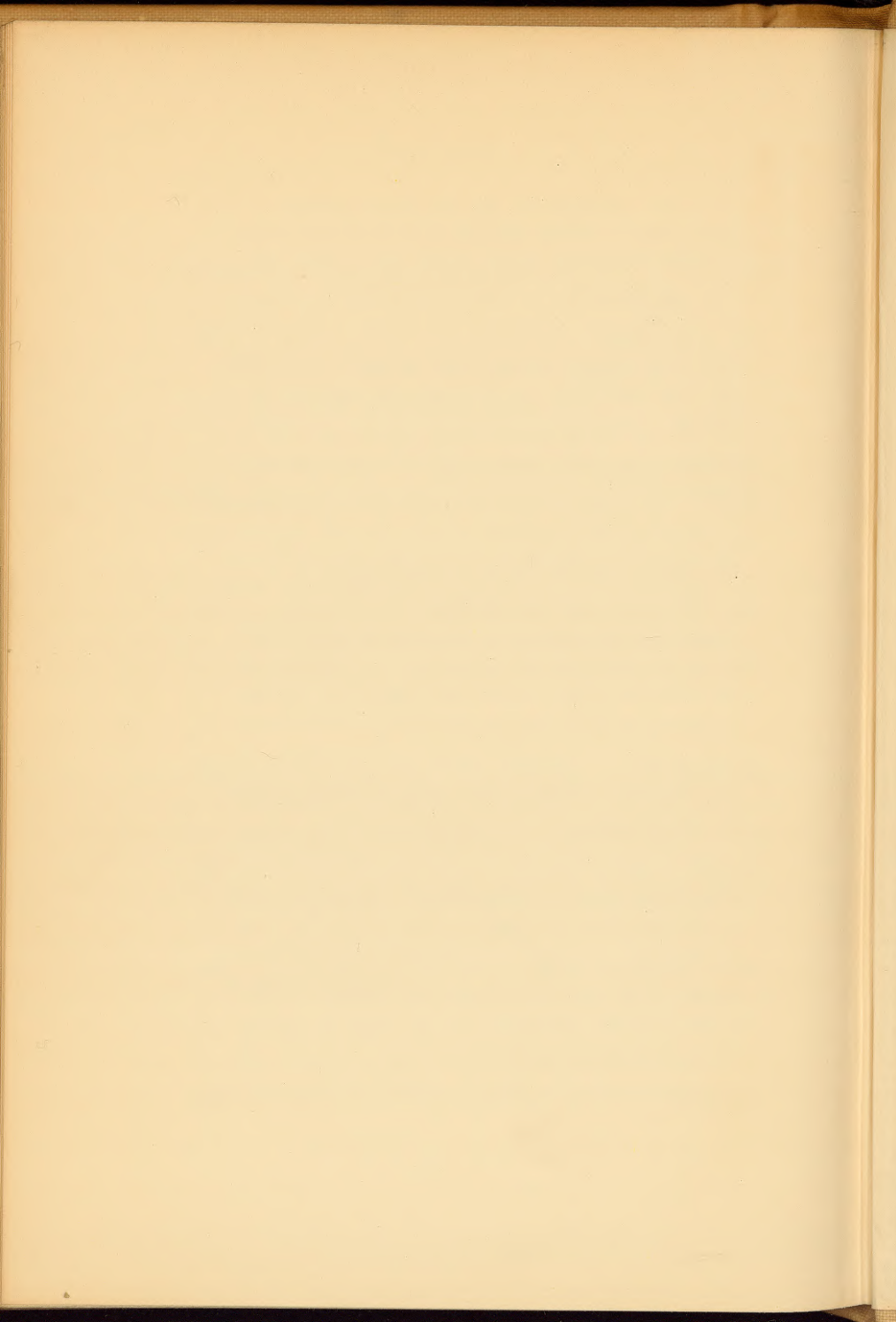
SATURĀ:

Ievadam	5
Manā sapņu zemē	7
Draudzes skolā — Ziedoņa sapnis — Piektais gads — Uz Atraitnes dēla pilsētu — Kā kļuva kolportieris — Studiju gadi Rīgā	
Pirmais pasaules karš	21
Divas pasaules — Latviešu strēlnieku vēsturiskā loma — Latviešu strēlnieku pirmās kaujas — Pēc jūlija kaujām — Varoņpuikas — Frontes žurnāls „Latviešu Strēlnieki” — Legendārās cīņas Nāves salā	
Vēsturiskās 1916./17. gada Ziemsvētku un janvāra kaujas	41
Kādi bija vācu nocietinājumi — Pēc Krievijas 1917. gada februāra revolūcijas — Strēlnieki nokļūst lielnieku pavadā — Brāļošanās frontē — Cīņas pret sabrukumu — Brāļošanās sekas — Rīga krīt	
Vācu okupācija 1918. gadā	59
„Zelta zirgs” Limbažos — Pirmie kucēni jāslicina	
Latvijas valsts proklamēšanas priekšvakarā	67
Jādodas bēgļu gaitās	
Ziemeļvidzemnieku loma Latvijas brīvības karā ..	75
Kā radās Ziemeļlatvijas armija — Sabiedriskā	

dzīve Valkā — Ar „Jorgi” nevar jokoties — Pretei uzvarai — Memorands sabiedrotajiem	
Liktenīgas cīņas pie Daugavas	87
Tautas padomes rota — Atkal bēgļu gaitās — Bermonta dienas — Kristofora izdarības — Laikraksts kauju ugunīs — Uzvara un miers	
Latviešu tautas laimīgākie gadi	101
Latviešu avižniecība neatkarības gados — Dzi- ve Kalēju ielā	
Rakstnieki un žurnālisti vienotā darbā	113
Siguldas pils — Preses balle — Mākslinieku klubs un mākslinieciskās sestdienas — Rakst- nieki un žurnālisti sašķeļas — Atkal vienotā organizācijā	
Pazīstamas sejas	125
Tikšanās ar Raini un Aspaziju — Pāvila Roziša neuzrakstītais romāns	
Kristīnes Bachmanes dienas grāmata	139
Skaista tradīcija	
Provinces preses organizācija	145
Lauku biedrību jubilejas — Bez savas sejas — Godību apraksti „Aizkulisēs” — Slēgti kungu vakari — Kūķis nāk uz Rīgu — Kaupēns un bendes virve — Uzbrukums Padomju diplomā- tiskajam kurjēram	
Kā es kļuju par pulkvedi	163
„Mēs nodosim jūs tiesai!” — „Uzsmēķēsīm miera pīpi, žurnālistu kungī!” — „Nemiet un	

rakstiet!" — Apraksti par parādēm un tiltu atklāšanām — Kā es gribēju par spekulantu kļūt — Grib nosusināt Rīgas jūras līci — Kas vērtīgs papīrgrozā? — Piecas mīlestības	
Kā es piedalījos skaistuma sacensības žūrijā ..	179
Pie tases kafijas un garšīgas tortes — „Zvēri, ka būsi uzticīga!" — Patriots un pasaules lāpītājs	
Latviešu žurnālistu ekskursija uz Padomju Savienību	191
15. maija apvērsums	195
Kā bija iespējams 15. maija apvērsums	
Trīs jautājumi un trīs atbildes	203
Vēsturisks dokuments — ģenerāļa J. Baloža vēstule prezidentam K. Ulmanim — Prezidenta K. Ulmaņa radio runa 1940. gada 16. jūnijā dziesmu svētkos Daugavpilī	
Kāda mikla	215
Vai viņš bija karjērists vai spiegs? — Lai brauc uz neatgriešanos	
Baigais gads	223
Pirmie upuļi — „Dievs stāv par komunistiem" — No Poncija pie Pilāta	
Vācu okupācijas gadi	237
Ziedu laiki latviešu grāmatai un presei — Grāmatu veikala īpašnieks — A. Kviesis atstāj Rīgu — Dodoties svešumā	
Pēcvārds	249

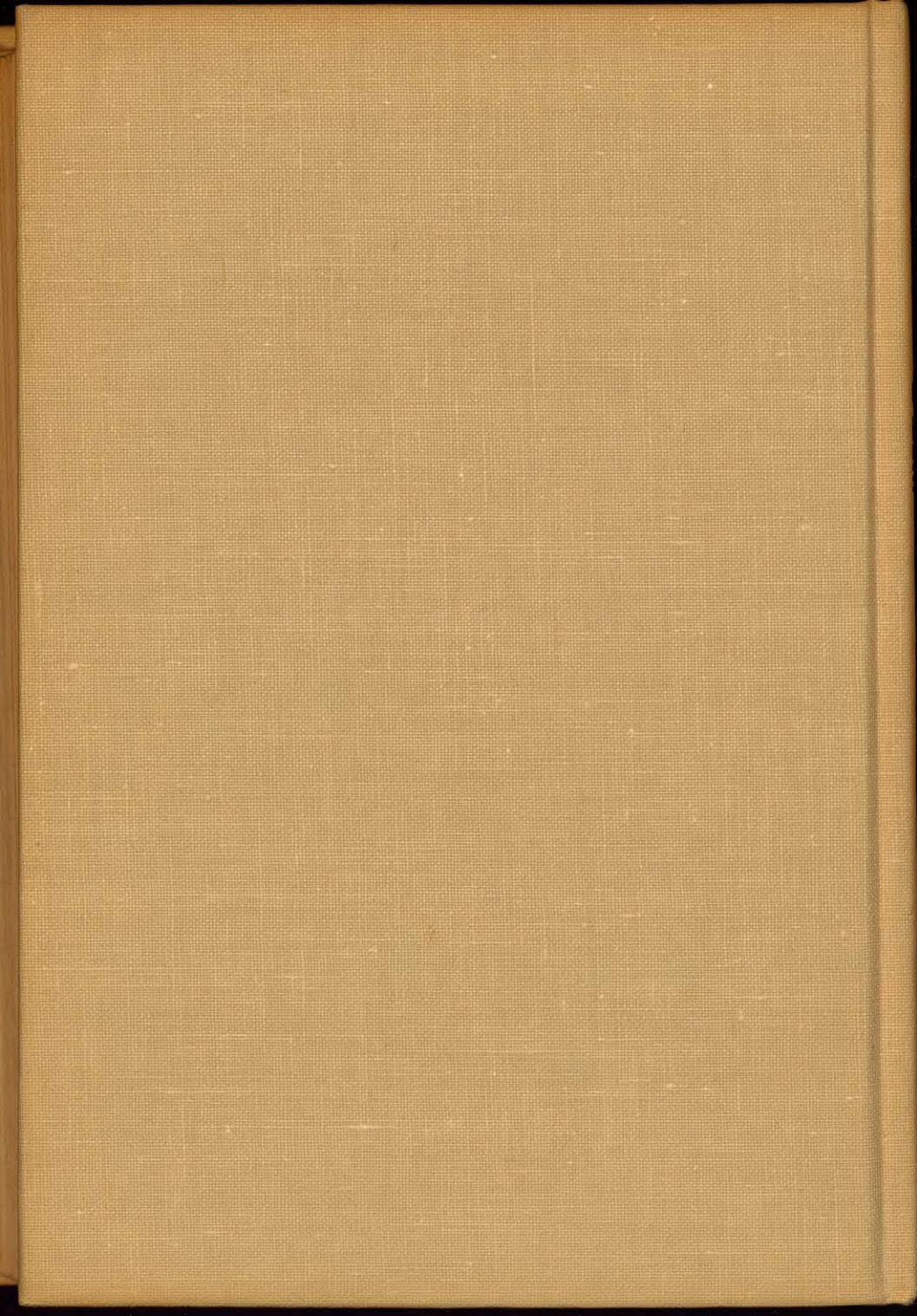

25.-

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306118859

rakstniekiem, žurnālistiem, arī ar dažām kontroversālām personām, ko žurnālistam savā darbā nācies sastapt.

Grāmatas cena:

ASV un Kanadā — \$ 4.—.

Anglijā — 26/—.

Austrālijā — 32/—.

Vācijā — DM 12. —.

TILTA APĢĀDS

Voldemāra Ozoliņa vāks